

Liito-oravan suojeluopas

Sami Yli-Karjanmaa

Syyskuu 2024

Liito-oravan suojeluopas (versio: syyskuu 2024)

Sami Yli-Karjanmaa

Julkaisija: Keskisen Suomen liito-oravayhdistys ry

keslo.kuusanluonto.fi

Valokuvat: Sami Yli-Karjanmaa

Oppaassa on käytetty tieteellisissä artikkeleissa julkaistuja kuvia ja siteerattu niiden tietoja hyvän tavan ja tekijänoikeuslain mukaisesti lähteet mainiten.

Kirjoittaja kiittää Raija ja Ossi Tuuliaisien säätiötä saamastaan tuesta!

Oppaassa esitetyt näkemykset ovat kirjoittajan.

Tätä opasta päivitetään.

Uusin versio on aina saatavilla osoitteesta kuusanluonto.fi/liituridokut.

Kommentit ja korjausehdotukset tervetulleita.

Viittausohje:

Yli-Karjanmaa, Sami: *Liito-oravan suojeluopas*, versio syyskuu 2024.

Laukaa: Keskisen Suomen liito-oravayhdistys ry.

Kuvaluettelo

Liito-oravan suhteellinen runsaus 1948–79 riistalaskentojen mukaan.....	8
Kaavamainen kuva eri osapuolten näkemyksistä liito-oravan tarvitseman elinympäristön määrästä.....	9
Pyyn jätöksiä ja liito-oravan papana.....	13
Liito-oravan papanoiden värivalikoimaa.....	14
Riistakameran sadelippa.....	17
UPM:n henkilöstölle näkymätön kolo haavassa.....	30
Maarit Jokisen tutkimusryhmän graafinen regressiomalli liito-oravan esiintymistodennäköisyyden ja hakkuiden vaikutusten arviointiin.....	39
Keski-Suomen ELY-keskuksen vuonna 2103 Laukaan Brittilänrannassa rajaama liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikka.....	40
Jokisen ryhmän mallin soveltaminen Brittilänrannan tapauksessa.....	41
Lisääntyvän liito-oravanaaraan esiintymistodennäköisyyden riippuvuus lisääntymiseen sopivan metsälaikun koosta Wistbackan mukaan.....	42
Luontovahti.fi:n lajihavaintosuodattimet.....	46
MTK:n mukaan ”erittäin hyvin” toteutettu hakkuu LLP:n välittömässä läheisyydessä.....	56

Sisällysluettelo

Lukijalle.....	5
1 Laji, uhat ja havainnointi.....	8
1.1 Liito-orava ja sen kanta.....	8
1.2 Uhat.....	8
1.2.1 Metsätalous.....	8
1.2.2 Kaavoitus ja liikennehankkeet.....	10
1.2.3 Hakkuut kaava-alueilla.....	11
1.3 Liito-oravan havainnointi.....	11
1.3.1 Papanat.....	13
1.3.2 Riistakameran käyttö.....	16
1.3.3 Papanat- ja pesähavaintojen ilmoittaminen.....	18
2 Direktiivi, laki ja tulkinta.....	22
2.1 Luontodirektiivi.....	22
2.1.1 Artikla 12: lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittämis- ja heikentämiskielto.....	22
2.1.2 Artikla 16: poikkeaminen LLP:n heikentämis- ja hävittämiskiellosta.....	23
2.2 Luonnonsuojelulaki.....	24
2.3 EU-tuomioistuimen tuomiot.....	25
2.4 Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut.....	26
2.5 Luonnontieteellisen keskusmuseon tärkeä lausunto.....	27
2.6 Komission soveltamisohjeet.....	28
2.6.1 Vuoden 2007 ohje.....	28
2.6.2 Vuoden 2021 ohje.....	29
2.7 Tapio Oy:n neuvontamateriaali.....	31
2.8 Liito-orava–LIFE ja Suomen metsäkeskuksen opas.....	32
2.9 ”Pienialaisen” LLP-tulkinnan lyhyt historia.....	34
2.10 ELY-keskusten ja ympäristöministeriön rooli.....	36
3 Tutkimuksia ja niiden tuloksia.....	39
3.1 Jokisen tutkimusryhmän regressiomalli.....	39
3.2 Muita tutkimuksia.....	42
3.3 Pahoinpidelty käsite: ydinalue.....	43
3.4 Toiveita tutkijoille.....	44
3.4.1 Hakkuiden etäisyyden vaikutuksen tarkentaminen.....	44
3.4.2 Harvennushakkuiden vaikutus.....	44
3.4.3 Papanointi.....	45
4 Aktivistin ABC.....	46
4.1 Seuranta, tarkkailu ja valvonta.....	46
4.2 Oikeusvaltion keinot käyttöön.....	46
4.2.1 Tietopyyntöjen tekeminen viranomaisille.....	47
4.2.2 Yhdistyksen perustaminen.....	48
4.2.3 Vireillepano.....	50
4.2.4 Valitus.....	51
Valituksen vaatimukset.....	52
4.2.5 Kantelu.....	53

4.2.6 Rikosilmoitus.....	54
4.2.7 Kansalaistottelemattomuus ja muu suora toiminta.....	58
5 Onko liito-oravalla tulevaisuutta Suomessa?.....	60
6 Kirjallisuus.....	62

Lukijalle

Olitpa liito-oravan ystävä tai liiturihihhuileiden tempauksista huolestunut maanomistaja tai metsäammattilainen, tervetuloa lukemaan liito-oravan suojeluopasta! Opas on varsinaisesti kirjoitettu ensin mainitulle ryhmälle, mutta olisi oikeastaan vielä tärkeämpää, että se kuluisi jälkimmäisten käsissä ja herättäisi huomaamaan, miten kaukana Suomessa ollaan luontodirektiivin ja luonnonsuojelulain noudattamisesta liito-oravan suojelussa ja miten helposti hakkuissa saattaa syyllistyä luonnonsuojelurikokseen – usein viranomaisten siunauksella.

Taloudellisen hyödyn tavoittelun ja luonnon monimuotoisuuden vaalimisen välinen ristiriita on syvä. On ajallemme tyypillistä, että tätä ei haluta nähdä, vaan toisiaan korville lyöviä tavoitteita kuvitellaan voitavan edistää rinta rinnan.¹ On toki ymmärrettävää, että metsänomistaja haluaa puunmyyntituloja. Tästä näkökulmasta hakkuut pitää hoitaa ajallaan. Mutta kun Suomen metsänomistajat hoitavat ja hoidattavat hakkuutaan tilanteessa, jossa *luonnonsuojelulakia sovelletaan väärin eikä lain valvonta toimi*, lopputulos on lukuisien metsissä elävien lajien kannalta tuhoisa. Liito-orava on todellisessa häviämisen vaarassa, ellei kannan voimakasta laskua saada käännettyä.

Lajin sukupuutto on tuskin kuitenkaan monenkaan metsänomistajan tavoite. Luonnonsuojelulaki (111 §) takaa täyden korvauksen liiturin suojelusta aiheutuvasta merkityksellisestä taloudellisesta menetyksestä. Näemme toivottavasti pian ensimmäisen oikeusjutun, jossa maanomistaja vaatii tieteelliseen tietoon vedoten korvauksia huomattavasti laajemman alueen hakkaamatta jättämisestä kuin luonnonsuojelua valvovat, tutkimustuloksia karttavat viranomaiset pitävät tarpeellisena.

Liito-oravan tiukalle suojelulle on erittäin vankat perusteet: Suomessa lajin suojelussa on kyse EU:n alueen ainoan liito-oravalajin merkittävimmän kannan säilyttämisestä; Baltian kannasta on jäljellä enää rippeet Koillis-Virossa. Liito-oravaa on sanottu sateenvarjolajiksi, siis lajiksi, jonka suojelu tarjoaa turvaa monille muillekin, samankaltaisista elinympäristöistä riippuvaisille uhanalaisille lajeille. Jos lajin suojelujärjestelmä toimisi, liiturin löytyminen jostain metsästä olisi siten aina todella hyvä uutinen huomattavalle lajikirjolle.

Tässä oppaassa esitetään tiivistetyssä muodossa perustietoja liito-oravasta sekä sen havainnoinnista ja suojelusta. Koska tilanne on valitettavasti se, etteivät edes luonnonsuojelulain valvonnasta käytännön vastuun kantavat ELY-keskukset toimi lain mukaan, mukana on paljon opastusta myös viranomaisten kanssa toimimiseen.² Lainsäädäntöä vahvemmin juuri viranomaisten toimintalinja ja resurssit sekä erilaiset epäviralliset ohjemateriaalit määrittävät sen, miten metsäalan toimijat ymmärtävät systeemin toimivan.

ELYjen rooli rajautuu pääasiassa neuvontaan ja valvontaan. Liiturin käytännön ”suojelusta” maastossa on pantu vastaamaan metsistä taloudellista hyötyä etsivät tahot: metsänomistajat, metsänhoitoyhdistykset ja metsäteollisuus. Varsinainen mopen osa on varattu hakkuu-urakoitsijoille, jotka pistetään hoitamaan vaadittu likainen työ. Kaikkien näiden tahojen tulisi sekä tuntea lainsäädäntö että voida luottaa siihen, että toisetkin tuntevat sen ja pyrkivät sitä noudattamaan. Niin metsänomistajan kuin motokuskinkin pitäisi voida luottaa siihen, että metsänhoitoyhdistyksen tai metsäyhtiön suunnittelemat hakkuut ovat laillisia. Tästä ollaan kuitenkin kaukana – silloinkin, kun hakkuusuunnitelmat ovat käyneet ELYn pöydällä. Yleensä ne eivät käy, koska vain pieni murto-osa liito-oravan elinpiireistä on rekisteröityjen havaintojen piirissä, ja vain rekisteröityyn havaintoon osuva metsänkäyttöilmoitus laukaisee ns. liito-oravailmoituksen Suomen metsäkeskuksesta metsänkäyttöilmoituksen tekijälle ja ELY-keskukselle.

Liito-oravakannan kehitys on viime kädessä se mittari, joka kertoo, onko Suomella ylipäätään lajin tiukan suojelun järjestelmää. Tällaista järjestelmää EU:n luontodirektiivi edellyttää ns. direktiivilajien suojelussa. Tavoite on näiden lajien ns. suotuisan suojelutason saavuttaminen tai ylläpitäminen. Tämä suojelutaso tarkoittaa, että lajit ovat elinvoimaisia luontaisella levinneisyysalueellaan. Direktiivin mukaan jokainen liito-oravankin *lisääntymis- ja levähdyspaikka* (LLP) on ehdottoman hävittämisen- ja heikentämiskiellon suojaama. Kannan jatkuva voimakas lasku kertoo karun totuuden järjestelmän toimivuudesta.

¹ Oiva esimerkki on metsänhoitoyhdistyksistä annetun lain 1 §: ”Metsänhoitoyhdistys on metsänomistajien yhteisö, jonka tarkoituksena on edistää jäsentensä harjoittaman *metsätalouden kannattavuutta* ja heidän metsätaloudelleen asettamiensa muiden tavoitteiden toteutumista, edistää taloudellisesti, *ekologisesti* ja sosiaalisesti *kestävää metsien hoitoa ja käyttöä* sekä valvoa jäsentensä etua.”

² Keskisen Suomen liito-oravayhdistyksen selvitys *Viranomainen, joka ei osaa sanoa ei – ELY-keskukset liito-oravan ”tiukan suojelun” järjestelmän toteuttajina* (syyskuu 2024) on saatavilla osoitteesta ely-raportti.kuusanluonto.fi.

Tämä opas pyrkii ensisijaisesti auttamaan liito-oravan suojelussa yksittäistapauksissa. Opas etenee seuraavasti:

Aloitan liito-oravasta itsestään (**luku 1**). Vaatimattoman perustietopaketin (1.1) ja lajiin kohdistuvien uhkien kuvaamisen (1.2) jälkeen siirryn kohti lajin suojelun kannalta keskeisiä kysymyksiä aloittaen siitä, miten lajia havainnoidaan, miten havainnot raportoidaan ja mitä teknisiä apuvälineitä näihin tarkoituksiin on käytävissä (1.3).

Luvun 2 aiheena ovat liito-oravaan liittyvä lainsäädäntö (2.1–2.2), oikeuskäytäntö (2.3–2.4) ja ns. *soft law*-aineistot (2.5–2.8). Viimeksi mainittu termi tarkoittaa erilaisia lausuntoja, ohjeita ja suosituksia, jotka eivät ole juridisesti sitovia, mutta jotka ohjaavat tai voivat ohjata luonnonsuojelun valvontaa ja oikeuskäytäntöä. Tähän joukkoon kuuluu paitsi asiallista, myös hyvin kyseenalaista materiaalia, jota viranomaiset kuitenkin surutta käyttävät, suosittavat ja jopa tuottavat. Luvun viimeiset jaksot käsittelevät liito-oravan LLP:n ”pieni-alaiseksi” väärinymmärtämisen historiaa (2.9) ja ELY-keskusten sekä ympäristöministeriön roolia liiturin ”tiukan suojelun” järjestelmän toteuttajina (2.10).

Luvussa 3 on aiheena liito-oravaa, sen elinympäristövaatimuksia sekä hakkuiden vaikutuksia koskeva tutkimustieto. Tietoa luonnonsuojelun valvonnan pohjaksi riittää, mutta mm. hallintolain 6 ja 31 §:n vastaisesti viranomaiset eivät yleensä käytä sitä lainkaan. Näin on siitäkin huolimatta, että luontodirektiivin mukaisen LLP-suojelun on EU-tuomioistuimen sitovan linjan mukaan aina perustuttava ajantasaiseen tietoon kunkin lajin biologiasta. Vaikka tutkimustieto esimerkiksi kertoo LLP:n koon olevan hehtaareja, ELYt antavat edelleen ohjeistusta, jossa puhutaan säteeltään puun pituisen suojavyöhykkeen jättämisestä pesäpuun ympärille. Luvussa esitellään eräitä helpokäyttöisiä tutkimukseen perustuvia graafisia malleja, joiden avulla kuka tahansa voi puolueettomasti arvioida hakkuiden vaikutuksia liito-oravaan.

Luku 4 käsittelee käytännön toimia liito-oravan suojelemiseksi. Kohdassa 4.1 on aiheena liituriin kohdistuvien uhkien seuranta. Tämän jälkeen siirrytään toimintamahdollisuuksien käsittelyyn. Luonnonsuojelun valvonta ei toimi, mutta elämme kuitenkin oikeusvaltiossa, jossa viranomaisten toiminnan kyseenalaistaminen on kansalaisten perusoikeuksia. Kohdassa 4.2 käsitellään käytävissä olevia mutta turhan harvoin käytettyjä keinoja estää lain rikkominen ennalta tai edes saattaa laittomuudet tutkittaviksi. Yksi tärkeä keino ovat tietopyynnöt (4.2.1), joilla kuka tahansa voi saada viranomaisilta näiden asiakirjoja kuten ELY-keskusten reaktioita liito-oravan elinpiireihin kohdistuviin hakkuuajankomuksiin (metsänkäyttöilmoituksiin). Eräiden keinojen käyttöä on laissa rajattu. Tällainen on esimerkiksi luonnonsuojelulain mukainen vireillepano-oikeus (4.2.3), jolla voidaan vaatia ELY-keskukselta esimerkiksi tiettyjen hakkuiden kieltämistä. Vireillepano-oikeus on paikallisella tai alueellisella rekisteröidyllä luonnonsuojeluyhdistyksellä. ELYn on tehtävä asiassa valituskelpoinen päätös. Jos sopivaa yhdistystä ei ole, sellaisen voi perustaa. Tämä käydään läpi kohdassa 4.2.2. Muunkin tyyppisistä päätöksistä (esim. maisematyöluvat ja kaavojen hyväksymispäätökset) voi olla aiheellista valittaa, ja valituksen tekemistä käsitellään kohdassa 4.2.4. Kantelu (4.2.5) on valituksesta poikkeava menettely, jolla kuka tahansa voi saattaa viranomaisen toiminnan laillisuuden tutkittavaksi tietyin rajoituksin. Ja koska vastuu liiturin suojelusta lepää suurella määrällä myös muiden kuin viranomaisten harteilla – metsänomistajien, metsänhoitoyhdistysten ja metsäteollisuuden –, luvussa käsitellään myös rikosilmoituksen tekeminen (4.2.6). Sellaisen voi toki tehdä myös viranomaisen toiminnasta. Luvun päättää lyhyt jakso (4.2.7) kansalaistottelemattomuudesta ja muusta suorasta toiminnasta. Viimeisessä **luvussa 5** pohdin lyhyesti liito-oravan tulevaisuutta Suomessa.

Liito-oravan suojeleminen on paljolti biologiaa ja juridiikkaa. Tältä kannalta on huomionarvoista, että en ole sen paremmin biologi kuin juristikaan. Olen koulutukseltani teologi ja ammatiltani antiikin aatehistorian ja tekstien tutkija.³ Tutkijatausta saattaa paikoin näkyä lähestymistavassanikin kuten tekstien analyysissä ja kiinnostuksessa LLP-”suojelun” historiaan (esim. kappale 2.9). Yksityiskohtia ja alaviitteitä voi jonkun mielestä olla paljon. *Suosittelen rohkeaa harppomista ja itseä kiinnostaviin asioihin keskittymistä.* Oppaan sisäiset viittaukset toivottavasti auttavat löytämään kohdat, jotka ovat olennaisia jonkin tietyn asian kannalta.

Vaikka olen harrastelija, ryhdyin oppaan kirjoittamiseen, koska sille on mielestäni suuri tarve. Olen kirjoittanut sen parhaan ymmärrykseni mukaan. Tätä ymmärrystä olen yrittänyt kerryttää vuodesta 2019 alkaen, jol-

³ Minulla on myös ympäristötieteellinen koulutus (FM), joka antaa yleisen valmiuden lukea luonnontieteellisiä tutkimusartikkeleita.

loin avohakkuu-uhan alaiseksi joutuneesta lähimetsästämme⁴ täysin yllättäen löytyi selvät merkit liito-oravan läsnäolosta. En kuitenkaan voi taata virheettömyyttä, ja otan kiitollisuudella vastaan oikaisuja ja muita ehdotuksia.

Tämän oppaan kirjoittamista on tukenut Raija ja Ossi Tuuliaisien säätiö. Esitän säätiölle lämpimät kiitokseni! Kiitän myös opasta luonnosvaiheessa kommentoineita luontokartoittaja Juha Kinnusta, FT Risto Sulkavaa ja FT Ralf Wistbackaa.

Tuuliaisien säätiö ja Ilmari Räsäsen säätiö ovat tukeneet samaan aikaan tekeillä ollutta lyhytelokuvaa *Liiturin puolustus – Suojellun oravan suojaton metsä* (38 min). Elokuva on nähtävissä osoitteessa liiturielokuva.kuusanluonto.fi. Se käsittelee osin samoja teemoja kuin tämä opas, mutta hieman eri painoituksin. Elokuvasa lähestyn asiaa Kuusan vanhan metsän nimellä tunnetun lähimetsämme kautta. Jos asiaan ei olisi puututtu, tämän n. 8 hehtaarin metsän omistava Laukaan evankelis-luterilainen seurakunta olisi jo avohakannut sen lähes kokonaan hävittäen useita liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkoja.

Vuokon luonnonsuojelusäätien tuella olen puolestaan laatinut raportin *Viranomaisen, joka ei osaa sanoa ei – ELY-keskukset liito-oravan ”tiukan suojelun” toteuttajina*. Raportissa käydään yksityiskohtaisesti läpi kahdeksan tapausta, joissa eri ELYt ovat rikkoneet luonnonsuojelu- ja hallintolakia metsänkäyttöilmoituksiin vastatessaan. Se on saatavilla os. ely-raportti.kuusanluonto.fi. Muita Keskisen Suomen liito-oravayhdistys ry:n tuottamia liiturinsuojelumateriaaleja on saatavilla osoitteessa kuusanluonto.fi/liituriidokut.htm. Niistä voidaan mainita tässä oppaassa useamman kerran mainittu muistio *Liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen suojelun juridinen ja biologinen perusta*, jossa käydään tiiviissä muodossa läpi liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen (LLP) suojelua koskevia oikeuslähteitä ja tutkimustuloksia. Muistio on laadittu siten, että juridiset ja biologiset faktat on esitetty erillään yhdistyksen kommentteista. Näin se toivottavasti palvelee myös luonnonsuojelun hallintoa sekä mm. poliisia ja oikeuslaitosta. Lisäksi saatavilla on mm. muistiot Suomen metsäkeskuksen ja Tapio Oy:n liiturimetsien käsittelyohjeiden ongelmista. Kaikista yhdistyksen materiaaleista otetaan mielellään vastaan palautetta. Sähköpostia voi lähettää osoitteeseen keslo@kuusanluonto.fi.

Laukaan Kuusassa 30.9.2024

Sami Yli-Karjanmaa

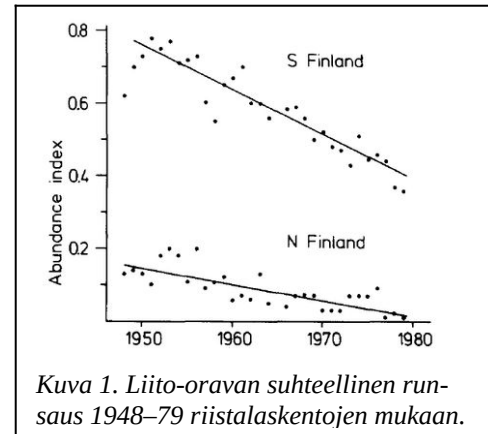
⁴ vanhametsa.kuusanluonto.fi

1 Laji, uhat ja havainnointi

1.1 Liito-orava ja sen kanta

Meikäläinen liito-orava (*Pteromys volans*) on toistasataa grammaa painava puissa elävä lyhytikäinen jyrsijä, jota esiintyy Suomesta halki Venäjän ja Koillis-Kiinan aina Etelä-Koreaan ja Japanin pohjoisimmalle pääsaarelle Hokkaidolle ulottuvalla vyöhykkeellä. Euroopan unionissa lajia elää Suomen lisäksi ainoastaan Koillis-Virossa, jossa asuttuja elinpiirejä oli vuonna 2021 tiedossa alle sata.⁵ Liito-orava on ns. direktiivilaji eli se on tiukan suojelun piirissä olevien lajien luettelossa EU:n luontodirektiivin liitteen IV kohdassa (a). Lisäksi se on Suomessa määritelty yhdeksi Suomen vastuulajeista, siis niistä, joiden säilyttämisessä Suomella on merkittävä kansainvälinen vastuu. Liito-oravia elää maailmassa n. 50 eri lajia lähinnä Kaakkois-Aasiassa. Oma liiturimme on ainoa Euroopassa esiintyvä laji.

Suomen liito-oravakanta on hätää kärsimässä. Kanta on pelkätään viimeisten 15 vuoden aikana pienentynyt yli 40%.⁶ Lisäksi laskeva trendi on vallinnut jo vuosikymmeniä: 1940-luvun lopulta 1970-luvun loppuun kannan arvioidaan puolittuneen, kuten **kuva 1** osoittaa, ja lajin levinneisyysalue on samalla supistunut erityisesti pohjoisessa.⁷ Liito-oravien määrä Suomessa on siis vähentynyt jyrkästi vähintään viimeiset 80 vuotta. Voidaan siksi sanoa, että kannasta on meilläkin vain rippeet jäljellä. Jo 1950-luvulla lajin arvioitiin harvinaistuneen ”uhkaavassa määrässä miltei koko maassamme.”⁸ Oheisesta kuvasta 1980-luvun alussa esitetty arvio ei kauheasti lohduta: ”Etelä-Suomen osalta regressiosuora on jyrkempi, mutta populaatioiden tiheydet ovat luultavasti riittävän suuria estämään lajin kuoleminen sukupuuttoon ainakaan muutamaan vuosikymmeneen.”⁹ Siitä, ettei laji ole vielä kadonnut, voidaan ounastella sen olleen aiemmin todella yleinen.

Kuva 1. Liito-oravan suhteellinen runsaus 1948–79 riistalaskentojen mukaan.

1.2 Uhat

1.2.1 Metsätalous

Liito-oravan radikaali harvinaistuminen johtuu ennen muuta metsätaloudesta. Erityisen tuhoisia ovat avohakkuut. Liito-orava ei voi käyttää avohakattua aluetta lisääntymiseen kymmeneen sukupolviin, vaikka hakatun metsän tilalle joskus saisikin kasvaa kunnon kuusivaltainen sekametsä. Myös harvennus merkitsee aina liiturille tärkeän metsän suojaisuuden vähenemistä ja voi vaikuttaa kielteisesti myös esim. metsän puulajisuuteen. Harvennushakkuiden vaikutuksista liito-oravaan ei ole tutkimustietoa. Tämä korostaa varovaisuusperiaatteen mukaan toimimisen tärkeyttä.¹⁰

”Metsänhoito” on kiintoisa termi. Jos sitä vertaa vaikkapa ”sairaanhoidon”, voisi olettaa, että hoidon kohde hyötyy ellei peräti kiitä hoidosta – ja on joka tapauksessa sen tarpeessa. Näinhän ei ole. Jos metsät tarvitsisi-

⁵ Koskela, Hurme & Laasi 2022, 4.

⁶ Hyvärinen, Juslén, Kemppainen, Uddström & Liukko 2019, 573. Liito-oravan asuttamien ”pienruutujen määrä on vähentynyt tarkastelujakson [2008–17] aikana 42,3 %. – – Kahden vuoden keskiarvojen vertailussa (2007 ja 2008 sekä 2016 ja 2017) vuosien väliset erot tasoittuvat hieman ja ruutujen määrän väheneminen on 36,9 %. – – Lisäksi vielä julkaisemattoman tutkimuksen perusteella (Maarit Jokisen tiedonanto 2018) yksilömäärän lasku ei ole lineaarisessa suhteessa asuttujen ruutujen määrään, vaan kannan pienetessä liito-oravia on ruutuja kohti vähemmän kuin kannan ollessa tiheämpi. Tämä ero voimistaa asuttujen ruutujen vähenemisen pohjalta tehtyä arviointia.” Vaikkei raportti arvioi tuota voimistavan vaikutuksen suuruutta, voidaan suurella varmuudella sanoa pudotuksen nykyhetken ylittävän 40 %; ei ole tiedossa tekijöitä, jotka olisivat kääntäneet trendin.

⁷ Hokkanen, Törmälä & Vuorinen 1982. Ylle kopioitu kuva on artikkelin kuva 2 sivulta 277.

⁸ Siivonen 1956, 445.

⁹ Hokkanen ym. 1982, 278 (suom. SY-K).

¹⁰ Ko. periaatteesta ks. alla s. Virhe: Viitteen lähde ei löydy.

vat ihmistä ja hänen ”hoitoaan”, niitä ei olisi koskaan syntynytkään. Silti jopa sellaista käsitystä tapaa, että jos ”uudistuskypsää” metsää ei avohakata, se kuolee pystyyn. ”Metsänhoito” ei ole metsän hoitamista siinä järkevässä ja moraalisisessa merkityksessä, että kyse olisi metsän vaalimisesta ja metsän hyväksi toimimista. Tunnustettakoon tosiasiana, että kyse on *lompakonhoidosta*. – Tämähän ei vielä sinänsä tarkoita, että kyse on jostain moraalittomasta. Lompakkoaan on itse kunkin pakko hoitaa. Mutta tilanteessa, jossa luonnonsuojelun valvonta ei liito-oravan kohdalla toimi, lopputulos on karkea.

Syksyllä 2023 saimme osana Keski-Suomen ELY-keskuksen vastausta metsänkäyttöilmoitusta 1-2023-81682 koskevaan tietopyyntöömme myös Päijänteen metsänhoitoyhdistyksen edustajan viestin ELYlle. Sisälöltään yllättävässä viestissä valiteltiin, miten kesken metsänkäyttöilmoituksen käsittelyn ELYn tietoon tulleet uudet liito-oravahavainnot hankaloittivat metsänhoitoyhdistyksen työtä. Se sisälsi myös hyvin kiinnostavia, yleisempiä lausumia:

Liito-oravan elinympäristöjen selvittäminen on isotöistä eikä koskaan kannattavaa toimintaa metsänhoitoyhdistykselle. Tästä huolimatta sitä teemme ja pyydämme aina epäselvissä tapauksissa Ely:ltä apua. Näin on nytkin toimittu ja apua saatu. **Kiitos siitä!**

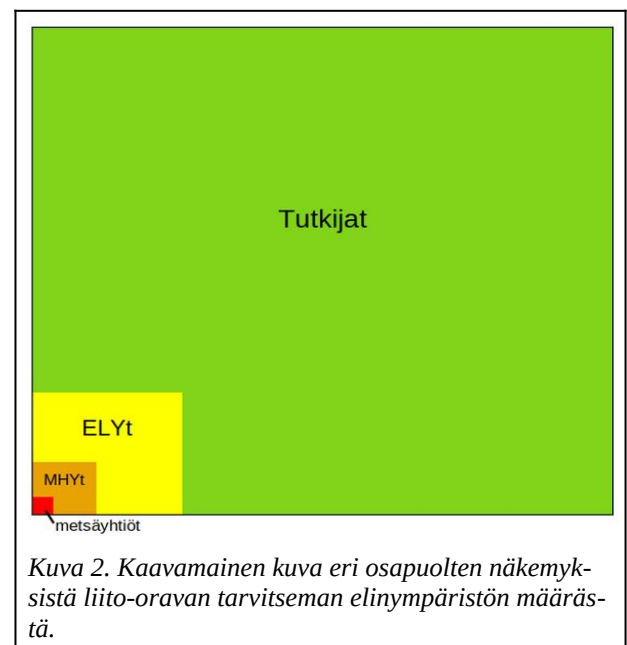
Todellisuudessaahan riittäisi, että metsäasiantuntija tekee maastokäynnin sekä mahdollisen huomioimis-suunnitelman itse, mutta pyrimme siihen, että laji tulee oikeasti riittävällä tavalla huomioituksi. Tiedän, että läheskään kaikki toimijat eivät näin tee. Heilläkin syynä ajankäyttö ja lisänä puunhankinnan kova tulospaine. Heikosti suunnitellusta hakkuusta ei kiinnijäämisriski suuri ole.

On kestämatöntä, että jo tehdyn päätöksen jälkeen asia muuttuu. Tässä vaiheessa kone voisi jo olla metsässä. Toisen maastokäynnin tekeminen paikkona aiheuttaa edelleen lisäkustannuksia, joille maksajaa ei löydy. Uudet havainnot tullaan toki [ELYn biologin] tänään antaman ohjeen mukaisesti huomioimaan.¹¹

Viesti tarjoaa harvinaisen välähdyksen siitä kulissientakaisesta maailmasta, jossa metsäammattilaiset työtänsä tekevät. Raha ohjaa paljoa. Yhdistyksemme kokemuksen mukaan voi hyvin olla niin, että metsänhoitoyhdistykset eivät ole alan pahimmat rötöstelijät. Se kunnia näyttää kuuluvan metsäyhtiöille. Mutta näyttää vahvasti siltä, että metsänhoitoyhdistystenkin ”metsäasiantuntijoiden” (esim. *puutalousasiantuntija* voisi olla täsmällisempi nimitys) biologinen ammattitaito ei ole alkuunkaan riittävällä tasolla. Yksinkertaistaen asiaa voisi kuvata **kuvan 2** mukaisesti.

Toisin kuin viestissä sanotaan, ei todellakaan riitä, että mhy:n ”metsäasiantuntija” tekee maastokäynnin – tästä on näyttöä. Biologisen asiantuntemuksen puute ei ole ainoa ongelma. Kuten viestistä käy ilmi, aikaa ei ole, ja puunhankinnassa kova tulospaine. Onko tämä todellisuus todella ollut tuntematon niille, jotka poistivat ELYiltä LLP-rajausvelvoitteen v. 2016?¹² Ei tietenkään. Systemin on tuskin ajateltukaan toimivan.

Kuten kaikessa toiminnassa, jos järjestelmä on sellainen, että lain rikkomisesta ”ei kiinnijäämisriski suuri ole”, tämä on käytännössä suora kehoitus rikosten tekoon. Yksi liiturin suojelun ongelmista on ELY-keskusten huomattava aliresursointi. Näyttää ainakin ulospäin siltä, että biologit tekevät työtään suuressa paineessa ja hirveällä kiireellä. Luonto on se, joka tästä kärsii. Milloin näemme ELY-keskusten biologien lakon, jossa vaaditaan alalle lisää resursseja?! Lakosta voisi tulla pitkä – paitsi jos se toteutettaisiin osittaisena: sen verran tehtäisiin töitä, että kaikkiin hakattaviin liiturimetsiin lätkäistäisiin luonnonsuojelulain 124 §:n mukainen väliaikainen toimenpidekielto.

¹¹ Tämän ”huomioimisen” jälki on näkyvissä Keskeisen Suomen liito-oravayhdistyksen raportin *Viranomaisen, joka ei osaa sanoa ei – ELY-keskukset liito-oravan ”tiukan suojelun” järjestelmän toteuttajina* kansikuvassa. Raportti on saatavissa on. ely-raportti.kuusanluonto.fi.

¹² Ks. alla s. 29.

Alalla tiedetään yleisesti, ettei ELYllä ole kuin harvoissa tapauksissa aikaa maastokäynteihin. Monesti varsinkaan metsäyhtiöt eivät sellaisia varmasti haluakaan. ELY lähettäköön ohjeensa ja inventointikehotuksensa, metsäyhtiö ei yleensä mitään löydä (jos edes etsii), eikä niiden ohjeiden noudattamisellakaan niin väliä ole.¹³ Jälkitarkastuksia kun ei tarvitse juuri pelätä. Välillä yhtiöiden toiminta on niin röyhkeää, että on pakko ihmetellä, onko kyse jostain muustakin kuin vain pienen kiinnijäämisriskin aiheuttamasta itsevarmuudesta: ELYlle kun saatetaan aivan suoraan tunnustaa, että papanoita on ”etsitty” puolimetrisestä hangesta. Aivan kuin oltaisiin etukäteen varmoja, että ELY vain kiittää tiedosta.¹⁴

Ja vaikka ELY tekisi maastokäynninkin, tämäkään ei takaa yhtään mitään. Tapauksessa, jota edellä siteerattu metsänhoitoyhdistyksen viesti ja ELYjen toimintaa koskevan yhdistyksemme raportin kansikuva koskevat, tulos oli liito-oravan kannalta katastrofi. Yhteensä n. 10 hehtaarin avo- ja siemenpuuhakkuilla (jotka ovat liito-oravan kannalta lähes sama asia) hävitettiin ja heikennettiin useita lisääntymis- ja levähdyspaikkoja. Tapauksesta on tehty rikosilmoitus.

1.2.2 Kaavoitus ja liikennehankkeet

Metsää kaadetaan niiden ”hoidon” lisäksi myös siksi, että alue halutaan muuhun käyttöön. Tämä edellyttää yleensä kaavoituksellisia toimenpiteitä. Ympäristöministeriössä on kynäilty liito-oravan huomioon ottamista kaavoituksessa koskeva kirje, joka on valitettavasti osa liito-oravan suojelujärjestelmän toimimattomuutta.¹⁵ Kirjeessäkin toistetaan virheellistä käsitystä liito-oravan LLP:n ”suppeudesta” ja ”pienialaisuudesta”.¹⁶ Liito-oravan elinympäristövaatimuksia koskevista tutkimustuloksista vähääkään välittämättä kirje toistaa Suomen luonnonsuojeluhallinnon liiturimantraa: ”Lisääntymis- ja levähdyspaikka käsittää pesäpuun tai muun pesäpaikan. Lisääntymis- ja levähdyspaikan käsitteeseen luetaan myös pesän välittömässä läheisyydessä olevat suoja- ja ravintoa tarjoavat puut.” Edes kulkuyhteydet eivät tällä kertaa mahtuneet mukaan. Hupsista.

Sinänsä oikeasuuntaisesti kirjeessä todetaan: ”Lisääntymis- ja levähdyspaikan hävittämis- ja heikentämis-kiellon tarkoitus on turvata lisääntymis- ja levähdyspaikkojen ekologinen toiminnallisuus. Toiminnallisuuden säilyttäminen tarkoittaa sitä, että paikat voivat jatkossakin tarjota kaiken, mitä kyseinen eläin tarvitsee voidakseen levätä tai lisääntyä onnistuneesti.” Ensimmäisen virkkeen mukaan kun elettäisiin, niin hyvä olisi. Toisessa virkkeessä voida-verbi vesittää ja hämärtää selvän asian eli sen, että paikkojen *on tarjottava* se mitä liituri tarvitsee – muutoin niitä on heikennetty. Tämä LLP:n heikentämisen salliva *vointiongelma* on usein nähtävissä ELYjenkin vastauksissa metsänkäyttöilmoituksiin tai kieltäytymisissä tehdä rikosilmoitus LLP:aa heikentäneistä hakkuista: ”kyllä se liituri näiden hakkuiden jälkeen edelleen *voi* metsässä asustaa” = ei ole mahdotonta, että asustaisi = ei ole kyse LLP:n *hävittämisestä*. Aivan liian usein viranomaisilta ”unohtuu”, että laki kieltää myös heikentämisen.

Kaavoituksessa ovat muodissa luontodirektiiviin perustumattomat ja EU-tuomioistuimen linjan vastaisesti käytetyt, pienialaiseksi väärinymmärrettyä LLP:aa laajemmat ”elinpiirin” ja ”ydinalueen” käsitteet.¹⁷ Näitä käsitteitä on toki mahdollisuus käyttää oikein puhuttaessa liito-oravasta yleisesti. Mutta koska käsitteillä ei ole juridista statusta, niiden viljely luonnonsuojelun valvonnassa aiheuttaa sekaannusta ja vaikeuttaa liito-oravan suojelua. Tästä hyvä esimerkki on Metsähallituksen koordinoimassa Liito-orava–LIFE-projektissa laaditusta oppaasta *Liito-oravan huomioiminen kaupunkisuunnittelussa* (2021).¹⁸ Oppaassa todetaan: ”Ydinalue on yleensä laajempi kuin lisääntymis- ja levähdyspaikka, ja sen ajatuksena on tarjota liito-oravayksilölle edellytys lisääntymiseen ja ympärivuotiseen elämiseen.”¹⁹ Tämä on kuitenkin nimenomaan *LLP:n* määrittel-

¹³ Metsänkäyttöilmoituksen 1-2021-6357 tapauksessa Metsä Groupin edustaja valehteli ELYlle, että oli etsinyt papanoita (hangesta!): ”Tämä nyt pääsi aivan unohtumaan. – – Rajauksen yhteydessä en havainnut liito-oravan jätöks[i]ä puuston alla.” Väite valehtelusta perustuu siihen, että olin itse puhunut hänen kanssaan puhelimesta vain hetkeä aiemmin. Hän oli täysin pihalla siitä, että paikalla olisi ylipäättään pitänyt tehdä jotain liito-oravaselvitystä ja toimittaa se ELYlle ennen hakkuuta. Rajauksen päivästä ei ole tietoa, mutta lunta on ollut 20–30 cm.

¹⁴ Juuri näin tapahtui esimerkiksi metsänkäyttöilmoituksen 1-2022-16463 tapauksessa. Ilmatieteen laitoksen lähimmän mittauspisteen lumensyvyyslukema UPM:n edustajan maastokäyntipäivänä oli 58 cm.

¹⁵ YM1/501/2017, löytyy os. <https://ym.fi/-/ymparistoministeriolta-kirje-liito-oravan-huomioimisesta-kaavoituksessa>.

¹⁶ Ks. kirjeen sivut 6 ja 10. Pienialaisen LLP-virhetulkinnan historiasta ks. alla kappale 2.9.

¹⁷ Direktiiviä ja EU-tuomioistuimen ratkaisuja käsitellään seuraavassa luvussa.

¹⁸ Saatavilla os. <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/2620>.

mä ja tehtävä!²⁰ Pitää muistaa, että ainoastaan LLP on lain suojaama. Kun se ymmärretään suppeammaksi kuin väärin määritely ydinalue,²¹ toimitaan käytännössä siltä lainvastaiselta pohjalta, että *koko lisääntymispaikka ei olekaan lain suojaama*.

Mitään nimenomaan liikennehankkeita erikseen koskevaa ohjeistusta liito-oravan huomioon ottamisesta ei liene annettu. Liikennehankkeetkin edellyttävät monesti kaavoitustoimia, joten kaavaluonnosten ja -ehdotusten nähtävilläoloa kannattaa seurata. Liikennehankkeissa on myös omia mm. ympäristövaikutusten arviointiin (YVA) ja suunnitelmien nähtävilläoloon liittyviä vaikuttamismahdollisuuksia. ELYjen pitäisi valvoa niin kaavoitusta kuin liikennehankkeita, joten taas tulee ongelmaksi se, että ELYt enimmäkseen laiminlyövät liiturin suojelun.

1.2.3 Hakkuut kaava-alueilla

Metsälaki on voimassa yleis- ja asemakaava-alueilla vain maa- ja metsätalouteen osoitetuilla alueilla, yleiskaava-alueilla myös virkistyskäyttöön osoitetuilla alueilla. Kaikista hakkuista ei siten välttämättä ole velvollisuutta tehdä metsänkäyttöilmoitusta vaan niihin haetaan kunnalta maisematyölupaa. Hakkuisiin voi liittyä sekä ilmoitus- ja luvanhakuvollisuus. Maisematyöluvasta säädetään maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL; ks. 128 §, 130 §, 140–141 §, 150 §, 192 §, 197 §).²²

Lupaa ei tarvita yleis- tai asemakaavan toteuttamiseksi tarpeellisten tai myönnetyn rakennus- tai toimenpide-luvan mukaisten töiden suorittamiseen eikä vaikutuksiltaan vähäisiin toimenpiteisiin, ei myöskään jo hyväksytyin tie- tai ratasuunnitelman toteuttamiseen. Maisematyölupamenettely on luonnonsuojelun kannalta sikäli ongelmallinen, että siinä *rakennusvalvontaviranomaiset* joutuvat huolehtimaan myös luonnonsuojelun noudattamisen valvonnasta lupaharkinnassa ja luvan ehdoissa. MRL 130 §:n mukaan lupapäätös voidaan siirtää ”kunnan määräämän muun viranomaisen ratkaistavaksi”, mutta en tiedä, miten yleistä tämä on. Toki laadukas ja perusteltu päätös on mahdollista tehdä myös rakennusvalvonnassa, kunhan vain mahdolliset luontoselvitykset otetaan huomioon tai niiden puuttuessa osataan selvittää alueen luontoarvot esimerkiksi laji.fi-palvelun havainnot tarkistamalla. Yleensä rakennusvalvonta pyytäne lausunnon kunnan ympäristönsuojelusta ja/tai ELY-keskukselta, mutta kuten lienee jo tullut selväksi, tämäkään ei millään muotoa takaa lainmukaista liito-oravan huomioon ottamista.

Kuntien verkkosivuilla on kuulutuksia vireillä olevista maisematyölupahakemuksista. Ainakin joidenkin kuntien kohdalla kuulutukset on tilattavissa ns. RSS-syötteenä.²³ Myönnetystä maisematyöluvasta voi tehdä oikaisuvaatimuksen jokainen kuntalainen, mukaan lukien ne yhdistykset, joiden sääntöihin merkitty kotipaikka ko. kunta on. Oikaisuvaatimuksen hylkäämisestä voi sitten valittaa hallinto-oikeuteen (ks. alla kohta 4.2.4).

1.3 Liito-oravan havainnointi

Liito-oravan havainnointi ja siihen valmistautuminen vaihtelevat jonkin verran sen mukaan, millaisesta tapauksesta on kyse. Lähestymistapa riippuu mm. siitä, ollaanko kiinnostuneita jostain tietystä metsästä vai onko tarkoitus löytää liiturimetsiä laajemmalla alueella. Jos kyseessä on tietty metsä, toimintatapaan vaikuttaa, onko toimittava ripeästi akuutin hakkuu-uhan takia vai voiko havainnointivuodenajan valita, tai onko kyse jo tehtyjen hakkuiden dokumentoinnista esimerkiksi rikosilmoitusta varten.

Joka tapauksessa hyvä paikka aloittaa on Lajitietokeskuksen laji.fi-palvelu, jossa pääsee näkemään aiemmat, rekisteröidyt havainnot kartalla. Klikkaa pääsivun yläreunan ”Selaa havainnoita” -linkkiä. Oikean reunan paneelissa on kohta ”Lajin nimi / Taksonin nimi”. Kun siihen alkaa kirjoittaa, systeemi alkaa saman tien tehdä

¹⁹ Oppaassa viitataan ydinalueen ”ekologisen määritelmän” osalta tutkija Ilpo Hanskiin, mutta annetaan käsitteelle *eri* sisältö kuin Hanski, joka on käyttänyt termiä liito-oravan ”usein” käyttämistä alueista, jotka ovat pääosin ”tärkeitä ruokailualueita” (*Liito-orava: Biologia ja käyttäytyminen*, 2016, s. 56). Sama ongelma on Liito-orava–LIFE-projektin met-sänhoito-oppaassa, jota käsitellään alla (kappale 2.8). Yhdistyksemme tämän oppaan ongelmista laatimassa muistiossa ydinalue-termiä on käsitelty tarkemmin (ks. alla, alaviite 119).

²⁰ Ks. alla kappaleet 2.3–2.5.

²¹ Näin myös YM:n kaavoitusohjekirjeen s. 8.

²² <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

²³ Itse olen tyytynäinen Firefoxissa käyttämäni Feedbro-laajennukseen. Muitakin on tarjolla.

ehdotuksia haettavista eliö(ryhm)istä. Tämä toiminto ei toimi kovin hyvin eikä kotoinen liito-orava tule ehdotuksiin. Kannattaa kirjoittaa *liito* ja valita näkyviin tuleva ehdotus ”liito-oravat – *Pteromys*”. Halutessaan hakua voi tarkentaa monin tavoin, esim. rajaamalla se tiettyyn kuntaan kohdassa ”Paikka”. Kun hakukriteerit on asetettu, klikkaa paneelin yläreunan ”Hae”-painiketta. Havainnot ilmestyvät paneelin vasemmalle puolelle ikkunan pääosaan, jossa niitä voi tarkastella mm. luettelona tai kartalla klikkaamalla ao. painiketta. Kartta näyttää oletusarvoisesti lähes koko Suomen erisävyisinä sinisinä ruutuina. Kun kartalla zoomaa alemmas, yksittäiset havainnot tulevat näkyviin, kun kartalla näkyvän alueen koko on (mahdollisesti selaimesta riippuen) n. 28 km x 13 km. Havainnot näkyvät sinisinä ympyröinä, joissa on havaintojen määrän ilmaiseva numero. Jos numero on suurempi kuin yksi, havainnot erottuvat toisistaan jatkamalla zoomausta, elleivät ne ole hyvin tarkasti samassa kohdassa. Kun havaintoja klikkaa, kartan alle tulee taulukko, josta näkee mm. havainnon ajankohdan. Taulukon rivejä klikkaamalla avautuvat havainnon tarkemmat tiedot mahdollisine valokuvineen. Ennen maastoon menoa on syytä lukea kaikkien alueen havaintojen tiedot tarkasti. Jos aiempia havaintoja ei ole ja jos kyseessä on puhdas mäntymetsä, koivikko tai kovin nuori metsä, ei etukäteen arvioiden ole kovin todennäköistä löytää merkkejä liitureista. Ne voivat kyllä käydä tuollaisessa metsässä murkinoimassa, mutta laji on erikoistunut kuusivaltaisiin varttuneisiin sekametsiin, joissa on mielellään isoja haapoja. Puhtaista haavikoistakin sitä joskus tapaa, jos vain puilla on riittävästi paksuutta ja ikää niin että niissä on tikankoloja. Käpytikan tekemät ovat sopivaa kokoa. Toisaalta laji pärjää myös ilman haapojen välitöntä läheisyyttä järeiden kuusten tarjotessa suojaa ja tavallisen oravan risupesää,²⁴ kunhan vain lähellä on myös ravintopuita. Liiturit syövät lehtipuiden lehtiä ja lehdettömään aikaan mm. lepän ja koivun norkkoja. Helmi Carlsonin muuttaman vuoden takaisen pro gradu -tutkielman mukaan liiturit hyödyntävät ravintona myös havupuita: kuusta kesällä ja mäntyä myös loppusyksystä. Kiintoisa tulos oli, että *mänty* oli selvästi kaikkein yleisin löydös.²⁵ Havupuiden (ilmeisesti lähinnä juuri männyn) huomattavasta merkityksestä liito-oravan ravintona on ollut tietoa aiemminkin.²⁶

Jos kyseessä on hakkuiden uhkaama alue, kannattaa isojen haapojen ja kuusten sekä kolopuiden juuret syyntä vuodenajasta riippumatta. Sen joka käyttää lukulaseja on hyvä laittaa ne nokalle. Epäedulliseen vuodenaikaan (kesäkuulta lokakuulle) puun juurta on käytävä läpi neliösenti neliösentiltä, koska (oman kokemukseni mukaan) puiden juurille papanointi päättyy loppukeväästä ja alkaa uudestaan vasta vähän ennen lumentuloa tai vähän sen jälkeen. Talvellakin *voi* joskus onnistaa: jos lunta on vasta vähän tai on ollut vesisateita, papanoita saattaa löytyä, sattumalta toki periaatteessa milloin vain. Lisäksi niitä kannattaa etsiä myös rungolta. Itse olen löytänyt papanakasoja haavan kuoren koloista n. viiden metrin korkeudelle asti.²⁷ Papanoista lisää alla kohdassa 1.3.1.

Puiden juurille papanoiminen tekee selväksi, että liito-oravat *merkitsevät* elinpiirinsä puita. Ja ne varmastikin tekevät näin nimenomaan siellä, missä eniten oleskelevat – toisin sanoen LLP:n ydinalueella. Papanakasat ja virtsamerkinnot kertovat siten LLP:n olemassaolosta, samoin tietysti suuri määrä hajapapanaa. Tämän vuoksi monien ELYjen vaatimus, että papanoiden lisäksi on löydettävä pesäpuu, jotta LLP voidaan todeta, on ilmeisen perusteeton ja siten laiton.

Ainakin jos kyseessä on jo tehdyn hakkuun dokumentointi, kokemus on osoittanut, että maastossa kannattaa ottaa suuri määrä valokuvia ja/tai videoita. Tämä tulee tehdä siten, että jälkeenkin päin pystyy tunnistamaan

²⁴ Vanhassa *Nisäkäskirjassa* on maininta, että liituri tekisi joskus myös itse pallomaisia naavapesiä, joista puuttuu normikurrenpesien risuista tehty ulkokerros (Siivonen 1956, 436). Tällaista tietoa ei kuitenkaan löydy tuoreemmista lähteistä.

²⁵ Carlson 2021. Papananäytteet kerättiin kesä- ja marraskuussa. Mäntyä seurasivat koivu, haapa ja leppä sekä kuusi ja omena(puu); hännänhuippuina tulivat vaahtera ja paju. Tulosten perusteella ei ole mahdollista sanoa, mitä kasvien osia liiturit olivat nauttineet. Eri puulajien yleisyys näytteissä ei myöskään suoraan kuvaa syötyjä määriä tai eri puiden tärkeyttä ravinnonlähteinä. Joka tapauksessa tämä Suomen metsäkeskuksen uudessa liito-oravametsien käsittelyohjeessa (josta ks. alla kohta 2.8) annettu ohje on em. tuloksen valossa ilmeisen virheellinen (s. 31): ”Puulajeista mäntyä voi kasvatushakuissa harventaa melko vapaasti, koska liito-orava suosii pääosin muita puulajeja.” Harventaminen voi tehdä mäntymetsästä niin suojattoman, ettei liituri enää mielellään käytä sitä ruokailualueena. Tällöin on LLP:aa heikennetty ja lakia rikottu.

²⁶ Mäkelä 1996. Suurimmilla havupuun silmujen osuus oli kevättravinnossa, yli kolmannes.

²⁷ Risto Sulkava kertoo havainneensa papanakasoja loppusyksystä kuusissa oksien tyvillä säännöllisesti ja kaikilla korkeuksilla, korkeimmat n. 30 m maanpinnasta, eli samoilla oksilla joissa ylimmät lepännorkkovarastotkin ovat.

paikan ja kuvien ottosuunnan. Kuvauspaikat voi merkitä kartalle esim. Karttaselain-sovelluksella (ks. alla s. 20), ja videoissa on hyvä selostaa kuvauskohdetta ääneen. Valokuvissa kannattaa käyttää puhelimen pano-raamakuvaustoimintoa ja videoissa pyöriä hitaasti ympäri täydet 360 °. Varsinkin, jos paikka on yhtään etäämpänä ja sinne palaaminen hankalaa, riittävän kuvamateriaali on tärkeää, jos jälkeensä on tarkistettava esimerkiksi Jokisen tutkimusryhmän mallin (ks. alla kappale 3.1 s. 39) elinympäristöluokitukseen liittyviä seikkoja.

Jos taas haluat täydentää liito-oravan havaintotietoja ja etsiä uusia liiturimetsiä, kannattaa katsella laji.fi-havaintojen rinnalla ilmakuvia. Tähän tarkoitukseen sopii esimerkiksi Maanmittauslaitoksen Karttapaikka (asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/). Vasemman reunan karttatasot-painikkeella saat esiin kustakin paikasta otetun tuoreimman ilmakuvan. Toinen vaihtoehto on niin ikään MML:n ylläpitämä Paikkatietoiikkuna (kartta.paikkatietoiikkuna.fi), jossa on tarjolla suuri määrä eri organisaatioiden tuottamaa paikkatietoa. Siellä pääsee katsomaan *eri-ikäisiä* ilmakuvia, mistä on monesti hyötyä esimerkiksi rikosilmoituksen teossa (tähän palataan alla). Ensin kannattaa etsiä oikea paikka kartan avulla. Sen jälkeen valitaan vasemmasta reunasta Karttatasot ja etsitään taso Historialliset ilmakuvat, mikä on kätevin hakutoiminnon avulla: kolme kirjainta riittää (his), niin tason nimi tulee hakutulosten kärkeen otsikon Ilma- ja ortokuvat alle. Klikkaa taso päälle sen kytkimestä. Mukaan kannattaa ottaa myös maastokartta, minkä voi tehdä suoraan ruudun alareunan Maastokartta-painikkeella. Tasojen järjestystä ja läpinäkyvyyttä voi muuttaa klikkaamalla Valitut tasot -kohtaa.

Ensin kannattaa katsoa ilmakuvia tuntemistaan paikoista, niin oppii tulkitsemaan kuvia. Kuusimetsä näkyy kaikkein tummimman vihreänä. Suuret haavat tai pienempien haapojen ryhmät erottuvat yleensä hopeisen-vihreän sävynsä ansiosta. Tosin vuosien välillä on aika isojakin eroja kuvien värisävyissä riippuen luultavasti ainakin kuvausvuodenajasta, joten eri vuosien kuvat samasta paikasta auttavat varmentamaan tulkintaa. Paikkatietoiikkunasta löytyy myös *Ortokuvat (vääräväri)* -niminen karttataso, jossa erilaiset havu- ja lehtipuut näkyvät punaisen ja osin vihreänkin eri sävyinä, mutta tarjolla on vain kunkin paikan tuorein kuva.

Uutena karttatasona Paikkatietoiikkunasta löytyvät nyt myös *liito-oravan elinympäristön ennustekartat*. Metatietojen mukaan: ”Liito-oravan elinympäristöjen ennustekartalta näkyy tilastollisen mallituksen perusteella liito-oravalle todennäköisesti sopivat elinympäristöt lajin levinneisyysalueella. Ennustekartat eivät kuvaa liito-oravan esiintymistä tai esiintymistodennäköisyyttä, vaan elinympäristöjä, jotka ovat sille sopivia.”²⁸ Taso on ollut käytettävissä elokuusta 2024 lähtien, enkä itse vielä osaa sanoa sen hyödyllisyydestä liiturin suojelussa.

1.3.1 Papanat

Oma tuttavuuteni liito-oravan papanoiden kanssa on suhteellisen lyhyt. Tutustuttamisesta saan kiittää Pieksämäen Luonnon Ystävät ry:n puheenjohtajaa Yrjö Snellmania ja hallituksen jäsen Jyrki Vedenpäättä, jotka löysivät niitä kesäkuussa 2019 kartoittaessamme Kuusan vanhan metsän lajistoa. Hämmästyin niiden pienen pite: pituutta 6–8 mm, paksuutta 2–3. Olin tietämättömyyttäni kuvitellut jotain muuta, ehkä pyyn jätösten kokoluokkaa eli pari senttiä.

Laji.fi:n havainnoissa (joista enemmän alla, s. 19) näkee toisinaan kuvia pyyn jätöksistä ”liituri”-havainnoissa. **Kuva 3** näyttää keskeiset erot. Vaikka kuvan kiiturinpapana on pienekkö, huomattavin ero on juuri koossa. Vertailukohdaksi kuvassa käy kuusen neulanen: liito-oravan papanat ovat sitä lyhempiä, pyyn pidempiä. Toki jälkimmäiset voivat katkeilla, ja hyvinkin liiturimainen värisävy voi hämätä. Toinen tuntomerkki on ulkopinta, joka on liiturin papanoilla varsin sileä (paitsi hajoamispaisteissa olevilla papanoilla), pyyllä taas röpöliäinen. Kolmas pyyn ulosteen tuntomerkki on valkoinen laikku toisessa päässä.

Kuva 3. Pyyn jätöksiä ja liito-oravan papana.

Ainoa laji, jonka jätöksiin liiturin papanan voi periaatteessa sekoittaa, on metsäsopuli. Niiden kellertäviä, tyypillistä liiturinjätöstä pienempiä eli noin nelimillisiä papanoita löytyy yleensä sammalikkojen helposti

²⁸ Ks. tarkemmin <https://laji.fi/about/5922>.

erottuvista syönnöslaikusta tai pesäkolon suulta. Nämä voivat toki sijaita puun juurella, mutta metsäsopulit eivät liiturin tavoin kaki papanakasoja puiden juurten päälle.²⁹ – Puiden juurilta löytää myös tehtävänsä täytäneitä vaaleanruskeita männyn hedekukintoja, jotka ovat liiturinpapanan kokoluokkaa. Hedekukinnot ovat kuitenkin mutta pinnaltaan rakeisia (kämpymäisiä) ja papanaa pulleampia.

Papanoita kuvataan yleensä kellertäviksi, mutta kuten alla olevasta **kuvasta 4** näkee, niiden väri vaihtelee. Vasemmassa yläkulmassa näkyy hyvin tuoretta, norkkojen sisältämän siitepölyn keltaiseksi värjäämää tavaaraa. Liitureiden kesällä popsima lehtiravinto tuottaa tummempaa papanaa. Ravinnon – ja siten paikan ja vuodenajan – lisäksi papanoiden väriin vaikuttavat ainakin kosteusolot sekä ikä. Papanat saattavat muuttua vanhan näköisiksi jo yhden päivän aikana. Ne voivat tummua nopeastikin ja saada pintaansa esim. homekasvustoa. Sateessa kastuminen taas saattaa kirkastaa papanoiden väriä. Väri vaihtelee keltaisen ja ruskean eri sävyissä mutta saattaa olla joskus kutakuinkin harmaakin. Vihreään tai oranssiin vivahtavia papanoita en ole tavannut. Silmä oppii kokemuksen myötä papanoille tyypillisen väripaletin.

Kuva 4. Liito-oravan papanoiden värivalikoimaa.

Tyypillinen paikka, josta papanoita löytää, ovat puiden juuret. Useimmin niitä löytyy järeimpien haapojen ja kuusten juurilta, mutta jos kovin järeitä ei ole, käyvät keskikokoisetkin puut. Oman kokemukseni mukaan hyvänä kolmosena tulevat raidat, jotka eivät yleensä kovin suuriksi kasvakaan. Se, että liito-oravat käyvät varta vasten puiden juurilla asioidaan, on selvä asia, joskin se on myös kyseenalaistettu.³⁰ Olen kuitenkin saanut käyttäytymismuodon (papanoinnin lisäksi virtsaamisen) lukuisia kertoja tallennettua riistakameralla.³¹ On myös selvää, että nimenomaan kompakteja kasoja puiden juurille ei synny jossain korkealla kakkimalla. Kasojen lisäksi puiden alta voi löytyä myös hajapapanaa.

Itseäni on kiehtonut kysymys puiden juurille kasoihin papanoinnin vuosirytmistä. Tutkimustietoa ei ole, joten olen yrittänyt tehdä omia havaintojani. Aineistoni on toki pieni ja seuranta-aika vain joitain vuosia, mutta tällä hetkellä sanoisin seuraavaa: Toukokuun puolenvälin tienoista lokakuun lopulle tai marraskuun alkuun liiturit eivät papanakasoja tee. Ainuttakaan selvästi tuoretta kasaa en ole kesällä tai alku–keskisyksystä nähnyt. Syyspapanoinnista puhutaan harvoin,³² mutta ilmiö on olemassa. Havaintojeni mukaan kasoihin papanointi alkaa lokakuun lopulla tai marraskuun alussa, vähän ennen ensilumen tuloa tai hieman sen jälkeen –

²⁹ Tämän kappaleen tiedot ovat peräisin artikkelista Sulkava & Eskelinen 2023; puiden juurille papanoimattomuus: Sulkava, henkilökohtainen tiedonanto.

³⁰ Hanski 2016, 40.

³¹ Näitä otoksia on mukana elokuvassa *Liiturin puolustus* (n. 16:10 alkaen); ks. [liiturielokuva.kuusanluonto.fi](https://www.youtube.com/watch?v=Mpd6q3PS0W4). Elokuvasssa käsitellään myös mm. papanoinnin vuosirytmistä sekä papanoiden ulkonäön muuttumista ja niiden katoamista.

³² Risto Sulkava vahvistaa omalta osaltaan asian, ja hän myös pitää papanakasojen merkintätarkoitusta selvänä. Ks. myös esim. luontokartoittaja Jyrki Lehtisen alustus Liito-orava–LIFE-projektin työpajassa koirien käytöstä liituri-kartoituksessa, osa 1 (<https://www.youtube.com/watch?v=Mpd6q3PS0W4>) kohta 25:35.

jolloin riippuu lumisateista, miten helppo kasoja on löytää. Yhden haavan tiiviissä riistakameraseurannassa talvikaudella 2023–24 puun merkitseminen papanoilla ja virtsalla jatkui joulukuun puoliväliin saakka. Sitten seurasi tauko, joka päättyi vasta maaliskuun alussa. Jos kyseessä oli vain yksi yksilö, tauko puun merkitsemisessä saattaa selittyä sillä, että se on välillä majaillut jossain muualla elinpiirillään, mutta on myös järkevä oletus, että kaikkein kylmimpään aikaan liito-oravat rajaavat liikkumisen vain aivan välttämättömään ruokavarastolla käymiseen. Kun ne näillä reissuillaan – ja ylipäätään – kakkivat korkealla rungolla tai oksistossa, kertyy puun alla hajapapanaa. Liiturit tekevät kasoja kaarnan epätasaisuuksiin ja oksien päälle kaikilla korkeuksilla, joskin pääpaino on havaintojeni mukaan aivan rungon alaosassa.

Liiturit harrastavat mielellään yhteisöllistä asumista talvisin. Tämä on tietysti energiataloudellisesti edullista, mutta tutkimuksessa ei ole saatu näyttöä siitä, että ainakaan päiväkohtaiset lämpötilat vaikuttaisivat liituriiden päätökseen hakeutua tai olla hakeutumatta muiden seuraan päiväksi.³³ Kutsu liittyä kommuuniin voisi olla yksi puiden syysmerkinnän tarkoitus. Kimppakämpän, mahdollisesti myös norkkovarastona toimivan puun, alle voi kertyä talven aikana jopa tuhansia papanoita hajalleen monen neliömetrin alueelle. Liiturit papanoivat myös käyttämiensä pönttöjen katoille.³⁴

Syyspapanoinnin voisi kyseenalaistaa sillä perusteella, että laji.fi-palvelun kymmenientuhansien liiturihavaintojen ajankohdissa ei ole syksyllä minkäänlaista piikkiä. En kuitenkaan voi omille havainnoilleni mitään. Kun olen liiturin papanointikäyttäytymistä koskevista tutkimuksista tutkijoilta kysellyt, olen saanut kuulla, ettei niitä ole. Tässäpä hyvä gradun aihe jollekulle, ja miksei enemmänkin.³⁵ On kaikkien osapuolten kannalta hyvä ja aikaa säästävä asia, että liiturin *läsnäolo* voidaan todeta myös syksyisin. Sen *poissaolon* toteaminen ja merkitys ovatkin sitten aivan eri juttu. Nimenomaan sen varmistaminen, että jokin alue ei enää tulevaisuudessakaan voi olla liiturin elinpiiriä edellyttää käytännössä sitä, että joko alue itse on hävitetty tai pilattu tai kulkuyhteydet sinne on niin perusteellisesti tuhottu, että edes omaa reviiriään etsivät nuoret yksilöt eivät pysty sinne asettumaan. Niitä luonto ajaa eteenpäin sellaisella voimalla, ettei puustoista yhteyttä välttämättä tarvita vaan matka taittuu jopa pusikkaa, ääritapauksissa kenties osin maatakin pitkin.³⁶ Huomattakoon tässä yhteydessä, että metsikkö, johon ei ole puustoista kulkuyhteyttä, ei kuitenkaan ole ekologisesti toimiva LLP, koska aikuiset liito-oravat tarvitsevat latvusyhteyden normaaliin liikkumiseen.

Kevät on kaikkein parasta aikaa papanoiden etsintään, koska silloin on mahdollista havaita sekä lumen hyvin säilyttämät syksyn ja talven papanat että tuore sato. Lumelle kakittuja papanoita alkaa paljastua heti, kun lumi alkaa sulaa. Ne näkyvät varsin hyvin jopa yksittäisinä etenkin suojasäällä, jolloin ne monesti hieman värjäyvät ympäröivää lunta. Puiden juurten alkaessa tulla esiin alkaa löytyä kasoja. Kaikkein paras aika papanajahdille onkin tilanne, jossa puiden juuret ovat jo näkyvillä mutta puiden ympärillä on vielä lunta. Tämän ajankohta vaihtelee paikan aurinkoisuuden mukaan, joten parasta on, jos on mahdollista tehdä useampi käynti.

Papanoiden löytyvyys heikkenee huomattavasti kesän alettua, jolloin niitä on vaikea löytää asuuiltakaan reviiireiltä. Ne alkavat kadota yllättävän nopeasti, monesta syystä. Rankka sade saattaa viedä osan. Osa sinkoilee maastoon tavallisten oravien juoksennellessa usein nimenomaan juuria pitkin puihin ja niistä pois. Linnut etsivät ruokaa (varsinkin rastaat ovat melko kovaotteisia tonkijoita), ja muurahaiset kuljettelevat papanoita pesiinsä. Loput kutistuvat, hapristuvat ja maatuvat.

Papanakartoituksesta puhuttaessa ei pidä unohtaa ihmisen hyvää ystävää: koira! Ne, joilla koulutuskyvyt riittävät, voivat opettaa hundulaattinsa tunnistamaan papanoiden vienon tuoksun ja johdattamaan palvelijansa niiden luo. Itsekin olen tätä yrittänyt, mutta koiramme on niin perso herkuille, että sen kierrokset nousevat opettelutilanteessa niin, että koulutuspapanat vain sinkoilevat. Joka tapauksessa koirat löytävät papanoita sielläkin, missä ihminen ei niitä (ainakaan kohtuullisella vaivalla) havaitse. Asiasta kiinnostuneet löytävät netistä lisää materiaalia.³⁷

³³ Selonen, Hanski & Wistbacka 2014. Pesien yhteiskäytön todettiin kuitenkin olevan talvella yleisempää kuin kesällä.

³⁴ Pönttöohjeita löytyy verkosta, esim. <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisu/liito-orava-etsii-kotia-liito-oravaponton-rakennusohje/>.

³⁵ Ks. alla jakso 3.4, Toiveita tutkijoille.

³⁶ Voi olla, että ainakin nuoret yksilöt muutenkin kokeilevat maassa liikkumista. Ks. kuvat havainnossa <http://tun.fi/KE.176/66c1d69cd5de5e967a41b834>. Tien yli olisi varmasti päässyt myös liitämällä.

Aika, jonka papanat säilyvät näkyvissä, vaihtelee erittäin paljon. Joskus kato alkaa käydä saman tien, ja selvästi merkitty puu saattaa joskus olla papanaton jopa vain muutamassa viikossa. Kartoitusten väärän negatiivisen tuloksen riski on siten olemassa myös parhaaseen papana-aikaan! Erittäin suojaisassa paikassa ja hyvässä olosuhteissa papanat voivat säilyä toista vuotta, jopa kaksi. Tämänkin jälkeen niitä saattaa voida löytää kariketta perkaamalla. Papanoiden iällä ei sinänsä ole liito-oravan suojelun kannalta merkitystä. Olennaista on, että *liiturihavainnot eivät sinänsä ylipäätään vanhene*, vaan vanhat havainnot tulee ottaa huomioon siinä missä uudetkin. Tähän palataan alla Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisujen yhteydessä kappaleessa 2.3 s. 25.

1.3.2 Riistakameran käyttö

Riistakamera on hyvä tapa saada tietoa liito-oravan oleilusta jollain alueella tiettyinä aikana. Aloitin liito-oravien kuvaukset kesällä 2019, kun lähistön ensimmäiset papanalöydöt oli tehty. Muistaakseni jo ensimmäisenä yönä tärppäsi. Pian oli kurreja klipeissä kaksin kappalein – mitä ei ole tuon kesän jälkeen tapahtunut. Kuvauksen perusidea on yksinkertainen. Riistakamera on liiketunnistimella varustettu vehje, joka liikettä havaittuaan alkaa kuvata asetuksista riippuen videokuvaa tai still-kuvia. Se saattaa saman tien lähettää kuvat eteenpäin tai tallentaa ne muistikortille. Seuraavassa muutama perussääntö hommaa edesauttamaan.

- Hanki lupa maanomistajalta. En ole itse asiassa varma, mihin lakiin luvan tarve perustuu silloin, kun kuvataan jossain, missä ei liiku ihmisiä. Saahan valokuvia ja videoita kuvata toisen metsässä täysin vapaasti. Luultavasti ei ole kyse salakatselun kiellosta. Kysyin asiasta ChatGPT:ltä, jonka mukaan luvaton riistakamerointi olisi maanomistajan *hallintaoikeuden* loukkaus: tällä kun on oikeus päättää, mitä hänen maallaan tapahtuu. Ehkäpä paikalleen kuvaamaan jätetty kamera on tässä suhteessa eri asia kuin jokaisenoikeuksia käyttävän retkeilijän kuviennäppäily. Parasta on siksi aina kysyä lupa, että ei tule rikkoneeksi lakia.
- Hanki tarpeitasi vastaava riistakamera. Näyttää siltä, että halvimmatkin kuvaavat still-kuvien lisäksi videota, joskin videon pituudessa voi olla rajoituksia. Esimerkiksi kymmenen sekuntia on turhan vähän. Taannoin jouduin palauttamaan verkosta ostamani kameran, joka ei yllättäen tallentanut ollenkaan ääntä. Liituri kuvauksessa äänettömyys on selvä miinus. Kurre saattaa vain vilahtaa kuvassa niin, että sitä ei heti huomaa, tai liiketunnistimen laukaistuaan kadota kuvasta ennen kuin tallennus alkaa ja tulla kuvaan ehkä vasta klipin lopussa. Rungolla liikkumisesta aiheutuva rapina voi tällöin paljastaa sen.
- Tarvittavan kuvan laadun määrää käyttötarkoitus. Jos haluat vain tietoa, onko liitureita vai ei, lajin kyllä tunnistaa helposti heikompileatuiseistakin kuvasta. Itse olen saanut päivänvalokuvia riistakameralla vain keskikesän valoisina öinä, mutta sen tunnistaa myös mustavalkoisesta, hämärässä tai pimeässä kuvastusta infrapuna- tai inframustavalo videosta. Sitä on käytännössä mahdoton sekoittaa mihinkään muuhun eläimeen, jos se on kokonaan kuvassa. Tavallisesta oravasta sen erottavat pienet korvat ja korvatupsujen puuttuminen, lituskainen (monesti selän ylle kaartunut) häntä ja suuret silmät, joka hohtavat yökuivissa kirkkaina. Lisäksi liitopoimu saattaa erottua kylkien alaosassa eräänlaisena hameenhelmana. Jos haluat julkaista videoita, kannattaa tähdätä ainakin HD-laatuiseen kuvaan. Tällöinkin öinen kuvanlaatu voi kuitenkin jäädä melko vaatimattomaksi.
- Paras kohde ovat järeiden haapojen ja kuusten rungot. Puiden juurille papanoidessaan liiturit käyvät maassa asti ja esim. lähellä olevilla maapuilla. Liidot puolestaan yleensä päättyvät puunrunkojen alaosiin. Niinpä hyvä paikka on sellainen, jonka edustalla on hieman avointa liitotilaa. Kamera kannattaa suunnata melko ylös riippuen siitä, miten korkealle runkoa on näkyvissä. Rungon alaosan rajautuminen pois kuvasta ei useinkaan ole kohtalokasta, sillä sinne laskeutunut orava nousee yleensä runkoa pitkin ylös kuvaan. Puun juurtakin voi tietysti kuvata esim. papanoinnin dokumentoimiseksi.
- Kuvaa tuulisella säällä vain jos olet optimisti. Tuulisen yön saldo on pahimmassa tapauksessa satoja klippejä, joissa ei ole muuta kuin heiluvia oksia. Oman kokemukseni mukaan raja menee jossain 3–4 metrissä per sekunti, mutta tämä riippuu toki paikasta. Joissain kameroissa on toiminto, jolla ne voidaan saada reagoimaan vain tiettyssä kohtaa kuva-alaa tapahtuvaan liikkeeseen, joskaan aina tämä ei

³⁷ Ks. Liito-orava–LIFE-projektin työpaja aiheesta. Linkki 1. osaan on alaviitteessä 32, osa 2 löytyy osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=iyFgSbM4NDI>.

tunnu toimivan kovin hyvin. Rungon alue on tällöin ilmeinen valinta, mutta kovalla tuulella rungotkin huojuvat. Enkä muuten ole koskaan tainnut löytää liituriä sattumalta tuulisen yön oksanheiluntaklilpeistä. Ne liikkunevat enemmän tyynellä – tokihan tuuli liitämistäkin vaikeuttaa. Markkinoilla näyttää olevan myös infrapuna- eli lämpösäteilyyn reagoivalla liiketunnistimella varustettuja kame- roita. Tällöin päästään eroon liikkuvien oksien kuvaamisesta.

- Sopivan videoklipin pituuden löytää kokeilemalla. Puoliminuuttinen on yleensä riittävä, mutta kame- ra saattaa asettaa rajoituksia esim. niin, että infrapuna- tai -mustavalolla kuvattaessa pituus on ly- hempi. Joskus harvoin kurre viihtyy kameran edessä pidempäänkin, ja silloin on väliä myös asetuk- sella, joka säätää, kauanko kamera ”lepää” klippien välillä. Jos ottaa riskin ja kuvaa tuulella, lepo- asetetus vaikuttaa myös siihen, onko tsekattavia klippejä aamulla esim. 300 vai 600. Suuren klippi- määrän tarkistamisessa on etua, että on opetellut käyttämästään videontoisto-ohjelmasta tietyt ko- mennot: miten avataan kerralla suuri määrä tiedostoja katsottavaksi peräjälkeen, miten hypätään esim. 10 sekuntia eteenpäin ja miten hypätään seuraavaan ja edelliseen klippiin.³⁸
- Joskus yöklilpeissä aivan ensimmäiset ruudut ovat hyvin tummia. Periaatteessa on mahdollista, että liituri katoaa kuvasta niiden aikana, joten kannattaa opetella myös kuvan valoisuuden ja kontrastin säätö.³⁹
- Kovalla pakkasella ja sateella tulokset voivat jäädä laihoiksi. Kylmässä liikkuminen on minimoitava, eivätkä liiturit nähtävästi mielellään kastu. Periaatteessa vesitiivisikin kamera voi ajan myötä saada kosteutta ja mennä epäkuntoon, tästä on kokemusta. Vaikka kamera kestäisi hyvin vettä, on tietysti eduksi ettei linssin kastuminen sumenna kuvaa. Kameralle voi viritellä jonkinlaisen sateensuojan.

Kuvassa 5 näkyy ruuvilaatikon kannesta as- karreeltu lippa. Rautalangan kaksinkerroin pu- ristetut päät menevät tässä tapauksessa sopi- van tiiviisti kameran etu- ja takaosaa yhdessä pitävien ruuvien syvennyksiin.

- Yllä on ollut puhetta infrapuna- ja inframus- tavalosta, joita kamerat käyttävät hämärä- ja pimeäkuvauksessa. Edellinen näkyy kuvaa- vaa kameraa katsottaessa hyvin selvänä pu- nahehkuna kameran valonheittimessä (ledeis- sä), jälkimmäinen vain aivan aavistuksen- omaisena. Videoissa en huomaa eroa. Sitä en tiedä, miten liiturin silmä näitä eri valonpi- tuuksia erottaa, mutta ei niitä näytä infrapunakaan haittaavan. Se saattaa pikemminkin kiinnostaa nii- tä, sillä ne tapaukset, joissa kurre on yrittänyt ottaa (tai tehdä) selvää kamerasta, ovat sattuneet IR- valolla.
- Kameraan kannattaa johonkin kohtaan kiinnittää teksti vaikka kontaktimuovilla, että kuvaus tapah- tuu maanomistajan luvalla, ja älä koske kameraan.
- Varsinkin talvella, kun kylmyys laskee paristojen jännitettä, kannattaa harkita ulkoisen akun käyttöä, jos kamerassa on tällaiselle liitäntä. Patterinvaihto pakkasessa altistaa kameran muoviosia murtumi- selle. Akulle tarvitaan vedenpitävä pussukka, jottei oikosulkuja pääse syntymään. Itselläni on hyvät kokemukset lyijyhyytelöakuista. Kapasiteetiltaan lähelle 10 Ah:n akuilla pääsee jo mukavan pitkiin latausväleihin, kesällä kuukausiin. Koska kamerani käyttävät 12 voltin jännitettä, voin ladata akut ta- vallisella auton akkulaturilla. Kameran ja akun välisen johdon voi tehdä itse. Akun napoihin sopivia,

Kuva 5. Riistakameran sadelippa.

³⁸ Esimerkiksi ilmaisessa VLC Media Playerissä nämä toimivat seuraavasti. Useita tiedostoja voi avata valitsemalla ne tiedostonhallinnassa ja raahaamalla VLC-ikkunaan tai reittiä media > avaa useita tiedostoja > lisää; 10 s eteenpäin: nuoli oikealle (näppäimistöltä); 10 s taaksepäin: nuoli vasemmalle; seuraava klippi: n, edellinen: p. Joskus tarvitaan myös videoruutu kerrallaan etenemistä: e. Peruuttaminen ruutu kerrallaan ei VLC:ssä onnistu, mutta kuvaa voi liikutella edes- takaisin tarttumalla aikajanalla näkyvään pallukkaan joko pause- tai play-tilassa. Kaikki pikanäppäimet löytyvät VLC:n asetuksista.

³⁹ VLC Media Playerissä: työkalut > tehosteet ja suotimet > videotehosteet > kuvan säätö. Sitten vain kokeilemaan. Sää- döt eivät vaikuta itse videotiedostoon, ainoastaan sen katseluun.

pihdeillä puristaen johtimiin kiinnitettäviä liittimiä saa sieltä mistä akkujakin. Kameran päähän sopivan pistokkeen johtoineen voi saada vanhasta laturista tai muusta verkkolaitteesta. Pistokkeita saa erikseenkin, mutta tällöin joutuu tinaamaan johdon.

Mitä riistakameran kuviin tarttuvista liitureista sitten voi päätellä? Ennen kaikkea: onko paikalla lain ja direktiivin suojaama lisääntymis- tai levähdyspaikka? ELY-keskukset painottavat perusteettomasti sitä, että LLP:n toteamiseksi on oltava sekä pesäpuu (risupesä- tai kolopuu tai pönttö) että papanahavaintoja. On kuitenkin erittäin ongelmallista perustaa kielteinen näkemys (että paikalla *ei ole* LLP:aa) sille, että pesäpuusta ei saada havaintoa. Näkyvyys voi olla rajoitettu siten, ettei puita ole mahdollista tarkastaa kolojen ja risupesien osalta kuin osittain.⁴⁰ Mitä enemmän papanoita tällaisella paikalla on, sitä varmemmin tehdään virhe, jos paikalla ei katsota olevan LLP:aa.

Kymmenet papanat pienellä alueella tai useiden puiden merkitseminen pienemmälläkin määrällä kertovat jo alueen aktiivisesta käytöstä. Tällöin on ilman muuta perusteltua katsoa, että se kuuluu liito-oravan elinpiiriin *ydinalueeseen*. (Tästä paljon väärinkäytetystä käsitteestä ks. kohta 3.3, s. 43.) Tällöin on saman tien selvää, että se kuuluu LLP:aan. Toinen tilanne, jossa pesäpuuhavaintojen merkitys on vähäinen tai olematon on se, että kyseessä on hyvin eristetyssä asemassa (esimerkiksi metsäniemeke, johon on vain kapea puustoinen kulkuhyteys) oleva metsikkö. Jos papanoita on enemmän kuin vain satunnaisesta liiturin vierailusta kertova määrä, voidaan pitää päivänselvänä, että alueella on vähintään päiväpiiloja eli levähdyspaikkoja – joista jokainen on samalla mahdollinen poikaspesä. Ajatus, että kurret olisivat käyneet metsikössä aina pelkästään öisin ja sarastuksen ensi merkeistä kiiruhtaneet sieltä pois viettämättä koskaan päivänsä alueella, ei ole vakavasti otettava. Silti ELY-keskus voi tällaisenkin oletuksen pohjalta toimia, rikkoo luonnonsuojelun valvontavelvoitettaan ja edistää lainvastaisesti metsätalouden intressejä.⁴¹

Riistakamerahavainnot ovat LLP:n toteamisessa suunnilleen samassa asemassa kuin papanahavainnot: ne kertovat suoraan liito-oravan läsnäolosta. Jos kurre tulee toistuvasti kuviin, on tilanne jälleen selvä: ydinalueella ollaan. Entä jos näin käy vain toisinaan, tai harvakseltaan? Silloin arvioinnissa pitää ottaa huomioon myös papanatilanne, ja paukkuja kannattaa panna myös pesäpaikkojen kiikarointiin – kirjaimellisesti kiikaria käyttäen. Paras sää erityisesti risupesien etsimiseen on aurinkoinen ja tuulinen, ja puiden tulee olla lumettomia. Pesien etsintä ei merkitse pesäpuun löytymisen vaatimuksen hyväksymistä, mutta pragmaattisesti ajatellen ELY on helpompi saada toimimaan LLP:n suojaamiseksi, jos pesiä löytyy. Ja joskus tarinalla on myös onnellinen loppu, jos maanomistaja esimerkiksi kiinnostuu alueen suojelemisesta korvausta vastaan.

Pesälöytöjen tulkinnassa kannattaa hyödyntää tutkimustietoa siitä, miten etäällä pesästä liito-oravat yleensä liikkuvat; papanoita ei tarvitse löytyä juuri pesäpuiden alta.⁴² Pitää muistaa myös se, että liitureilla on tapana vaihdella olinpaikkaansa. Elinpiirillä on useita pesiä/päiväpiiloja, ja kurre saattaa kadota LLP:nsä yhdeltä nurkalta ilmaantuakseen sinne taas jonkun ajan päästä uudestaan. Laajaa elinpiiriään kiertävä urosliituri on valitettavan lainsuojaton, jos se tulee kuviin vain kerran (tai papanoita löytyy vain jokunen yhden puun alta kertaluontoisesti), eikä lähistöltä löydy mahdollista päiväpiiloa. Ja kuitenkin ”lisääntymis- ja levähdyspaikkoja on suojeltava myös silloin, kun niitä käytetään vain satunnaisesti tai kun ne jopa hylätään mutta on riittävän todennäköistä, että kyseinen laji palaa näille paikoille!”⁴³

1.3.3 Papanahavaintojen ilmoittaminen

Yksi liito-oravan suojelun ongelmista on, että niin pieni osa lajin elinpiireistä on ylipäätään tiedossa. Metsäalalla toimitaan aivan kuin laki koskisi vain etukäteen tiedossa olevia LLP:ja. Mainiota luontovahti.fi-palvelua seuraava voi todeta, että pelkästään *avohakkuista* koskevia sellaisia metsänkäyttöilmoituksia, jotka kohdistuvat rekisteröityihin liito-oravahavaintoihin, tehdään Suomessa keskimäärin useita joka päivä. Kun kuitenkin suurin osa liiturimetsien hakkuista kohdistuu sellaisille elinpiireille, jotka *eivät* ole kenenkään tiedossa ja joihin ei siten kohdistu edes niitä vähäisiä valvontatoimia, joita ELY-keskukset tekevät, ei ole ihme, että

⁴⁰ Veikkaan, että jonain päivänä tällainen tehtävä voidaan antaa puustoa skannaavan droonin ja tekoälyn tehtäväksi.

⁴¹ Tästä ns. yöjalkateoriasta ks. alla, s. 43. Viranomaisen toimivallan väärinkäytöstä ks. kohta 8 yhdistyksemme muistiossa liito-oravan LLP-suojelun juridisista ja biologisista perusteista, saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituriidokut.htm.

⁴² Ks. alla, s. 43.

⁴³ Kohta 2-54 EU:n komission vuonna 2021 antamassa luontodirektiivin artiklojen 12 ja 16 tulkintaohjeessa. Ohje on saatavilla verkossa: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52021XC1209\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52021XC1209(02)).

laji on häviämässä Suomesta. Tuhannet liiturien elinpiirit joutuvat joka vuosi lainvastaisen heikennyksen ja hävityksen kohteiksi.

Liiturin suojelujärjestelmää ei koskaan saada toimimaan keskittymällä vain tunnettujen elinpiirien suojeluun, vaan tarvitaan esimerkiksi alue-ekologista suunnittelua ja hakkuiden luvitusta.⁴⁴ Tästä huolimatta liiturihavainnot ja niiden ilmoittaminen ovat erittäin tärkeitä. Ensinnäkin ne ovat tällä hetkellä ainoa tapa saada viranomaiset ylipäättään toimimaan. Toiseksi, koska liito-oravahavainnot itsessään eivät vanhene, niiden kattavuus paranee pikku hiljaa sekin.⁴⁵

Havainnot ilmoitetaan Lajitietokeskuksen laji.fi-järjestelmään. Tähän on useita vaihtoehtoja. Voit esimerkiksi rekisteröityä iNaturalist Suomi Finlandiin⁴⁶ tai käyttää Löydös-havaintopalvelua.⁴⁷ Itselleni tutuin on Lajitietokeskuksen Mobiilivihko-sovellus.⁴⁸ Todettakoon tässä, että havaintolomakkeiden *määrä*-kenttä on liito-oravan kohdalla ongelmallinen, koska siihen syötetty *numero* tulkitaan lähtökohtaisesti yksilömääränä. Omasta mielestäni liiturin kohdalla kannattaisi menetellä siten, että papanamäärä kirjataan kohtaan *kirjaimin* kirjoitettuna, siis esim. ”yksittäisiä papanoita” tai ”satoja papanoita”. Joissain tapauksissa on tärkeää rekisteröidä myös esim. kolo- tai risupesäpuu liiturihavainnoksi vaikka sen alla ei ole papanoita. Näin on nimenomaan silloin, kun lähistöllä *on* (ollut) papanoita. Mielestäni pesäpaikka olisi hyvä kirjata havaintolomakkeen määrä-kohtaan esim. muodossa ”useita koloja” / ”risupesä” / ”pönttö”.⁴⁹

Jokainen havaintopiste on syytä ilmoittaa erikseen, kirjata lisätietoihin sanallinen kuvaus havainnosta ja alueesta ja noudattaa seuraavia kolmea sääntöä:

1. Ilmoita **paikka tarkasti**. Havaintopalvelut tarjoavat mahdollisuuden paikan karkeistamiseen, mutta *tätä ei pidä tehdä*, sillä esim. luontovahti.fi ei reagoi paikaltaan karkeistettuihin havaintoihin. Laji.fi:n kartalla ne näkyvät satojen neliökilometrien suorakaiteina. (Havainnon tiedoissa näkyy tällöinkin koordinaattipiste, mutta se edustaa kyseisen kunnan sijaintia.) Jos haluat, ettei nimesi näy havainnossa, sen voi häivyttää paikkaa karkeistamatta.
2. Liitä mukaan **valokuvia** aina kun voit – vaikka löytäisit vain yhden papanan.
3. Tutki ympäristöä **pesäpuiden** (kolopuut, risupesät, pöntöt) varalta ja jos niitä löytyy, kirjaa tämä havainnon lisätietoihin.

Näiden sääntöjen tärkeys perustuu seuraaviin seikkoihin.

(1) **Tarkka paikka:** On onneksi niin, että vaikka havainnon tekijä karkeistaisi paikan, tarkka paikka näkyy silti viranomaisille. Tarkkaa paikkaa käytetään ilmeisesti myös metsänkäyttöilmoitusten tarkastuksessa (tähän en ole saanut selvää vastausta). Liiturin suojelu on kuitenkin liian vakava asia viranomaisille jätettäväksi. Esimerkiksi luontovahti.fi ei voi käyttää näitä karkeistettuja havaintoja, joiden (julkinen) sijainti ilmoitetaan (kymmenien) kilometrien tarkkuudella. Luontovahdin hakkuut ja lajit -välilehdellä ei metsänkäyttöilmoituksen osuminen karkeistettuun havaintoon näy. Tähän ei auta se, että lisätiedoissa ilmoittaisi osoitteen tai muun tarkkan paikan.⁵⁰ Jos tällaisen havainnon näkee laji.fi:ssä, voi toki osoitteen avulla esimerkiksi käydä jollain papanahavaintopaikalla tsekkaamassa, näkyykö kolopuita tai risupesä, jos näistä ei havainnossa ole tietoa. Jos pesiä löytyy, niistä kannattaa rekisteröidä uusi *liituri*havainto paikkaa karkeistamatta ja laittaa lisätietoihin kyseisen karkeistetun havainnon *www*-osoite.

(2) **Valokuvat:** Laji.fi-järjestelmän havaintoja ja havaintokokoelmia koskee luotettavuus- ja laatuluokitus.⁵¹ Tällä on vaikutuksensa siihen, ottaako Suomen metsäkeskus havainnot huomioon metsänkäyttöilmoitusten

⁴⁴ Alue-ekologista näkökulmaa peräsi jo WWF:n liito-oravatyöryhmä 1990-luvun lopulla – turhaan. Ks. alla, s. 36.

⁴⁵ Vanhentumattomuus on johdettavissa suoraan EU-tuomioistuimen päätöksistä asioissa C-477/19 ja C-357/20. Ks. alla kappale 2.3 s. 25.

⁴⁶ <https://inaturalist.laji.fi/>

⁴⁷ <https://loydos.luomus.fi/loydos/forms/luontohavainto>

⁴⁸ <https://laji.fi/about/4981>

⁴⁹ Pyysin Lajitietokeskukselta kommenttia näistä ajatuksista heinäkuun 2024 lopulla ja uudestaan kuukautta myöhemmin. Syyskuun loppuun mennessä en sitä valitettavasti saanut, joten kyse on vain omasta näkemyksestäni.

⁵⁰ Se, että sijainniltaan karkeistettujen havaintojen lisätiedoissa näkyy osoitteita ja muita tarkkoja paikan kuvauksia, kieltäisi sitä, että karkeistus on tehty vahingossa.

⁵¹ <https://laji.fi/about/772>

automaattitarkastuksessa. Tavallisen pulliaisen havainnot (esimerkiksi iNaturalistin kautta ilmoitetut) kuuluvat *laatu*luokituksen kolmiportaisella asteikolla alimpaan eli kansalaishavaintojen luokkaan. Jotta metsäkeskus käyttäisi näitä havaintoja, niiden *luotettavuustason* on oltava vähintään ”yhteisön varmistama”: Kun joku toinen katsoo havaintosi tietoja laji.fi:ssä, hän voi varmistaa havainnon lisäämällä siihen kommenttitoiminnolla lajivarmistuksen. Tämän mahdollistamiseksi on tärkeää, että havainnossa on valokuva, josta papanat voi tunnistaa liiturin (eikä esimerkiksi pyyn) jätöksiksi. Varmistus tapahtuu siten, että kommentoija klikkaa kommenttilomakkeen kohdassa ”Taksoni” olevaa ”Valitse nykyinen” -painiketta ja tallettaa kommentin. Havainnon luotettavuusluokitus muuttuu yhteisön varmistamaksi. Näitä varmistuksia aika paljon itse tehneenä minusta valokuva tuntuu tarpeelliselta, jotta voin havainnon hyvällä omallatunnolla varmistaa. Etenkin liituriyksilöiden näköhavainnoista kuva monesti puuttuu, mikä on ymmärrettävää. Usein mukana on lyhyt kuvaus havaintotilanteesta, ja voitaisiin kyllä ajatella, että jos kuvauksessa ei ole mitään ”hämäperäistä”, myös tällaisen näköhavaintokuvauksen voisi kuvattakin varmistaa.

(3) **Pesäpuut:** Kuten yllä oli puhetta, ELYjen (laiton) linja on useimmiten, että papanoiden lisäksi on oltava havaintoja pesäpuista (kolopuu, risupesä tai pönttö), jotta jollain paikalla voidaan tulkita sijaitsevan LLP:n. Linja suosii liiturimetsien hävittämistä ja heikentämistä, koska vain LLP:t nauttivat lain suojaa. Miten usein liito-oravat sitten piipahtelevat ja papanoivat muualla kuin LLP:lla? Tutkimustietoa ei ole, jolloin varovaisuusperiaate korostuu. On kuitenkin maalaisjärjellä selvää, että liiturit merkkäavat papanoin eniten käyttämiään alueita eivätkä joitain muita! ELYjen tulisi ehdottomasti korjata linjaansa. Näin on myös siksi, että lajin kanta laskee koko ajan, ja tämä taas on sekä kotimaisesta lainsäädännöstä että EU-oikeudesta nouseva peruste *tiukentaa* suojelutoimia.⁵² Silti havaintoihin kannattaa ehdottomasti kirjata, jos pesäpuuta on helposti havaittavissa, eikä niiden etsiminenkään merkitse ELYn *pesäpuuta on löydyttävä* -linjan hyväksymistä. Erityisesti risupesien kiikarointi on kuitenkin aikaa vievää työtä, mikä on ongelma erityisesti ammattimaisten luontokartoittajien kohdalla: tietyn alueen läpikäyntiin kuluva aika helposti vähintään kaksinkertaistuu, jos on selvitettävä myös pesäpuutilanne. Tästäkään syystä pesäpuuhavainnot ei pidä vaatia LLP:n toteamiseksi. Siinä että ELYt pesäpuuta edellyttävät, on – kuten niin monessa muussakin liiturin suojeluun liittyvässä asiassa – mitä ilmeisimmin kyse siitä, että ne pelkäävät liito-oravan käyttäytymistä ja elinympäristövaatimuksia koskevan tiedon johdonmukaista soveltamista. Ne selvästikin odottavat tuomioistuinnratkaisuja, jotka *pakottavat* ne tähän.

Papana-, näkö- ja riistakamerahavainnot tulee aina rekisteröidä, samoin pelkät pesäpuuhavainnot niiden lähellä. Havainnot voi periaatteessa lähettää ELY-keskukselle, jonka tulisi rekisteröidä ne laji.fi-järjestelmään. Näin ei kuitenkaan kannata toimia, ellei tilanne ole se, että käytettävissä ei ole ketään, joka voisi rekisteröidä havainnot laji.fi:hin. ELYjen luonnonsuojelupuoli toimii erittäin aliresursoituna. Havaintojen rekisteröinti ei näytä olevan kovin korkealla tärkeys- tai kiireellisyysjärjestyksessä. Tiedossa on tapauksia, että ELYlle toimitettuja havaintoja ei ole ollenkaan rekisteröity ennen kuin metsää ollaan jo hakkaamassa. Ne saatetaan myös rekisteröidä vain osittain tai hehtaarien aluetta koskevat havainnot yhtenä havaintopisteinä, ja on tapauksia, joissa metsänkäyttöilmoitus ei tämän takia ole laukaissut metsälain mukaista liito-oravailmoitusta ja hakkuuaikeet ovat jääneet ELYssä noteeraamatta.

Myös riistakamerahavainto kannattaa aina ilmoittaa laji.fi:hin esim. käyttämällä Mobiilivihkoa ja puhelimen paikannustointia kuvauspaikalla. Rekisteröinnin voi tehdä myös tietokoneella (valitse Oma vihko > Retki ja ilmoita havainnon tiedot ja paikka kartalla). Havainnon ajankohdan saa editoitua vastaamaan kuvausajan kohtaa. Havaintoon kannattaa liittää kuvakaappaus riistakameravideolta; tämän voi tehdä myös jälkikäteen, sillä kirjautuneena pääsee aina muokkaamaan omia laji.fi-havaintojaan. Kolo- ja risupesäpuutakin voi rekisteröidä laji.fi:hin. Alueella, jossa on papanahavainnot, pesäpuut voi hyvin rekisteröidä liito-oravahavaintona. Selvyyden vuoksi on silloin hyvä todeta havainnon lisätiedoissa erikseen ko. pesäpuun papanatilanne.

Havainnoinnin apuvälineistä mainittakoon vielä perusversioltaan ilmainen **Karttaselain**-sovellus.⁵³ Siinä näkee kätevästi oman sijaintinsa valinnan mukaan joko ilmakeu- tai maastokarttapohjalla. Näkyviin saa perusversiossakin myös kiinteistörajat. Kulkemansa reitin voi tallentaa, mikä on kätevää esimerkiksi kun on vähänkään isompi metsikkö inventoitavana: vaikka puhelimen gps-paikannus voi helposti heittää viitisen met-

⁵² Ks. kohdat 2 ja 4 Kesken Suomen liito-oravayhdistys ry:n muistiossa LLP-suojelun juridisista ja biologisista perusteista, saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituriidokut.htm.

⁵³ Ks. karttaselain.fi.

riä tai ylikin, reittiä tallentavaa puhelinta vilkuilemalla pysyy aika hyvin selvillä siitä, missä on jo kulkenut ja voi välttää samojen puunjuurten katsomisen moneen kertaan. Reitin tallennusmahdollisuus on kyllä myös Mobiilivihossa, eikä reitti näy muille käyttäjille. Aina reitin tallennus ei kuitenkaan liity havaintojen tekoon, vaan esimerkiksi rikosilmoituksen teon yhteydessä on monesti tarpeen saada hakatun alueen rajat kartalle tilanteessa, jossa hakkuu ei vielä näy tuoreimmassa ilmakuvassa.

Toinen hyödyllinen ominaisuus Karttaselaimessa on omien paikkojen talletus, ja nämäkään eivät aina ole havaintoja vaan jostain muusta syystä muistiin pantavia sijainteja kuten vaikka valokuvien tai videoiden kuvauspaikkoja. Aivan uutta aluetta inventoimaan lähdettäessä on mielestäni kätevää katsoa esimerkiksi ilmakuvista suurten haapojen sijainteja ja tallentaa ne omina paikkoina Karttaselaimen etukäteen. Tällöin on maastossa helppo suunnistaa niitä kohden, kun koko ajan näkee myös oman sijaintinsa. Haavat näkyvät yleensä aika hyvin ilmakuvissa hopeisemman vihreän sävynsä ansiosta, mutta niiden erottaminen puhelimen näytöllä maastossa voi olla hankalaa etenkin kirkkaassa valossa.

Karttaselaimen maksullisessa versiossa saa maastomerkitänsä näkyviin myös tietokoneella (web-versio), jolloin niiden jatkojalostus kuvankäsittelyohjelmassa on aavistuksen helpompaa kuin jos ne pitää siirtää mobiililaitteelta. Kummassakin siirto onnistuu kuvakaappauksena. Itse en ole juurikaan käyttänyt varsinaisia paikkatieto-ohjelmistoja vaan Gimpin ja Photoshopin kaltaiset kuvankäsittelyohjelmat ovat riittäneet.

oravatutkija Ilpo K. Hanski on huomauttanut, *levähdyspaikka* on huonosti liito-oravaan soveltuva termi.⁵⁷ Lähinnä kyseeseen tulevat liiturin käyttämät päiväpiilot, mutta ne ovat samoja koloja ja muita pesiä, joita naaraat käyttävät myös poikaspesinä.⁵⁸ Jos liiturin elinpiiri todetaan, on käytännössä mahdoton todentaa, että kyseessä olisi vain levähdyspaikka. Sen sijaan kaikki lisääntymispaikat ovat aina myös levähdyspaikkoja.

2.1.2 Artikla 16: poikkeaminen LLP:n heikentämis- ja hävittämiskiellosta

Luontodirektiivin artikla 16 mahdollistaa poikkeamisen artiklan 12 kiellosta eli Suomessa luonnonsuojelulain 78 §:n mukaisesta kiellosta. Poikkeamisen edellytykset on listattu lain 83 §:ssä.⁵⁹ Käsittelen aihetta tässä oppaan ensimmäisessä versiossa vain suppeasti kahden seikan osalta:⁶⁰ (1) poikkeusluvan myöntämisen edellytykset ja (2) haittojen kompensoinnin suhde poikkeusluvan myöntämiseen.

1. Poikkeusluvan myöntämisen edellytykset. Jotta poikkeuslupa voitaisiin myöntää, kolmen kriteerin on yhtäaikaaisesti täyttyvä:

- jonkin direktiivin artiklan 16 kohdan 1 alakohdista a–d tai alakohdan e on täyttyttävä,
- poikkeus ei saa haitata suotuisan suojelutason säilyttämistä tai saavuttamista,
- ei ole muuta tyydyttävää ratkaisua kuin toimenpide, jolle poikkeuslupaa haetaan.

Mainituista alakohdista todettakoon lyhyesti, että mukana on mm. ”erityisen merkittävien vahinkojen ehkäisemiseksi, jotka koskevat – – metsiä”. Veikkaanpa, että näemme vielä hyönteistuholla perusteltuja poikkeuslupahakemuksia, mutta menevätkö sellaiset läpi, on kokonaan toinen juttu, kun kahden muunkin kriteerin on täyttyttävä. Mukana alakohdissa ovat myös mm. yleistä turvallisuutta koskevat ”erittäin tärkeän yleisen edun kannalta pakottavat syyt”. Tähän kohtaan Jyväskylän kaupunki olisi voinut yrittää vedota saadakseen poikkeusluvan kaatumisvaarallisena pitämänsä liiturin kolohaavan katkaisulle ja karsimiselle kevyen liikenteen väylän reunalla Vaajakoskella marraskuussa 2023.⁶¹ Lupaa ei haettu, ja Keski-Suomen ELY-keskus teki asiasta rikosilmoituksen.

EU-komission luontodirektiivin soveltamisohje toteaa, että poikkeuslupa voidaan myöntää vain, jos se ei haittaa suotuisan suojelutason säilyttämistä tai saavuttamista millään alueellisella tasolla, siis ei sen paremmin paikallisella tasolla kuin luonnonmaantieteellisellä alueella tai valtakunnallisestikaan. *Jos tästä ei voida varmistua, ei poikkeuslupaa saa myöntää.* Asiassa on otettava huomioon myös mahdolliset aiemmin myönnetyt luvat ja tarkasteltava niiden yhteisvaikutusta.⁶² Koska poikkeamisen vaikutukset ovat suurimmat paikallisella tasolla, suojelutaso on kyettävä luotettavasti arvioimaan myös paikallisesti, ja poikkeuslupa voidaan myöntää vain, jos voidaan varmistua, ettei haittaa suojelutasolle ole.

Muun tyydyttävän ratkaisun puuttuminen on ehdoton edellytys luvan myöntämiselle. Silti ELY saattaa jättää asian kokonaan arvioimatta. Esimerkiksi Keski-Suomen ELY-keskus myönsi joulukuussa 2021 Suomen Yliopistokiinteistöt Oy:lle poikkeusluvan kymmenen huonokuntoisen kuusen kaatamiseen Jyväskylän Seminaarinmäellä.⁶³ Vaikka ELY luvan myöntämisedellytyksiä siteeratessaan toteaa heti ensimmäisenä, että muun tyydyttävän ratkaisun puuttuminen on yksi edellytyksistä, se ei lainkaan arvioi koko asiaa päätöksessään. Päätöksen perusteluissa lukee näiltä osin vain: ”hankkeelle ei ole muuta tyydyttävää ratkaisua”, vaikka ELYn olisi tullut ”tehdä tarvittavat vertailut ja arvioida vaihtoehtoisia ratkaisuja”.⁶⁴ Päätös olisi puuttuvan arvioinnin vuoksi todennäköisesti kaatunut hallinto-oikeudessa, jos siitä olisi valitettu.

⁵⁷ Hanski 2016, 83.

⁵⁸ Levähdyspaikan käsite on Hanskin mukaan mielekäs esimerkiksi kiljuhanhen kohdalla. Se käyttää muuttaessaan levähtämiseen ja ruokailuun muutamaa harvaa peltoa. Hanski 2016, 83.

⁵⁹ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230009#L8P83>

⁶⁰ Komission [sovellusohjeessa](#) poikkeuslupamenettelyä käsitellään laajasti, s. 47–79.

⁶¹ Kaupungin edustajan mukaan ”Luonnonsuojelulain säännöksiä ei ole voitu ottaa kyseisen haapapuun karsimisvaiheessa huomioon, koska kyseessä on ollut pakotilanne vaaran ja vahingon välttämiseksi.” Melkoinen lausuma viranomaiselta – jonka tulisi ”noudattaa tarkoin lakia” (perustuslain 2 §)!

⁶² Tässä kappaleessa mainituista asioista ks. erityisesti komission [sovellusohjeen](#) kohdat 3-70 – 3-72 (s. 72)

⁶³ KESELY/1790/2021.

⁶⁴ Ks. komission [sovellusohje](#), kohta 3-49. Muun tyydyttävän ratkaisun arviointia käsitellään s. 65–68.

2. Haittojen kompensointi. Jyväskylän Norolassa muutettiin asemakaavalla suuri osa liiturimetsiköstä kerrostaloalueeksi.⁶⁵ Keski-Suomen ELY-keskus kehotti lausunnossaan kompensoimaan *LLP:n heikkenemistä* asettamalla liito-oravalle sopivia pönttöjä metsän jäljelle jääneeseen itäosaan. Se ei edellyttänyt poikkeusluvan hakemista, vaikka se totesi LLP:n heikkenevän. Oikea menettely olisi ollut poikkeusluvan edellyttäminen, ja jos ELY olisi sellaisen myöntänyt, se olisi voinut liittää päätökseen haitan kompensointia tarkoittavan ehdon kuten pönttötyksen. On tärkeää tehdä ero LLP:jen ekologisen toimivuuden turvaamiseen tähtäävien *lieventävien* toimenpiteiden ja ekologisen *kompensaation* välillä.⁶⁶ Ensin mainittujen tarkoitus on estää LLP:n heikentyminen tai häviäminen niin, että poikkeuslupaa ei tarvita. Norolan kaavassa pöntöttämistä koskeva määräys ei ole tällainen lieventävä toimi, koska rakentamisen tiedettiin aiheuttavan vähintään LLP:n heikkenemistä. Tällöin ei poikkeusluvan hakemiselle ole olemassa vaihtoehtoa. Tapauksesta on menossa poliisin esitutkinta.

2.2 Luonnonsuojelulaki

Kesäkuussa 2023 voimaan astunut uusi luonnonsuojelulaki⁶⁷ on surullinen luku liito-oravan ”suojelun” historiaa. Lailla ja sen perusteluilla olisi ollut mahdollista korjata epäkohtia ja ohjata hallinto- ja oikeuskäytäntöä uusimman tutkimustiedon, EU-komission uuden luontodirektiivin sovellohjeen ja EU-tuomioistuimen ratkaisujen pohjalta, mutta nämä mahdollisuudet jätettiin käyttämättä. Lakia koskenut Marinin hallituksen esitys⁶⁸ viittaa tutkimusten, komission ohjeiden ja EU-tuomioistuinratkaisujen sijaan edellisen lain vanhentuneisiin, virheellisiin ja osin täysin harhaanjohtaviin tulkintoihin ja tulkintojen tulkintoihin ja *jopa* Tapiossa laadittuihin liito-oravan suojelua merkittävästi haittaaviin metsänkäsittelyohjeisiin.⁶⁹

Ehkä kaikkein suurin yksittäinen ongelma hallituksen esityksessä kuuluu (s. 216): ”Esimerkkinä säännöksen tarkoittamista lisääntymis- ja levähdyspaikoista voidaan mainita *liito-oravan pesäpuut ja kulkuyhteydet niille* sekä saimaannorpan pesät ja oleskeluluodot.” Kursivoitu osa on lisäystä edellisen lain esitöihin (HE 79/1996) verrattuna. Tällainen täysin käsittämätön LLP:n luonnehdinta, jossa ei mainita edes liito-oravan välttämättä tarvitsemää ruokailu- ja suojapuustoa, edustaa syvää asiantuntemattomuutta ja on räikeässä ristiriidassa liito-oravan ekologiaa koskevan tieteellisen tiedon, luontodirektiivin sovellohjeen ja EU-tuomioistuimen asiassa C-357/20 antaman ratkaisun kanssa.⁷⁰ Luonnehdinta jatkaa luonnonsuojelun hallinnossa ja oikeuskäytännössä vallinnutta käsitystä LLP:n ”pienialaisuudesta”, joka on sekä (a) virheellinen että (b) mihinkään perustumaton.⁷¹

Pienialaisuuden kirjaaminen yllä siteeratussa muodossa heikentämis- ja hävittämiskiellon perusteluihin on paitsi ristiriidassa oikeuslähteiden ja liituria koskevan tutkimustiedon kanssa, myös yksinkertaisesti suurta typeryyttä ja ala-arvoista lainvalmistelua. Jos tätä lain esitöiden kohtaa joskus puidaan oikeudessa, ei ole epäilystäkään, etteikö sitä todettaisi virheelliseksi.

Lakiin on joka tapauksessa kirjattu direktiivin vaatima heikentämis- ja hävittämiskiello (78 §):

Luontodirektiivin liitteessä IV a mainitut eläinlajit ja liitteessä IV b mainitut kasvilajit ovat tiukkaa suojelua edellyttäviä eliölajeja. Suomessa esiintyvistä tiukkaa suojelua edellyttävistä eliölajeista säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Tiukkaa suojelua edellyttävään eläinlajiin kuuluvien yksilöiden lisääntymis- tai levähdyspaikkoja ei saa hävittää eikä heikentää.

Ratkaisevaa kieltoäännöksen tulkinnalle ovat EU-tuomioistuimen luontodirektiivin artiklalle 12 antamat tulkinnat. Niiden rinnalla hallituksen esityksen ”perustelut” eivät paljon paina.

⁶⁵ Kyseessä on kaava 47:049, joka on tullut lainvoimaiseksi 30.6.2020. <https://www3.jkl.fi/kaavoitus/kaava.php/id/1008>.

⁶⁶ Ks. komission [sovellohje](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=PI_COM:C(2021)7301), s. 40–41. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=PI_COM:C\(2021\)7301](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=PI_COM:C(2021)7301)

⁶⁷ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230009>

⁶⁸ HE 76/2022 vp, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_76+2022.aspx

⁶⁹ Tapion ns. neuvontamateriaalista ks. alla kohta 2.7 (s. 31).

⁷⁰ Ks. alla kohta 2.3. Hallituksen esitys viittaa ko. ratkaisuun, mutta vain heikentämisen ja hävittämisen käsitteiden osalta. Ratkaisussa keskeistä on kuitenkin LLP:n määrittely, mistä HE vaikenee.

⁷¹ Tämän käsityksen historiasta ks. alla kohta 2.9 (s. 34).

2.3 EU-tuomioistuimen tuomiot

EU:n luontodirektiivi ei määrittele LLP:aa, mikä on harmillista. Se ei myöskään määrittele LLP:n kokoa, mutta tämä on ymmärrettävää, koska direktiivilajeihin kuuluu niin eri tyyppisiä eläimiä. *Euroopan unionin tuomioistuin (EUTI) on ainoa taho, jolla on oikeus sitovasti tulkita direktiivejä.* Lokakuussa 2021 se antoi asiassa C-357/20 tuomion, joka ilmeisesti ensi kertaa ottaa kantaa LLP:n alueelliseen ulottuvuuteen.⁷² Kyseessä oli itävaltalaisen hallintotuomioistuimen pyytämä ennakkoratkaisu, joka koski eurooppalaista hamsteria – direktiivilaji kuten liito-oravakin. Jokaisen liiturin kanssa tekemisissä olevan on syytä tuntea tämän tuomion sisältö. Ratkaisun lopussa olevan tuomiolauselman kohta 1 kuuluu:

Lisääntymispaikan käsite kattaa myös lisääntymispaikkojen ympäristön, jos kyseinen lisääntymispaikkojen ympäristö osoittautuu tarpeelliseksi, jotta kyseisen direktiivin liitteessä IV olevassa a kohdassa mainitut suojellut eläinlajit – – voivat lisääntyä menestyksekkäästi.

Vaikka ilmaisu on huonosti muotoiltu (eihän paikka voi sisältää omaa ympäristöään), tarkoitus tulee selväksi: **LLP tulee ymmärtää niin laajaksi, että sen suojelu riittää turvaamaan lajin lisääntymisen onnistumisen, ja että suojelulla varmistetaan LLP:n ”ekologisen toiminnallisuuden jatkuvuus”** (ratkaisun kohta 30). Tuomioistuimen perustelu on looginen: ”eläinlajin lisääntymispaikan suojelulta poistettaisiin tehokas vaikutus, jos ihmisen kyseisen paikan ympäristössä toteuttaman toiminnan tavoitteena tai tuloksena olisi se, ettei kyseinen eläinlaji enää käy asianomaisella lisääntymispaikalla” (kohta 33).⁷³ On turha suojella jotain pientä plänttiä, jos laji ei plänttiä enää käytä, kun se on niin pieni.

Liito-oravakin LLP:n on siis tarjottava kaikki lajin menestykselliseen (lepäämiseen ja) lisääntymiseen tarvitsemat resurssit, ja tuon tarpeen arvioinnin on perustuttava tutkimustietoon, ei siis vakiintuneeseenkaan hallintokäytäntöön tai metsätalouden intressejä palveleviin ohjemateriaaleihin, kuten nyt on. LLP-suojelussa ”on otettava huomioon kunkin asianomaisen eläinlajin, johon kyseinen yksilö kuuluu, omat ekologiset vaatimukset” (tuomion kohta 52). Asiaan palataan tarkemmin alla kohdassa 2.5, jossa siteerataan Luonnontieteellisen keskusmuseon tärkeää lausuntoa vuodelta 2015. Siinä liiturin LLP nähdään juuri samalla tavoin kuin EUTI myöhemmin.

Tuomio C-357/20 on ilmeisen kiusallinen liiturin niukan suojelun järjestelmän vaalijoille. Ympäristöministeriö ei edelleenkään, pian kolme vuotta sen antamisen jälkeen, edes mainitse sitä luontodirektiiviin liittyviä EUTIn tuomioita kuvaavalla sivullaan.⁷⁴ Samaa itävaltalaiseen oikeusjuttuun liittyy EUTIn aiempi, pelkääntään levähdyspaikkoja koskeva tuomio asiassa C-477/19.⁷⁵ Sen keskeinen sisältö voidaan ilmaista sitaatilla tuomiolauselmasta:

levähdyspaikkojen käsite kattaa myös levähdyspaikat, joilla jokin kyseisen direktiivin liitteessä IV olevassa a alakohdassa mainittu suojeltu eläinlaji, kuten *Cricetus cricetus* (eurooppalainen hamsteri), ei enää elä, jos on riittävän todennäköistä, että kyseinen laji palaa näille levähdyspaikoille, mikä ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen on tarkastettava.

Tämän sinänsä ilmeisen, tärkeän periaatteen vahvistettiin sitten tapauksessa C-357/20 koskevan myös lisääntymispaikkoja. Linjauksella on suuri merkitys, koska se tarkoittaa käytännössä, että *liito-oravahavainnot eivät vanhene* tai, kuten Pohjois-Savon ELY-keskus on asian ilmaissut, LLP:jen ”on katsottu olevan pysyviä”, jos alue on yhä sopiva. Harvaa liiturin elinpiiriä tarkkaillaan säännöllisesti. Vaikka havainto olisi vuosikymmeniä vanha, siitä ei tietenkään voida päätellä, että kurrea ei ole sen koommin nähty. Todennäköisesti sitä ei ole etsittykään. Olennaista on paluun todennäköisyys, ja tämä riippuu vain *alueen soveltuvuudesta*: onko sopivaa elinympäristöä ja kulkuyhteyksiä?

Oman huomionsa ansaitsee kumpaankin tuomioon sisältyvä ehto ”jos on riittävän todennäköistä”. Ilmaisu on väljä, mutta joka tapauksessa on selvää, että ”riittävän todennäköinen” ulottuu pienempiin todennäköisyyksiin kuin pelkkä ”todennäköinen”. Paluun todennäköisyys on tietenkin arvioitava *biologisin* perustein. Arvioinnissa on katsottava riittävän laajaa aluetta – ei vain sitä, jolta käsin takaisin levittäytyminen olisi mah-

⁷² Ratkaisu löytyy suomeksi verkosta: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fi/TXT/?uri=CELEX:62020CJ0357>.

⁷³ Huomattakoon, että ilmaisu ”ei enää käy” ei rajaa perusteluja koskemaan vain LLP:n hävittämistä. Heikentäminenhan on kiellettyä juuri siksi, että se lisää *todennäköisyyttä*, ettei LLP enää täytä lajin ekologisia vaatimuksia.

⁷⁴ <https://ym.fi/luontodirektiiviin-liittyvat-ey-tuomioistuimen-oikeustapaukset> (katsottu 26.9.24)

⁷⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0477>

dollista yhden vuoden kuluessa. Hanskin tutkimuksissa urospoikasten keskimääräinen siirtymä synnyinpaikaltaan oli 1,7 km ja naarailta 2,5 km maksimien ollessa kummallakin sukupuolella 9 km:n luokkaa.⁷⁶

Vuonna 2011 EUTI tuomitsi Ranskan luontodirektiivin rikkomisesta, koska maa ei ollut ”ottanut käyttöön toimenpideohjelmaa eurooppalaisen hamsterin tiukan suojelun varmistamiseksi” (tuomio asiassa C-383/09).⁷⁷ Tässä tuomiossa on kohdissa 19–21 koostettu aiempia tuomioita ja linjattu tiukan suojelun järjestelmää. Nämä ovat siis sitovaa EU-oikeutta:⁷⁸

- Direktiivilajien tiukan suojelun järjestelmä edellyttää jäsenvaltioilta kattavan lainsäädännön lisäksi konkreettisia ja nimenomaisia suojelutoimia (asia C-183/05, kohta 29).
- Järjestelmä edellyttää johdonmukaisia ja yhteensovitetuja ennaltaehkäisytoimia (asia C-518/04, kohta 16, C-183/05, kohta 30).
- Järjestelmällä on voitava tosiasiallisesti välttää direktiivilajien lisääntymis- tai levähdyspaikkojen heikentäminen tai hävittäminen (C-103/00, kohta 39).

EU-komission luontodirektiiville antama uusin soveltamisohje (ks. alla kohta 2.6.2 s. 29) toteaa EU-tuomioistuimen katsoneen viimeksi mainitussa tuomiossa, että toimenpide, joka ”saattaa merkitä – – lisääntymispaikan heikentämistä tai hävittämistä – – riittää muodostamaan” heikentämisen tai hävittämisen (kohta 2-49). Tiukan suojelun järjestelmän keskeisiä piirteitä EUTIn tulkintalinjassa ovat velvoite LLP:n heikentymättömyyden varmistamiseen ja varovaisuusperiaatteen tärkeys (epävarmuuden vallitessa suojellaan mieluummin liikaa kuin liian vähän).

EUTIn useissa oikeustapauksissa ottamia, liito-oravan suojelun kannalta tärkeitä kantoja kuvataan vielä alla puhuttaessa EU-komission antamista direktiivin soveltamisohjeista. Suomen liito-oravan ”suojelujärjestelmä” on täysin eri maailmasta kuin yllä kuvatut luontodirektiivin sitovat tulkinnat. Kaikki osapuolet tietävät, että järjestelmä ei toimi, koska kanta laskee. Kun järjestelmää ei silti muuteta, on pääteltävä, että asiointilan hyväksytään. Kyse on päivänselvästi luonnonsuojelun ylimmän valvojan, ympäristöministeriön, tietoisesta linjasta.

2.4 Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut

Keskityn tässä jaksossa käytännön suojelutoimien kannalta keskeisimpiin ratkaisuihin, joita niitäkin luonnehdin vain lyhyesti.

KHO 30.8.2023/2451: KHO:n mukaan Uudenmaan ELY-keskus oli saanut kieltää hakkuut, ”vaikkei liito-oravan esiintymisestä – – ole ollut aivan tuoreita havaintoja, kun otetaan huomioon, että viimeisimmistä havainnoista ei kuitenkaan ole huomattavan kauan”. Kursivoitu kertoo, että KHO ei ole täysin ymmärtänyt tuomiossa mainitsemaansa EU-tuomioistuimen ennakkoratkaisua asiassa C-477/19, joka koskee tilapäisesti tyhjillään olevia direktiivilajien levähdyspaikkoja. Lisääntymispaikkoja koskevaa tuomiota C-357/20 KHO ei jostain syystä mainitse. Kummastakin oli juuri puhe. Koska havaintojen ikä ei kerro, milloin LLP on ollut viimeksi käytössä, kummastakaan EUTIn tuomiosta ei ole mitenkään johdettavissa periaatetta, että jos viimeisistä rekisteröidyistä havainnoista olisi ”huomattavan kauan”, tämä tekisi tyhjäksi tuomioiden keskeisen pointin: olennaista on, onko lajin paluu tyhjillään olevalle LLP:lle ”riittävän todennäköistä” (vai onko se muuttunut epätodennäköiseksi). Tämä ei riipu siitä, kauanko aikaa on kulunut, vaan siitä, onko elinympäristö sopivaa ja onko sinne kulkuyhteydet. Tapauksessa oli kyse poimintaluonteisesta kasvatushakkuusta. ELY oli kieltänyt kahta hehtaaria koskeneen metsänkätöilmoituksen mukaiset hakkuut kokonaan.

KHO 4.2.2015/269: KHO piti LLP:aa heikentävänä rajausta, jolla ELY-keskus oli rajannut hakkuiden ulkopuolelle LLP:n (0,18 ha) ja sen kulkuyhteyden siten, että näiden yhteinen pinta-ala jäi alle puolen hehtaarin.

KHO:2014:13: Ratkaisussa pidettiin 3,7 hehtaarin rajausta yhden LLP:n suojelemiseksi liian suurena. Hämeen ELY-keskus, jolle asia palautettiin, ei kuitenkaan katsonut voivansa rajausta juurikaan pienentää, ja lopputuloksena METSO-suojeluohjelmaan päätyi 3,3 hehtaarin alue.⁷⁹ On huomattava, ettei KHO:n kanta ollut ekologisesti perusteltu.

⁷⁶ Hanski 2016, 69.

⁷⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fi/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0383>

⁷⁸ EUTIn tuomiot löytyvät verkosta helposti asianumerolla, jonka lisäksi hakuun kannattaa laittaa esim. sana celex.

⁷⁹ HAMELY/294/2016

KHO 26.10.2010/2840: KHO piti Hämeen ympäristökeskuksen vuonna 2007 tekemää 0,8 hehtaarin LLP-rajausta liian pienenä. KHO:n käsittelyä edeltäneessä Hämeenlinnan hallinto-oikeuden ratkaisussa (24.8.2009 nro 09/0455/2) todettiin mm.: ”Yli-intendentti Hanskin asiantuntijalausunnon perusteella, joka tältä osin vastaa jo ennen ympäristökeskuksen päätöstä käytettävissä olleita kirjallisuustietoja, liito-oravanaaras ei ilmeisestikään pysty lisääntymään eristyneissä [siis avoalueiden tai taimikoiden ympäröimissä] alle neljän hehtaarin suuruisissa metsälaikuissa. Tämän tutkimustiedon oikeellisuutta ei ole asiassa kiistetty.” Sitä ei kiistänyt myöskään KHO, joka ei kuitenkaan hyväksynyt yksin Hanskin asiantuntijalausuntoa ratkaisun pohjaksi. KHO viittasi ratkaisussaan ”tämänhetkisen” tutkimustiedon riittämättömyyteen siihen, että voitaisiin määrittää liito-oravan lisääntymiseen tarvittava vähimmäisalue. Vuoden 2010 jälkeen tutkimustietoa liito-oravan elinympäristövaatimuksista ja hakkuiden vaikutuksista on tullut paljon lisää.⁸⁰ KHO noteeraa tuomiossaan, että ”Euroopan yhteisöjen komissio on perustellussa lausunnossaan 2.4.2003 todennut muun ohella, että lisääntymis- ja levähdyspaikka on käsite, joka on määriteltävä yksinomaan biologisin perustein”.⁸¹ Asia palautui Hämeen ELY-keskukseen, joka teki uuden, nyt 3,5 hehtaarin rajauksen.

KHO:2003:38: KHO viittaa ympäristöministeriön vastaukseen EU-komissiolle 16.11.98, jonka mukaan ”lisääntymis- ja levähdyspaikan on luonnonsuojelulain säätämisen yhteydessä tulkittu tarkoittavan pienialaista aluetta, vähintäänkin pesäpuuta ja sen välittömässä läheisyydessä olevia ruokailupuita”. Kuitenkaan hallituksen esityksessä luonnonsuojelulaksi (HE 79/1996 vp) ei tällaista mainita. Mainittua kirjettä käsitellään alla.⁸² Lisäksi KHO *pääteli* samassa tapauksessa, että koska liito-oravan LLP:n heikentämis- ja hävittämiskiellon noudattamisesta aiheutuneista taloudellisista menetyksistä ei (tuolloin) voinut saada korvausta, ”lisääntymis- ja levähdyspaikkojen tulisi lähtökohtaisesti olla pinta-alaltaan niin suppeita, ettei maanomistajalle saisi aiheutua kiellosta merkityksellistä haittaa.” Tällainen päättely pohjainen lisääntymis- ja levähdyspaikan tulkinta on kaukana EU-komission juuri mainitusta kannasta, jonka mukaan lisääntymis- ja levähdyspaikka ”on määriteltävä yksinomaan biologisin perustein”.

2.5 Luonnontieteellisen keskusmuseon tärkeä lausunto

Mikä sitten on liito-oravan biologiaan perustuva LLP:n määritelmä? Asiaa valaisee nimenomaan lisääntymispaikan käsitteen osalta erinomaisesti Luonnontieteellisen keskusmuseon lausunto vuodelta 2015.⁸³ Lausunto liittyy ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriöiden aikeeseen päivittää vuonna 2004 laaditut viranomaisohjeet LLP:n määrittämisestä ja turvaamisesta metsien käytössä. Päivitystä ei ilmeisesti koskaan tehty, sillä keväällä 2016 ELY-keskuksilta poistettiin niiden velvollisuus määrittää LLP:ja maastossa. Luomuksen lausunto ansaitsee kuitenkin tulla siteeratuksi varsin pitkästi, koska se sisältää niin perustavaa liito-oravan biologiaa koskevaa tietoa. Kuten EUTIn asiassa C-357/20 antaman tuomion yhteydessä oli puhetta, lausunto heijastelee aivan vastaavaa käsitystä LLP:sta kuin tuo myöhempi tuomio.⁸⁴

”Ministeriöiden ohjeessa korostetaan liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikan pienialaisuutta, ja vedotaan Korkeimman hallinto-oikeuden tulkintoihin (KHO:2002:78, KHO:2003:38, KHO:2014:13).⁸⁵ On oleellista huomata, että KHO:n tulkinnat eivät perustu tietämykseen liito-oravan biologiasta ja käyttäytymisestä. Liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikka ei ole pienialainen eikä sitä tule biologisin perustein tarkasteltuna erottaa *liito-oravan elinpiiristä*. Lähes 20 vuoden liito-oravan radiolähetintutkimusten ja sadoista seuratuista yksilöistä saatujen tulosten valossa ohjelunnonksen käsitteiden määrittely on virheellistä. Juuri nämä käsitteet muodostavat perustan ohjeen toimivuudelle tai toimimattomuudelle.

Liito-oravan lisääntymispaikka on se alue, jolla naaras pystyy viettämään talven ja saamaan poikasia keväällä. Mikäli liito-oravanaaras ei pysty paikalla tai alueella lisääntymään, se ei voi olla lisääntymispaikka.

Liito-oravanaaraan lisääntyminen etenee seuraavien vaiheiden mukaisesti:

⁸⁰ Ks. alla luku 3 (s. 39).

⁸¹ Ks. alaviite 132 sivulla 35.

⁸² Ks. jakso 2.9 (s. 34).

⁸³ Hanski & Schulman 2015. Lausunto on saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituriidokut.htm.

⁸⁴ Kursivoinnit ja lihavoinnit ovat lausunnosta, samoin lähdeviitteet.

⁸⁵ Vuosien 2003 ja 2014 ratkaisuihin ks. yllä kohta 2.4 (s. 26). Vuoden 2002 ratkaisussa LLP:n pienialaisuus mainitaan ilman mitään perusteluja.

1. Syntymävuotensa loppukesällä⁸⁶ nuoret naaraat itsenäistyvät ja siirtyvät pois syntymäalueeltaan (dispersaali) ja mikäli löytävät rakenteeltaan sopivan ja muista naaraista tyhjän metsikön tai metsän osan, valtaavat oman elinpiirinsä.⁸⁷ Kerran elinpiiriin vallattuaan naaraat ovat paikkauskollisia kuolemaansa saakka.⁸⁸
2. Eri naaraat valitsevat elinpiirikseen aina oman alueen. Eri naaraiden elinpiirit eivät sijaitse päällekkäin.⁸⁹ Naaraiden elinpiiri on kooltaan useita hehtaareja, käytännössä aina yli 3 ha.⁹⁰ Koko elinpiiriin metsän ei tarvitse olla varttunutta kuusi-sekametsää, mutta sopivaa metsää tulee olla 1–2 ha.
3. Elinpiiriin, jolle naaras asettuu, täytyy tarjota pesäpaikat (kolot), ravintoa ja suojaa, jotta talven yli selviäminen on mahdollista ja jotta naaras on hyvässä kunnossa keväällä ja pystyy lisääntymään.
4. Naaras tarvitsee lisääntyäkseen elinpiiriin. Yksilö, joka ei löydä sopivaa aluetta eikä pysty valtaamaan elinpiiriä, ei lisäännä.⁹¹
5. Em. seikkojen johdosta liito-oravan lisääntymispaikka on naaraan elinpiiri, joka täyttää lisääntymiseen vaadittavat kriteerit.

Oleellista hakkuiden jälkeen on se, että alue säilyy sellaisena (riittävästi metsäalaa, sopivat puulajisuhteet), että nuori, uudelle alueelle tuleva liito-oravanaaras hyväksyy sen elinpiirikseen.⁹²

Mikäli hakkuiden jälkeen paikalle jää ainoastaan ohjeen ehdottamat 0,1–0,3 ha sopivaa metsää, lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittämis- ja heikentämiskiellolla tavoiteltu lisääntymis- ja levähdyspaikkojen ekologinen toiminnallisuus ei toteudu.”

Tiivistäen: liiturin lisääntymispaikka on metsäalue, joka on ominaisuuksiltaan sellainen, että nuori naaras voi syyskesästä sinne asettua ja joka tarjoaa sille kaikki sen tarvitsemat resurssit, jotta se on seuraavana keväänä hyväkuntoinen ja voi lisääntyä. Tämän lisäksi alueen on luonnollisesti oltava yhteydessä muihin metsäalueisiin, jotta liito-oravakoiraat voivat siellä liikkua ja poikaset aikanaan levittäytyä.

Tämä on käytännössä aivan sama näkemys kuin se minkä EUTI otti asiassa C-357/20. Liito-oravan biologiaa tuntevalle sen pitäisi olla itsestäänselvyys. Silti vielä tuomion jälkeenkin esimerkiksi Keski-Suomen ELY-keskus on viitannut Luomuksen lausuntoon pelkkinä ”yksittäisen tutkijan näkemyksinä”.⁹³

2.6 Komission soveltamisohjeet

EU-komissio on julkaissut vuosina 2007 ja 2021 luontodirektiiville soveltamis-/tulkintaohjeet.⁹⁴ Edellinen ei ole saatavilla suomeksi, jälkimmäinen on. Tässä ei ole mahdollista käydä ohjeita läpi kattavasti. Nostan esiin vain joitain liito-oravan suojelun kannalta keskeisiä kohtia ja peilaan niitä todelliseen elämään. Monelta osin nämäkin ohjeet pohjautuvat EUTIn ratkaisuihin eivätkä siten ole vain komission näkemyksiä, ja toisaalta komission näkemykset ovat ohjanneet EUTIn kantoja.

2.6.1 Vuoden 2007 ohje

EU-säädöksiä on kahta päätyyppiä: suoraan jäsenmaissa voimaan tulevia *asetuksia*, sekä *direktiivejä*, jotka pannaan toimeen kansallisella lainsäädännöllä. Liito-oravan suojelu perustuu EU:n luontodirektiiviin. Pelkkä direktiivin sanamuodon kopiointi lakiin ei kuitenkaan riitä. EU:n komission vuonna 2007 antaman direktiivin tulkintaohjeen⁹⁵ kohdassa 8 todetaan useisiin EUTIn ratkaisuihin nojautuen, että pelkkien hallintokäytäntöjen, – joita viranomaiset voivat halutessaan muuttaa – ei voida katsoa olevan riittävää direktiivin toimeenpa-

⁸⁶ Lausunnossa lukee itse asiassa ”loppukeväällä”, mutta tämä on ilmeinen kirjoitusvirhe.

⁸⁷ Selonen & Hanski 2004, Hanski & Selonen 2009.

⁸⁸ Selonen, Painter, Rantala & Hanski 2013.

⁸⁹ Selonen ym. 2013. [Tähän voidaan kuitenkin tehdä se täsmennys, että joissain harvoissa tapauksissa kahden naaraan elinpiirit voivat olla pieneltä osaltaan myös päällekkäin. Ks. esim. Hanskin kirjan (2016) sivun 57 kuva.]

⁹⁰ Hanski, Stevens, Ihalempiä & Selonen 2000.

⁹¹ Selonen ym. 2013.

⁹² Selonen & Hanski 2012; Selonen, Hanski & Desrochers 2007; Selonen & Hanski 2010.

⁹³ Keski-Suomen ELY-keskuksen lausunto 11.2.2022 Keskeisen Suomen liito-oravayhdistys ry:n valituksesta, KESELY/1473/2021.

⁹⁴ European Commission, Directorate-General for Environment 2007.

⁹⁵ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1059d053-7082-421a-9bdc-54b2749c16c7>

noa. Kohdan 49 mukaan lakiin kirjatun heikentämis- ja hävittämiskiellon kiellon lisäksi jäsenmailla on oltava kiellon *toimeenpanomekanismi*.

Hypätään hetkeksi teoriasta käytäntöön. Mitä Suomella on? Ainoa muu *lakipykälä* kuin direktiivin säännökseen toistava luonnonsuojelulain 78.2 § on metsälain 14 b §:

Jos metsäkeskukselle saapunut metsänkäyttöilmoitus kohdistuu elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen metsäkeskukselle toimittamassa asiakirjassa mainittuun liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkaan, metsäkeskuksen on välittömästi ilmoitettava tästä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle, maanomistajalle sekä tiedossaan olevalle maanomistajan edustajalle ja metsänhakkuu oikeuden haltijalle.

Missään lain tasoisessa säännöksessä ei kuitenkaan enää sanota, mitä ELYn on ilmoituksen saatuaan tehtävä. Kevääseen 2016 saakka sen oli silloisen luonnonsuojelulain 72a §:n nojalla käytävä maastossa rajaamassa LLP hakkuiden ulkopuolelle. Menettelyssä oli ongelmia: se vei paljon työaikaa ja sen vaikuttavuus oli vähäinen, koska (a) niin harva LLP ylipäättään on viranomaisten tiedossa ja (b) säästetyt alueet olivat aivan liian pieniä. Harva tietää, mikä ”allikko” on (turvepohjainen suolampi), mutta syvälle sinne totisesti ojasta jouduttiin, kun menettely poistettiin ja pukit pantiin kaalimaalle vahtiin.⁹⁶ ELYlle jäi ympäristöministeriön ohjekirjeen⁹⁷ mukaan pääsääntöisesti vain neuvojan rooli. Tämä kirje on luonnonsuojelulain lisäksi tietääksemme ainoa dokumentti, jolla ELYjen toimintaa asiassa ohjataan. Se edustaa ilman muuta pelkkä hallintokäytäntöä.⁹⁸

Ohjekirje on surullinen esimerkki hiukan-suojelusta. Se ei ensinnäkään sisällä mitään ohjetta neuvonnan sisällöstä. Sen sijaan se sanoo, että Tapion hyvin heikkolaatuinen neuvontamateriaali (ks. alla kohta 2.7) ”tukee” ELYjen antamaa neuvontaa. Paljastava on virke: ”ELY-keskus voi tarvittaessa ottaa oma-aloitteisesti yhteyttä maanomistajaan ja hakkuu oikeuden haltijaan havaitessaan hakkusuunnitelmassa sellaisia puutteita, jotka voivat johtaa” LLP:n häviämiseen tai heikkenemiseen. Voi voi. Jälkimmäinen *voiminen* tarkoittaa, että hakkuut ovat lainvastaiset, kuten juuri näimme EUTIn sitovana kantana. Se, että direktiivi vaatii LLP:n ekologisen toiminnallisuuden *varmistamista* on Suomen viranomaisille selvästi täysin käsittämätön ajatus. Jos hakkusuunnitelma ei tuota toiminnallisuutta varmista, viranomaisten on *puututtava* asiaan. Jos tätä ei ympäristöministeriössä ymmärretä, ja siksi erikseen jätetään ELYlle harkintavaltaa, huonosti ovat asiat. Vielä huonommin ne ovat siinä todennäköisemmässä vaihtoehdossa, että direktiivin sitovista tulkinnoista ei yksinkertaisesti piitata.

Vuoden 2007 ohjeen kohdassa 48 komissio kiinnittää huomiota siihen, että luontodirektiivin heikentämis- ja hävittämiskiello ei koske vain tahallisia vaan myös tahattomia tekoja. Tahallisten tekojen kanssa se samais-taa törkeästä huolimattomuudesta tehdyt tahattomat teot. Kun jäsenmaiden pitäisi *näiden lisäksi* kriminalisoida myös tahattomat teot, tullaan päätelmään, että kun Suomessa perusmuotoisesta huolimattomuudesta tehty LLP:n heikentäminen tai hävittäminen ei ole rangaistavaa, Suomi on komission kanssa eri linjoilla.

2.6.2 Vuoden 2021 ohje

Komission uudessa soveltamisohjeessa⁹⁹ on paljon samaa kuin edellä käsitellyissä oikeustapauksissa ja vuoden 2007 ohjeessa. Tällaisia näkökohtia ei ole tarpeen toistaa. Mainittakoon jälleen joitain yksittäisiä pointteja, joilla voi olla merkitystä liiturin suojelua paikallistasolla edistettäessä. Tapauksesta riippuen olennaisia kohtia voi olla paljon muitakin; komission ohje kannattaa lukea läpi.

Kuin nenä päähän sopii Suomen hiukan-suojelun järjestelmään kohdassa 2-8 siteerattu EUTIn näkemys, että direktiivin puutteellinen toimeenpano ”voi aiheutua sellaisen hallintokäytännön olemassaolosta, jolla rikotaan yhteisön oikeutta, vaikka sovellettava kansallinen lainsäädäntö itsessään onkin yhteisön oikeuden mukaista”.¹⁰⁰ ELY-keskusten tapa suositella Tapio Oy:ssä ja Suomen metsäkeskuksessa laadittuja metsänkäsit-

⁹⁶ Erittäin valaiseva artikkeli muutokseen liittyvistä ongelmista on Vuorinen 2017.

⁹⁷ YM1/501/2016, allekirjoittajina ylijohdaja Timo Tanninen ja ympäristöneuvos Esko Hyvärinen. Ohjekirje on saatavilla: kuusanluonto.fi/liituri/dokut.

⁹⁸ Ks. alaviite 163 sivulla 44.

⁹⁹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=PI_COM%3AC\(2021\)7301](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=PI_COM%3AC(2021)7301)

¹⁰⁰ Kyse on EUTIn langettavasta tuomiosta Suomea vastaan nostetussa, susien metsästäystä koskevassa oikeusjutussa, asia C-342/05, kohta 22. Ks. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0342>.

telyohjeita on hallintokäytäntö, joka on räikeässä ristiriidassa ELYjen luonnonsuojelun edistämis- ja valvontatehtävän ja luonnonsuojelulakiin kopioitujen LLP:n heikentämisen ja hävittämiskiellon kanssa. Tämä johtuu näissä materiaaleissa olevista lukuisista ongelmista, jotka ulottuvat sekavuudesta ja harhaanjohtavuudesta suoriin lainvastaisuuksiin.¹⁰¹

Kohta 2-16 puolestaan antaa hyvän argumentin sitä vastaan, että ELYt katsovat olevansa aiempien käytäntöjensä sitomia ja vetoavat esimerkiksi maanomistajien tasapuoliseen kohteluun seikkana, joka estää niitä tiukentamasta linjaansa. Paitsi että tämä on hölynpölyä niin hallinto- kuin luonnonsuojelulainkin esitöiden perusteella,¹⁰² komission soveltamisohje sanoo selvästi, että suojelutoimien on mukauduttava kunkin direktiivilajin tilanteeseen: ”Esimerkiksi lajin ominaispiirteet, kuten sen suojelun taso, voivat olla perusteena täsmällisemmille tai intensiivisemmille suojelutoimille.” Ja: ”tiukan suojelujärjestelmän on mukauduttava lajin tarpeisiin ja sen suojelun tasoon.” Sitä miten kaukana Suomessa ollaan luontodirektiivin edellyttämän tiukan suojelun toimeenpanosta valaisee ajatuskoe: Jos ympäristöministeriöllä olisi jotain aikeita oikeasti noudattaa direktiiviä liiturin osalta, lajin suojelua olisi johdonmukaisesti tiukennettu koko Suomen EU-jäsenyyden ajan, ja sitä tiukennettaisiin tinkimättä niin kauan, että liito-oravakantamme suojelun taso saadaan suotuisaksi lajin koko luontaisella elinalueella.

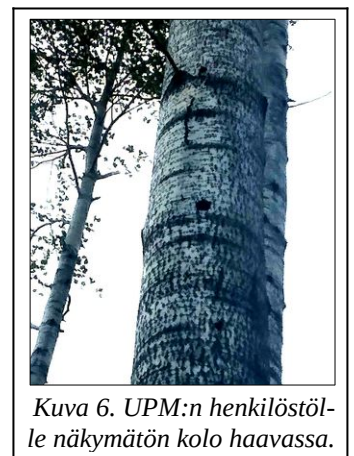
Kohdassa 2-69 sanotaan: ”Ennalta varautumisen periaatteen mukaisesti on niin, että jos ehdotetut toimenpiteet (esim. hankkeen toteuttajan ehdottamat toimet) eivät takaa alueen ekologista toimivuutta, niiden ei voida katsoa olevan 12 artiklan 1 kohdan d alakohdan mukaisia.” Tällaiset toimet eivät rajaudu vain hankkeen toteuttajan ehdottamiin toimiin vaan koskevat myös mm. ELYjen neuvontaa. Tämäkin tuntuu nykytilanteessa aivan utopialta: neuvojen olisi oltava sellaisia, että niillä *todellisuudessa varmistetaan*, että LLP:t eivät edes heikkene!

Otetaan esimerkki hankkeen toteuttajan ehdottamista ja toteuttamista toimista: metsänkätöilmoitus 1-2023-71522 (Jyväskylä, Maahinjärven eteläpuoli). Alueen liiturihavainnot olivat vuonna 2010 tehdystä Etelä-Korpilahden luonto- ja maisemaselvityksestä, ja alueella oli vielä potentiaalia toimia LLP:na, vaikka sitä oli ELYn hyväksynnällä useilla avohakkuilla huomattavasti heikennetty vuosina 2019–22 (osin Jämsän puolella). Kesällä 2023 alueelle tehtiin em. 3,8 hehtaarin avohakkuuilmoitus. Keski-Suomen ELY-keskus vaati hakkuuoikeuden haltijaa eli metsäyhtiö UPM:ää ”tutkimaan maastossa huolellisesti” liito-oravatilanne ja ilmoittamaan ”mahdolliset liito-oravahavainnot ja niiden vaikutuksen hakkuusuunnitelmiin”. Kas näin UPM:

Koko alueelta ei löytynyt vanhoja eikä tuoreita jätöksiä, eikä pesäkoloja/pesiä näkynyt. Vanhan havaintopisteen kohdalle on merkattu säästettäviä puita, sekä siitä johdettu säästöpuin mahdollinen reitti viereiseen pystymetsään. Reitti johdetaan hakkuualueen läpi jättäen haapoja ja muita lehtipuita, sekä tarvittaessa terveitä kuusia, mikäli alueen kirjanpainajatuho sen mahdollistaa, jos ei niin korvata muilla puulajeilla. Reitti tehdään varotoimenpiteenä, jos havaintoja tulee esimerkiksi viereisiltä tiloilta tulevaisuudessa. Vanhat koivunlahopystyypuut säästetään, sekä järeät haavat.

Tapauksessa meni pieleen kutakuinkin kaikki:

1. Keski-Suomen ELY-keskus ei vaatinut aiempien havaintojen huomioon ottamista millään tavalla – eikä tämä ollut ainoa kerta.
2. Jokainen liito-oravan papanoita eri vuodenaikoina etsinyt tietää, miten paljon vähemmän, jos lainkaan, niitä on asutullakaan elinpiirillä näkyvisä loppukesästä kuin keväällä. UPM ei löytänyt kolopuita, vaikka sen säästämässä viiden haavan ryhmässä oli selvästi nähtävillä ainakin yksi kolo (**kuva 6**).
3. Kyseistä haaparyhmän kohtaa on vuoden 2010 selvityksen perusteella pidettävä LLP:n keskeisenä kohtana. UPM oli jättänyt sen pystyyn, mutta syytä ei voi kuin ihmetellä: lähimpiin muihin pystyyn jätettyihin puihin oli matkaa yli 80 m, joten ainakaan liito-orava ei hyödy haavoista millään tavalla.
4. On epäselvää, mihin ”vanha havaintopiste” viittaa. Osasyllinen on ELY, joka oli rekisteröinyt luontoselvityksen havainnot puutteellisesti: *yksi ai-*

Kuva 6. UPM:n henkilöstölle näkymätön kolo haavassa.

¹⁰¹ Ks. alla, kohdat 2.7 ja 2.8.

¹⁰² Ks. Keskeisen Suomen liito-oravayhdistyksen [muistio LLP-suojelun juridisista ja biologisista perusteista](#), kohta 2.

noa havaintopiste (<http://tun.fi/KE.921/LGE.193577>) – jonka tarkkuudeksi on täysin väärin merkitty yksi metri – edustaa kaikkiaan kahdeksaa papanapuuta, joiden välinen suurin etäisyys on yli 200 metriä. Havaintopisteen etelä- ja koillispuolelle on todellakin jätetty joitain säästöpuita, joita pitkin liito-oravan on teoriassa mahdollisuus liikkua eteläpuolen metsästä – mutta mihin? Kulkuyhteys ei johda mihinkään, koska yhteys pohjoispuolen metsään oli tuhottu edellisvuoden hakkuissa.

ELYn reaktio UPM:n selvitykseen ja suunnitelmaan oli lyhyt ja ytimekäs: ”Kiitos ilmoituksesta.”

Lopputuloksena on, että vaikka yhdistyksemme vetosi ELYyn, jotta se estäisi LLP:n lopullisen tuhoamisen, se tuhouttiin. Nyt on sitten poliisin, syyttäjän ja oikeuslaitoksen asia selvittää tapahtumat ja niiden lainmukaisuus; esitutkinta on käynnissä.¹⁰³ Jälleen kerran todellisuus on valovuosien päässä siitä mitä laki, direktiivi ja sen sitovat tulkinnat edellyttävät: *LLP:n ekologisen toiminnallisuuden jatkuvuuden varmistaminen*.

2.7 Tapio Oy:n neuvontamateriaali

Kuten yllä oli puhetta, ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriö tilasivat Tapio Oy:ltä vuonna 2016 neuvontamateriaalin liiturimetsien käsittelyyn.¹⁰⁴ Siihen tulisi tietenkin voida soveltaa Tapion omikseen nimeämiä periaatteita – kuten: ”Kunnioitamme toiminnallamme luontoarvoja, monimuotoisuutta ja kaikkea, mitä metsät merkitsevät suomalaisille. Työmme laatu on korkeatasoista ja täyttää kaikki vastuullisuuden vaatimukset.”¹⁰⁵ Paitsi, että ”kaiken” sen kunnioittaminen, ”mitä metsät merkitsevät suomalaisille” on tietenkin epätoivoinen yritys kumartaa yhtä aikaa niin rahan kuin luonnon monimuotoisuudenkin suuntaan –, puhe luontoarvojen ja (ilmeisesti luonnon) monimuotoisuuden kunnioittamisesta ja kaikkien vastuullisuuden vaatimusten täyttämistä on liito-oravaneuvontamateriaalin valossa yksinkertaisesti valehtelua.

Yhdistyksemme on laatinut neuvontamateriaalin ongelmista erillisen, 8-sivuisen muistion.¹⁰⁶ Muistiossa käsitellään myös neuvontamateriaaliin liittyvää, niin ikään erittäin ongelmallista ja laittomuuksiin ohjaavaa ”Metsänkävijän liito-oravasimulaattori” -verkkokurssia.¹⁰⁷ Yhteenveto ongelmista näyttää tältä:

- Neuvontamateriaalin annetaan ymmärtää täyttävän luonnonsuojelulain vaatimukset, vaikka näin ei missään nimessä ole.
- Materiaali on sitoutunut kestävämpään pienialaisen LLP:n käsitteeseen.
- Materiaali antaa ohjeita, jotka varmuudella johtavat LLP:n tuhoutumiseen.
- Materiaali sivuuttaa täysin liito-oravan elinympäristövaatimuksia ja hakkuiden vaikutuksia koskevan tutkimustiedon.
- Materiaalin käsitteiden käyttö ja monet ilmaisut ja ohjeet ovat epämääräisiä, puutteellisia, harhaanjohtavia, virheellisiä, ristiriitaisia tai lainvastaisia.

LLP:n pienialaisuuden propagoinnista mainittakoon esimerkkinä sivun 4 lausuma, jonka mukaan ”Lisääntymis- ja levähdyspaikka käsittää pesäpuun lisäksi sen välittömässä läheisyydessä olevan puuston, jolla on merkitystä liito-oravalle ruokailun, ruoan varastoinnin tai suojan kannalta.” Paitsi että tällä kertaa puuttumaan jäävät kulkuyhteydet (vrt. Marinin hallituksen versio s. 24), virke on sisäisesti ristiriidassa tavalla, joka tekee siitä järjettömän. Jos työsuostimuksessa lukisi, että ”työntekijä on oikeutettu siihen kymmenien eurojen suuruiseen kuukausiansioon, joka kattaa kaikki hänen välttämättömät elinkustannuksensa”, mitä ajattelisimme tekstin laatijan kyvyistä ja moraalista? Vastaavasti liito-oravalle on ”merkitystä” paljon laajemmalla alueella kuin vain ”välittömällä läheisyydellä”. (Yksi liiturin suojelun ongelmista näyttää olevan vaikea ”läheisyysriippuvuus”.)

Tutkimustiedosta Tapio vaikenee visusti.¹⁰⁸ Ainoa tutkimukseen millään tavoin liittyvä maininta on surkuhupaisa (s. 11): ”Tutkimuksen mukaan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen ympäristössä tehtyjen avohakkuiden

¹⁰³ Kuvaa alueelta on nähtävissä elokuvassa *Liiturin puolustus* (liiturielokuva.kuusanluonto.fi), 24:04 ja 26:44 alkaen.

¹⁰⁴ Tapio Oy 2016. Materiaalissa suositeltu viittaustapa ratsastaa tilaajien arvovallalla ja häivyttää tekijän kokonaan: ”Liito-oravan huomioon ottaminen metsänkävijän yhteydessä. Neuvontamateriaali. Maa- ja metsätalousministeriö ja ympäristöministeriö 2016. 18 s.” Materiaali on saatavissa os. <https://tapio.fi/oppaat-ja-tyovalineet/liito-oravan-huomioon-ottaminen-metsankavijän-yhteydessä-neuvontamateriaali/>.

¹⁰⁵ <https://tapio.fi/tietoa-tapiosta/>. Katsottu 27.10.23.

¹⁰⁶ Muistio on saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituridokut.

¹⁰⁷ <https://tapio.fi/materiaalit/liito-orava/>

määrä vaikuttaa siihen, millä todennäköisyydellä lisääntymis- ja levähdyspaikalta löytyy hakkuiden jälkeisiä vuosina merkkejä liito-oravasta.” *Tämä virke on olennaisempi liito-oravan suojelun kannalta kuin mikään muu mitä neuvontamateriaalissa sanotaan.* Mutta kun sen sisältöä, merkitystä ja seurauksia ei avata millään tavalla, se on yhtä tyhjän kanssa. Materiaali ei anna ainuttakaan konkreettista lukua LLP:n koosta, vaikka olennaisempaa yksittäistä seikkaa on vaikea kuvitella. Yllä mainitun verkkokurssin aineistossa on kuitenkin ilmakuviin merkittyjä LLP-rajauksia, joiden pinta-ala jää selvästi alle 0,1 hehtaarin. Tällainen neuvonta on luonnonsuojelurikokseen yllyttämistä.

Neuvontamateriaalin ristiriitaisuuksista mainittakoon yksi esimerkki, joka kuvaa hyvin suomalaisen liituripolitiikkaan liittyvää älyllistä epärehellisyttä. Materiaalin alussa on pienellä prantäty vastuuvapauslauseke, jonka tarkoitus on selvästi sanoa, että materiaalin tuottaja ei ota mitään vastuuta siitä, jos sen neuvon noudattaminen johtaakin rikokseen syyllistymiseen.¹⁰⁹ Sivulta 10 löytyy kuitenkin tämä: ”Alla olevia esimerkkejä hyödyntämällä avohakkuu voidaan toteuttaa luonnonsuojelulakia rikkomatta.” Kuinka ollakaan, neuvot, jotka tämän jälkeen seuraavat, johtavat nimenomaan lain rikkomiseen.¹¹⁰ Hupsista.

On erittäin ongelmallista, että ELY-keskukset ovat käyttäneet materiaalia antamassaan neuvonnassa ja suorittamassaan luonnonsuojelun valvonnassa ja suositelleet sitä metsänomistajille. Kun *viranomaisen* suosittelee materiaalia, se antaa samalla ymmärtää, että materiaalissa annettujen ohjeiden noudattaminen täyttää luonnonsuojelulain vaatimukset liito-oravan LLP:jen suojelusta.¹¹¹ Keski-Suomen ELY-keskus on toistuvasti käyttänyt neuvontamateriaalista nimitystä ”ohjaavien ministeriöiden antama neuvontamateriaali”, mistä heijastuu selvä pyrkimys korostaa tämän (korkeintaan) *soft law*’ksi luokiteltavan materiaalin ohjaavuutta ja juridista statusta – jota materiaalilla ei YM:n mukaan ole!¹¹²

2.8 Liito-orava–LIFE ja Suomen metsäkeskuksen opas

Liito-orava–LIFE on metsähallituksen koordinoima kolmentoista suomalais- ja neljän virolaistahon yhteishanke, joka on aloittanut toimintansa elokuussa 2018. Hanke jatkuu maaliskuuhun 2025 saakka.¹¹³ Hankkeella on hyviä tavoitteita: elinympäristöjen vähenemisen ja pirstoutumisen estäminen ja hidastaminen, eri toimijoiden välisen yhteistyön lisääminen, uudenlaisten menetelmien ja työkalujen kehittäminen ”arkiseen käyttöön”, liituri tiedon saatavuuden keskittäminen ja parantaminen sekä tiedonvaihdon ja suojelumyönteisyyden lisääminen.

Ottaen huomioon, miten radikaalia muutosta metsien käsittelyssä tarvitaan, projekti ei tule lajia Suomessa pelastamaan. Ajatuksena näyttää olevan järjestelmän hienosäätö tilanteessa, jossa se tulisi rakentaa kokonaan uusiksi. EU-rahaa on kuitenkin ilmeisesti haettu tavoitteilla, joihin kuuluvat mm. suotuisan suojelutason tavoittelu ja *jopa liiturikannan vahvistaminen 100000:sta 150000–200000 yksilöön!*¹¹⁴ Hankkeen verkkosivujen mukaan sen päämääriin ei lajin suojelutason parantaminen kuitenkaan kuulu, vaan ”tärkein tavoite on saada nykyistä parempi käsitys siitä, miten liito-oravaa voidaan esimerkiksi kaupunkirakentamisessa ja met-

¹⁰⁸ Voin kuvitella materiaalin tilanneiden YM:n ja MMM:n virkamiesten kokouksen, jossa YM on edustanut kantaa, että ehkä jotain täytyisi tutkimuksistakin sentään sanoa, ja sitten on wienereitä mutustellen askarreltu siteerattu virke pitäen tarkoin huolta, ettei tutkimustulosten sisällöstä paljasteta mitään, mitä materiaalin lukija pystyisi soveltamaan.

¹⁰⁹ Mm: ”Tapio Oy ei anna käyttäjälle takuuta tässä teoksessa olevan tiedon ajantasaisuudesta, virheettömyydestä tai käyttökelpoisuudesta tiettyyn nimenomaiseen tarkoitukseen. Tapio Oy ei myöskään millään tavoin takaa teoksen käyttäjälle tietyn tai halutun lopputuloksen saavuttamista kaikissa olosuhteissa.”

¹¹⁰ ”Jos lisääntymis- ja levähdyspaikka sijaitsee uudistettavan kuvion keskiosissa, voidaan harkita käsittelyalueen rajamista siten, että lisääntymis- ja levähdyspaikka jää tulevan avohakkuualueen reunaan. Tällöin pystyyn jäävän alueen uudistushakkuu siirtyä eteenpäin siihen vaiheeseen, kun avohakutulle alueelle on kasvanut 10 metrin keskipituuden ylittävä puusto.” Tässä ohjeistetaan suoraan tuhoamaan LLP yllä kuvatussa jälkimmäisessä vaiheessa, mikäli se on sattunut pysymään asuttuna ensimmäisen avohakkuun jälkeen.

¹¹¹ Tämä itsestäänselvyys on yhdistyksellemme Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksesta myös myönnetty.

¹¹² Ympäristöneuvos Esko Hyvärinen sähköpostivastaus yhdistyksellemme 7.10.21: materiaalilla ”ei siten ole ns. juridista statusta.” *Soft law* ”tarkoittaa suosituksia, julistuksia, päätöksiä, eettisiä ohjeita yms., jotka sinänsä eivät ole juridisesti sitovia, mutta joilla on oikeuskehitystä ohjaava vaikutus” (<https://finto.fi/ysa/fi/page/Y161832>).

¹¹³ <https://www.metsa.fi/projekti/liito-orava-life/>

¹¹⁴ <https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/LIFE17-NAT-FI-000469/co-operation-for-improving-the-conservation-of-the-flying-squirrel-in-europe>

sätäloudessa turvata”.¹¹⁵ Ajatus siis on, että liiturin *turvaamisen tavoista vallitsevassa käsityksessä* on parantamisen varaa. Voihan sen näinkin sanoa. Tuon käsityksen kohentamista on kuitenkin täysin turha tavoitella ilman tutkimustiedon ottamista vakavasti. Siitä ei Liito-orava–LIFE-hankkeessa ole kysymys, vaan hanke on sitoutunut liito-oravan LLP:n pienialaiseen väärinymmärtämiseen. Sen klassinen uskontunnustus löytyy projektin koulutusaineistosta tässä muodossa: ”Lisääntymis- ja levähdyspaikka muodostuu pesäpuusta ja sen välittömässä läheisyydessä olevista suoja- ja ruokailupuista.”¹¹⁶

Keväällä 2023 julkaistiin Suomen metsäkeskuksessa LIFE-projektissa laadittu *Liito-orava talousmetsässä: Opas liito-oravan suojelun ja metsätalouden yhteensovittamiseen*.¹¹⁷ Opas on tullut Tapion neuvontamateriaalin rinnalle ELYjen suosittelun kohteena. Merkittävä ero Tapion materiaaliin on suhteessa tutkimustiedon käyttöön. Siinä missä Tapio karttaa sitä kuin ruttoa, uusi opas kyllä tuo sitä esiin, mutta tavoilla, jotka ovat ongelmallisia. Tutkimustietoa käytetään harhaanjohtavasti ja suorastaan väärin. Tämä on tavallaan vielä huonompi vaihtoehto kuin Tapion teeskentely, että mitään olennaista, selostamisen arvoista ja metsätaloudessa sovellettavaa tietoa ei tutkimuksissa ole saatu esiin, koska metsäkeskuksen opas luo tutkimuksiin viittaillen väärää kuvaa mm. keskeisistä käsitteistä (esim. LLP, ”ydinalue”) ja liito-oravan elinympäristövaatimuksista (edellä siteerattu LLP:n luonnehdinta).

Hyväkin tietoa oppaassa on. Sen helmi on sivun 30 tietolaatikko:

Suomessa aikaisemmin rajattujen liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen ja tutkimuksen perusteella on opittu, että:

- Pienen ja suurelta osin avointen alueiden ympäröimät lisääntymis- ja levähdyspaikat eivät yleensä säily liito-oravan asuttamina.
- Mikäli liito-oravalle sopivan elinympäristön koko pienenee metsän rakenteesta riippuen alle 4–6 hehtaariin, todennäköisesti myös sen sisälle jäävät muut soveltuvat lisääntymis- ja levähdyspaikat jäävät tyhjiksi.
- Kapeat ja puurivityyppiset kulkuyhteydet ovat suojattomia ja alttiita tuulituhoille.
- Uudistushakkuista lisääntymis- ja levähdyspaikan läheisyydessä tulee välttää, sillä hakkuut vähentävät suoja ja lisäävät tuulituhojen riskiä.¹¹⁸

Tämä oikean tiedon välähdys jää kuitenkin täysin irralliseksi ja ristiriitaiseksi suhteessa oppaan muuhun sisältöön. Harmillista on myös, ettei lukijalle anneta tarkkoja lähdeviitteitä tutkimuksiin. Oppaan lopussa olevassa lisätieto-osiossa on mukana neljä tutkimusjulkaisua, mikä on vähän; edes kaikkia julkaisussa käytettyjä tutkimuksia ei ole listattu.

Keskisen Suomen liito-oravayhdistys on laatinut oppaan ongelmista 20-sivuisen erillisen muistion.¹¹⁹ Sen yhteenvedo näyttää tältä:

- Oppaan peruslähdekohta, kompromissihakuinen ”yhteensovittaminen”, on väärä, koska metsätalous ei kuulu perusteisiin, joilla direktiivilajien tiukasta suojelusta voidaan poiketa.
- Opas asettuu ainoastaan ”täydentämään” Tapio Oy:n monin osin lainvastaista liito-oravametsien käsittelyä ohjeistavaa neuvontamateriaalia (2016).
- Tutkimustiedon käyttö on virheellistä, valikoivaa ja tarkoitushakuista, eikä lähdeviitteitä anneta.
- Opas korostaa voimakkaasti hakkuiden suunnittelun laatua ja määrää, mutta ei anna hakkuiden vaikutusten etukäteisarviointiin käytännön työkaluja.
- Perustavanlaatuaisten käsitteiden, erityisesti *lisääntymis- ja levähdyspaikan*, käyttö ja niiden välisten suhteiden määrittely, on huomattavan virheellistä. Kuvaavaa on, että asian kannalta ratkaisevan tär-

¹¹⁵ <https://julkaisut.metsa.fi/julkaisu/liito-orava-life-monivuotinen-hanke-auttaa-liito-oravia/>

¹¹⁶ ”Liito-oravatietoa kartoitukseen ja metsänkäytön suunnitteluun”, https://www.metsa.fi/wp-content/uploads/2022/04/Liito-oravatietoa-kartoitukseen-ja-metsankayton-suunnitteluun_etakoulutus_04_2022-1.pdf, s. 39.

¹¹⁷ Ks. <https://www.metsakeskus.fi/fi/ajankohtaista/uusi-opas-antaa-neuvoja-liito-oravan-turvaamiseen-talousmetsissa>. Oppaaseen on tehty pieniä päivityksiä, jotka eivät olennaisesti paranna sen laatua.

¹¹⁸ Hakkuun jälkeinen heinikko houkuttelee myyriä ja niiden mukana tulee myös liito-oravaa saalistavia petoja (isot pöllöt, näätä, kärppä). Kiitän Ralf Wistbackaa tästä huomautuksesta.

¹¹⁹ Ks. [kuusanluonto.fi/liituridokut](https://www.kuusanluonto.fi/liituridokut)

keä, lähes kaksi vuotta ennen oppaan päivityksen (lokakuu -23) julkaisemista annettu EU-tuomioistuimen sitova ennakkoratkaisu asiassa C-357/20 sivuutetaan kokonaan.

- Oppaassa esitetään keskenään ristiriitaisia näkemyksiä.
- Oppaassa esiintyy liito-oravan suojelua haittaavia harhaanjohtavia ja virheellisiä väitteitä ja lainvas-
taisia ohjeita.
- Hankkeen esimerkkikohteisiin suunniteltua metsänkäsittelyä kutsutaan ”hyviksi käytännöiksi”, vaika-
ka tietoa vaikutuksesta liito-oravan esiintymiseen ei ole ja vaikka tutkimustiedon valossa useissa esi-
merkeissä vähintään heikennetään lisääntymis- ja levähdyspaikkoja.
- Useissa kohdin annetaan ymmärtää, että metsänkäsittelyssä tavoitteeksi riittää, että lisääntymis- ja
levähdyspaikkoja ei hävitetä, mutta että heikentäminen on luvallista.
- Ainoa taho, jonka tavoitteet ovat oppaassa (suoraan ja toistuvasti) esillä, on maanomistaja. Liito-ora-
vakannan osalta ei esitetä tavoitteita eikä suotuisan suojelutason tavoitetta edes mainita.

2.9 ”Pienialaisen” LLP-tulkinnan lyhyt historia

Liito-oravan elinympäristötarpeisiin nähden aivan liian pienten alueiden rajaamisella hakkuiden ulkopuolelle on Suomessa pitkät ja kunniaattomat perinteet. ELYjen rajausvelvoite poistettiin laista 2016 ja vastuu lajin suojelusta siirrettiin tahoille, joilla on taloudellinen laiminlyödyä suojelu. Alla **kuvas-
sa 8** (s. 40) näkyy lain muutosta edeltävänä aikana rajattu LLP, n. 0,3 ha. Tuollainen ala on suuruusluokaltaan alle kymmenesosa
tarvittavasta, ja tällaisten rajausten perinnettä pidetään Keski-Suomen ELY-keskuksessa kunnialla yhä.¹²⁰ Ja
silti n. 0,3 ha:n rajaus ei suinkaan ole pahimmasta päästä, ei silloin eikä nyt kun ELYt ”neuvovat”. Esimer-
kiksi Pirkanmaan ELY-keskuksessa katsotaan, että ”lisääntymis- ja levähdyspaikkaan kuuluu pesäpuu ja sen
suojaava välikäytävä lähialueella ruokailu- ja suojajuvuineen n. 20m – 30m säteellä eli halkaisija on n. 40m
– 60m.”¹²¹ Tällaisen LLP:n pinta-ala on 0,13–0,28 ha. Esimerkiksi Ralf Wistbackan tuoreen väitöskirjan nel-
jän hehtaarin suosituspinta-ala on tähän nähden 14–31-kertainen.¹²² Alla käsitelty Maarit Jokisen tutkimus-
ryhmän malli osoittaa LLP:n ekologisen toiminnallisuuden vähenemistä, kun hakkuita tehdään 150 metrin
säteellä LLP:n keskikohdasta, toisin sanoen 7,1 hehtaarin alalla.

Mistä lähti maan tapa säästää liito-oravalle aivan liian pieniä alueita, jotka *eivät vastaa direktiivin tarkoitta-
ma LLP:aa?* Tähän vastaamiseksi on palattava Suomen EU-jäsenyyden alkuvuosiin. Suomen ympäristöhal-
linnossa ja oikeuslaitoksessa on vuosikymmenet puhuttu liito-oravan LLP:sta ”pienialaisena” tai ”suppeana”.
Korkeimman hallinto-oikeuden kielenkäyttöön käsitys ylsi tiettävästi ensimmäisen kerran, tuolloin ilman pe-
rusteluja, ratkaisussa 2002:78.¹²³ Ratkaisussaan 2003:38¹²⁴ KHO sitten viittaa ympäristöministeriön vastauk-
seen EU-komissiolle 16.11.98, ja tuo dokumentti onkin avainasemassa.

Kyseessä on tuolloisen ympäristöministerin Pekka Haaviston kirje EU-komission ympäristöpääosastolle.¹²⁵
Kirje on ensimmäinen näkemäni viranomaisen asiakirja, jossa käsitys LLP:n ”pienialaisuudesta” esiintyy.
Näin Haavisto kirjoittaa:

Lisääntymis- ja levähdyspaikan on luonnonsuojelulain laatimisen yhteydessä tulkittu tarkoittavan pieni-
alaista aluetta, vähintäänkin pesäpuuta ja sen välittömässä läheisyydessä olevia ruokailupuuta. Se ei kui-
tenkaan tarkoita suurialaista metsää.

Tähän lausumaan sisältyy useampi ongelma. Ensinnäkin ilmaisusta ”*vähintään* pesäpuu ja sen välittömässä
läheisyydessä olevat ruokailupuut” ei selviä, mitä kaikkea LLP:aan *pitää* katsoa kuuluvan. Epämääräinen on
myös ”ei suurialaista metsää” koskeva väite. Ainakin metsänomistaja, jonka mailta liiturin LLP löytyy, pitää
todennäköisesti esimerkiksi 4–7 hehtaaria suurena alana, jolloin väite on myös virheellinen. Kaiken kaik-

¹²⁰ Esimerkiksi metsänkäsittelytoimenpiteiden 1-2023-27601 osalta Keski-Suomen ELY-keskus hyväksyi Metsä Groupin
suunnitelmaan jättää n. 0,29 ha:n suuruinen pläntti laajan siemenpuuhakkuun keskelle. Reagoiessaan metsänkäsittely-
toimeen 1-2023-81682 saman ELY:n biologi kävi itse rajaamassa saman suuruisen laikan hakkuiden ulkopuolelle.

¹²¹ Sähköpostiviesti Pirkanmaan ELY-keskuksen projektisuunnittelijalta syyskuussa 2023.

¹²² Wistbacka 2023, 70. Väitöskirja perustuu yli 20 vuoden seuranta tutkimuksiin.

¹²³ <https://finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2002/200202975>

¹²⁴ <https://finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2003/200301540>

¹²⁵ Kirje pääosaston XI pääjohtaja James Currielle 16.11.1998, dnro 42/353/98. Saatavilla: kuusanluonto.fi/liituidokut.

kiaan lausuma heijastaa nykytiedon valossa hyvin puutteellista käsitystä liito-oravan biologiasta. Silti käsitys elää ja voi hyvin. *Siitä on muodostunut liito-oravan hiukan-suojelun järjestelmän uskontunnustus*, josta on olemassa hieman erilaisia mutta käytännön vaikutuksiltaan samanarvoisia versioita.¹²⁶ Kuten jo mainittiin, se valitettavasti kirjattiin myös uuden luonnonsuojelulain esitöihin¹²⁷ muodossa ”liito-oravan pesäpuut ja kulkuyhteydet niille”.¹²⁸ Haaviston versio – toisin sanoen virkamiesten hänen allekirjoitettavakseen tuuppaama paperi – ei mainitse kulkuyhteyksiä,¹²⁹ Marinin hallituksen versio puolestaan jättää ruokailualueet pois. Kumpikaan ei mainitse liiturin tarvitsemaa suojapuustoa eikä sitä, että *sopivaa elinympäristöä ylipäättään on oltava riittävä määrä: hehtaareja*.

Viranomaistoiminnan kriittisen arvioinnin näkökulmasta ministerin väite, että pienialaisuus-tulkintaan on päädytty ”luonnonsuojelulain laatimisen yhteydessä” kaipaa lisätietoja: kuka on päätenyt, millä perusteilla ja miten päätyminen on dokumentoitu? Nämä kysymykset jäävät kaikki vaille vastausta. Ajatus pienialaisuudesta ei esiinny hallituksen esityksessä edellisiksi luonnonsuojelulainiksi (HE 79/1996 vp), ei eduskunnan ympäristövaliokunnan mietinnössä tuosta esityksestä eikä valiokunnan saamista muiden valiokuntien lausunnoissa. Myöskään lain säätämistä valmistelleen luonnonsuojelulakityöryhmän mietintö (1994) ja tarkistettu mietintö (1995) eivät sisällä mitään tällaista. *Ympäristöministeriö ei kysyttäessä kykene sanomaan, mihin Haavisto viittaa*.¹³⁰ Lausumalla ei siten ole minkäänlaista dokumentoitua pohjaa vaan se on kirjaimellisesti yhtä tyhjän kanssa. Ja siinäkin tapauksessa, että se perustuisi ”mahdollisiin asiantuntijoiden kanssa käytyihin suullisiin keskusteluihin”¹³¹ tai että sille löytyisi jostain jokin lähde, varmaa on, että se ei nykytietämyksen valossa kestä kritiikkiä, joka pohjautuu liito-oravan biologiaan – *ainoaan* seikkaan johon LLP:n ymmärtäminen saa perustua.¹³² Siksi käsitys liiturin LLP:n ”pienialaisuudesta” on kipattava sinne minne se kuuluu: historian roskatynnyriin.

Haaviston kirjettä on syytä ruotia vielä lisää. Yllä siteerattua kohtaa edeltää lausuma, joka nimenomaan suoraan osoittaa, että LLP:n käsite on tuolloin ymmärretty toisin kuin EUTI tuomiossaan C-357/20. Tätä Haaviston lausumaa *ei* ole oikeuskäytännössä otettu huomioon kirjeeseen vedottaessa:

Suomen kanta on, että luontodirektiivin säännös sekä sen täytäntöönpaneva luonnonsuojelulain säännös eivät yksistään turvaa riittävästi liito-oravan elinolosuhteita. Molemmat koskevat ainoastaan liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikan suojelua, joka käsitetään huomattavasti suppeammaksi kuin liito-oravan elinpiiri, joka saattaa olla urosoravalla 20–100 hehtaaria.

Edelleen kirje toteaa, että on tarvetta metsänhoitosuosituksille, ”joita noudattamalla voidaan lajin säilymis-edellytykset turvata” – mitä pelkkä (väärin ymmärretty) LLP:n suojelu *ei* siis tekisi. EUTIn ratkaisu C-357/20 taas osoittaa, että tällöin kyseessä ei ole direktiivin tarkoittama LLP, koska LLP tulee tulkita niin laa-

¹²⁶ Teologina en voi olla sivumennen toteamatta, että LLP-*credon* historia todella muistuttaa varhaisten kristillisten uskontunnustusten historiaa. Niissäkin eri uskonkappaleiden muotoilut vaihtelivat. Analogian voisi viedä pidemmällekin. Myös liiturin ”suojelulla” on oma kirkolliskokouksensa (ympäristöministeriö), jonka alaisuudessa eri piispat ja seurakunnat (ELY-keskukset yksikönpäällikköineen) vetävät toisistaan hieman poikkeavia mutta pääsääntöisesti ”oikeaoppiseen” pienialaisuus-uskoon pohjautuvia linjojaan.

¹²⁷ Lain esitöillä tarkoitetaan lainvalmistelussa syntyneitä asiakirjoja: lakia koskevaa hallituksen esitystä eduskunnalle sekä eduskunnan valiokuntien mietintöjä ja lausuntoja. Myös hallituksen esitystä edeltävät komiteamietinnöt voivat olla olennaisia. Niistä ei suoranaisesti ilmene *lainsäätäjän* tarkoitus, mutta ne saattavat sisältää jotain olennaista taustatietoa siitä, miksi jotain tiettyä säännöstä on päätetty lakiin ehdottaa.

¹²⁸ HE 76/2022 vp, s. 216.; https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_76+2022.aspx.

¹²⁹ Tämän versionhan näimme jo yllä YM:n kaavoitusohjekirjeessä (s. 10).

¹³⁰ Lainsäädäntöneuvos Leila Suvantolan sähköpostiviestistä yhdistyksellemme 3.11.2021: ”Valitettavasti tiedossamme ei ole 23 vuoden takaa sellaista asiakirjaa, johon viittaatte.”

¹³¹ Näin Suvantola spekuloi viestissään.

¹³² EU-komissio totesi tämän jo vuonna 2003 Suomelle liito-oravan suojelusta antamassaan perustellussa lausunnossa: ”Lisääntymis- ja levähdyspaikka on käsite, joka on määriteltävä yksinomaan biologisin perustein.” (Asiakirja C(2003)1020, s. 7; saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituridokut.htm). Niinpä esimerkiksi luonnonsuojelulain muutosta (HE 76/2003 vp) koskenut perustuslakivaliokunnan pömpöösi lausuma (PeVL 15/2003) on silkkaa puppua: ”*Valtiosääntöoikeudellisin perustein* on puollettavissa sellainen suppea tulkinta, jonka mukaan ilmaisu [LLP] tarkoittaa lähinnä liito-oravan pesäpuuta ja tämän välitöntä lähiympäristöä liito-oravan liikkumisreitteineen” (kursivointi lisätty). Yhtä hyvin valiokunta voisi todeta, että ”*valtiosääntöoikeudellisin perustein*” maapallo on litteä ja kuu juustoa.

jaksi, että se *riittää* turvaamaan lajin menestyksellisen lisääntymisen ja paikan ekologisen toiminnallisuuden. **LLP:n käsitettä on siten käytetty ja käytetään virheellisesti aina kun viitataan pienialaiseen LLP:aan.**

On totta, että edes direktiivin mukaisesti ymmärrettyjen LLP:jen suojeleminen ei yksinään riitä saattamaan liito-oravan suojeleminen suotuisalle tasolle Suomessa.¹³³ Tämä johtuu kuitenkin *eri syystä* kuin Haaviston kirjeessä, jossa lääkkeeksi tarjotaan *hakkuukohteissa* noudatettavia ”metsänhoitosuosituksia”. Ongelma on, että tämän mittakaavan toimenpiteet eivät riitä pysäyttämään liiturikannan jatkuvaa laskua jo siitäkään syystä, että vain hyvin pieni osa lajin elinpiireistä on tiedossa, ja muualla lajista ei yleisesti välitetä pätkän vertaa. Lisäksi metsien rakenne maisematasolla (kilometrien mittakaavassa) pirstoutuu, jolloin mahdollisia ja todennäköisiä liito-oravan elinpiirejä (kulloinkin asuttujen lisäksi) ja niiden välisiä kulkuyhteyksiä heikennetään ja hävitetään jatkuvasti. *Laji tarvitsee verkoston elinpiirejä, joista osa on aina tyhjiään* ja siten nuorten naaraiden haltuunotettavissa. Todennäköisesti vain alue-ekologiseen suunnitteluun perustuva hakkuuiden luvitus ja vähintäänkin kuusivaltaisten metsien avohakkuiden hyvin voimakas rajoittaminen voivat estää lajin häviämisen Suomesta.

Ympäristöministeri Haaviston kirjeessä mainitaan WWF:n liito-oravatyöryhmän suositukset vuodelta 1996 ohjeina, joita alueelliset ympäristökeskukset ministerin mukaan käyttivät antamassaan neuvonnassa. Ohjeista puhutaan kuitenkin muunneltua totuutta. Ministeri on saatu allekirjoittamaan valheellinen paperi, yksin omisella nimissään. Hakkuilta säästettävän alueen pinta-alasta sanotaan kirjeessä nimittäin vain, että pesäpuun ympärille tulee WWF:n ohjeiden mukaan jättää harvennushakkuissa säteeltään 10–30-metrinen ja avohakkuissa 20–50-metrinen käsittelemätön suojavyöhyke. *Todellisuudessa* suosituksissa sanotaan: ”Parhaan mahdollisuuden liito-oravan elinympäristöjen säilyttämiseen antaa kuitenkin metsätaloudessakin käyttöönotettava alue-ekologinen suunnittelu. Siinä metsän monimuotoisuustunnuksia tarkastellaan laajoilla, mahdollisimman yhtenäisillä alueilla.”¹³⁴ Nykyisten liito-oravametsien osalta WWF:n suositus oli: ”**säilytetään käsittelemättöminä pesäpuiden ympäristö noin hehtaarin alueella sekä kulkuyhteydet ympäröiviin elinalueisiin**” (lihavoitu alkuperäinen). *Vasta jos* tämän – nykytiedon valossa riittämättömän – suosituksen toteuttaminen ”ei ole mahdollista”, suositellaan pesäpuiden lähiympäristön suojeleminen, mitä konkretisoidaan Haaviston mainitsemilla metrimäärillä.

WWF:n raporttia kirjoitettaessa ei keskustelu liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikoista ollut vielä käynnistynyt Suomessa. Raportin suojelemissäädöksiä koskeva osuus keskittyy luontodirektiivin tärkeään tavoitteeseen, *suotuisaan suojelemissäädöksiin*, joka puolestaan nykyisessä keskustelussa on jäänyt aivan liian vähälle huomiolle. LLP:n käsitettä ja sen hävittämisen- ja heikentämiskieltoa ei WWF mainitse. Niinpä emme saa vastauskysymykseen, mitä ovat ne tilanteet, joissa työryhmä on ajatellut, että sen yhden hehtaarin suojelemissäädöksiä ”ei ole mahdollista” toteuttaa, ja miten tämä suhteutuu mainittuun kieltoon.

Vuosikymmenten takaisia väärä käsityksiä hellivä Suomen ympäristöhallinto on osoittautunut hyvin vastustuskykyiseksi uudelle tutkimustiedolle, vaikka Haavistokin lupaa kirjeessään ei kerran vaan kahdesti, että metsänhoitosuosituksia tarkistetaan tarvittaessa tutkimustulosten perusteella.

2.10 ELY-keskusten ja ympäristöministeriön rooli

Samaan aikaan tämän oppaan ensimmäisen version kanssa julkaistaan Vuokon luonnonsuojelussaatiolta saatun apurahalla laatimani raportti *Viranomaisen, joka ei osaa sanoa ei – ELY-keskukset liito-oravan suojelemissäädöksiin* toteuttajina. Siinä käydään kahdeksan esimerkitapauksen kautta läpi eri ELYjen reaktioita liiturimetsien metsänkäyttöilmoituksiin.¹³⁵ Tapauksissa toistuva ELYn rikkomien säännösten (mukaan lukien ne, joita muut ovat ELYn myötävaikutuksella rikkoneet, sekä oikeuskäytäntö) lista on seuraavanlainen:

- velvoite tähdätä luonnonsuojelussa luonnonvaraisten eliölajien suotuisan suojelemissäädöksiin saavuttamiseen (LSL 1.2 §)
- velvoite edistää ja valvoa luonnonsuojelulain ja EU-säännösten noudattamista (LSL 9.2 §, 122.1 §)

¹³³ Suotuisasta suojelemissäädöksiin tasosta ks. yllä s. 22.

¹³⁴ WWF:n liito-oravatyöryhmä 1996, 67.

¹³⁵ Raportti on saatavilla osoitteeseessa ely-raportti.kuusanluonto.fi.

- direktiivilajien LLP:jen heikentämis- ja hävittämiskiellon valvonta (LSL 78.2 §; EUTI C-383/09: LLP:jen heikentäminen ja hävittäminen on tosiasiallisesti estettävä; C-477/19 ja C-357/20: havaintojen vanhentumattomuus ja LLP:n alueellinen laajuus)
- velvoite käyttää viranomaisen toimivaltaa vain lain mukaisiin tarkoituksiin (HL 6 §; KKO:2023:17)
- velvoite toimia huolellisesti, virheettömästi ja objektiivisesti perusteltavalla tavalla sekä käyttää tutkimustietoa (HL 6 §, 31 §; EUTI C-357/20)
- vaikka on ollut ilmeinen riski, että hakkuut tehdään lintujen pesimäaikaan, ELY ei ole muistuttanut kiellosta häiritä lintujen pesintää (LSL 69–70 §, 82 §; EUTI C-473 & C-474/19)

ELYissä on myös biologeja, jotka haluavat tehdä työnsä kunnolla, lakien ja tutkimustiedon mukaisesti. Voi kuitenkin olla hyvin vaikeaa tai mahdotonta olla osa järjestelmää, jonka perusvirityksen vastaisesti haluaa toimia. Hyvin selvää on, että ELYt pelkäävät käyttää luonnonsuojelulain mukaisia pakkokeinoja lainvastaisen hakkuiden kieltämiseksi. Vastauksissaan metsänkäyttöilmoituksiin ne eivät juuri koskaan edes mainitse tätä mahdollisuutta. Vaikka niillä on sekä koti- että ulkomaisista oikeuslähteistä nouseva velvollisuus *tiukentaa* suojelua, kun ne eivät saa liito-oravan kannan laskua pysäytettyä, ne eivät tee niin. Loogisesti väistämättömän johtopäätös on, että niillä on muita kuin luonnonsuojelulaista johdettavia tavoitteita, mutta näitä ei yleensä sanota ääneen.¹³⁶

Odottamalla oikeustapauksia, jotka pakottavat ne muutokseen, ELYt ja niiden yksittäiset työntekijät ottavat myös riskin. Käynnissä on useita liiturimetsien hakkuita koskevia poliisin esitutkintoja, joissa toivon mukaan selvitetään myös ELYjen toimintaa. Nähtäväksi jää, mille kannalle tuomioistuimet asettuvat, jos jutut pääsevät niin pitkälle.¹³⁷ Omasta mielestäni on selvää, että ELYt hyödyttävät lain vastaisesti metsätaloudellisia intressejä luonnonsuojelun valvonnan kustannuksella. Kyseessä on eräänlainen korruptio, joka vertautuu korkeimmassa oikeudessa tuomittujen Kittilän kuntapäätäjien toimintaan: jätetään omat velvollisuudet noudattamatta ja hyödytetään ulkopuolista tahoja. Kittilässähän toiminta oli vastikkeetonta, eli mistään lahjuksista ei ollut kyse, eikä sellaisista ole mitään näyttöä myöskään ELYjen toiminnassa. Niitä ei näytetä tarvittavan.¹³⁸

ELYjen syntilistaa voisi jatkaa vielä neljällä asialla: Ne ensinnäkin suosittelevat aivan rutiininomaisesti Tapijon ja Suomen metsäkeskuksen materiaaleja, joita noudattamalla ottaa merkittävän riskin syyllistyä luonnonsuojelurikokseen.¹³⁹ Tästä suositelusta yhdistyksemme kanteli Keski-Suomen ELY-keskuksen osalta oikeuskanslerille marraskuussa 2023. Kantelua ei ole vielä ratkaistu.

Toiseksi: Jonkinlaisena refleksinä lähes kaikki ELYjen vastaukset metsänkäyttöilmoituksiin sisältävät kehoituksen tai vaatimuksen hakkuista vastaaville ”tarkistaa” nykyinen liito-oravatilanne maastossa. Retkeilyhän on kivaa, mutta kun idea on, että hakkuista hyötyvän tahon selvitys tuottaa tiedon jostain kuvitteellisesta todellisesta nykytilanteesta – vuodenajasta riippumatta –, ei tiedä, pitäisikö itkeä vai nauraa. Usein olisi jo aiempien havaintojen perusteella tehtävissä päätös hakkuiden kieltämisestä tai rajoittamisesta. Jos tarkistuksessa ei löydy mitään (näin on lähes aina), aiemmatkin havainnot lakkaavat ELYjen silmissä usein olemasta olemassa, vaikka LLP voi olla vain tilapäisesti tyhjillään lain suojaa menettämättä.

Kolmanneksi: Jälkikäteisvalvonta on olematonta. Päijänteen metsänhoitoyhdistyksen edustajaa siteeraten: ”ei kiinnijäämisriski suuri ole.”¹⁴⁰ ELYjen vastauksissa metsänkäyttöilmoituksiin on vain harvoin esimerkiksi maininta, että ohjeistuksen noudattamista valvotaan pistokokein. Jo pelkällä maininnalla olisi jonkinlainen pelotevaikutus, mutta toki valvontaa olisi käytännössä myös tehtävä.

Neljänneksi: Kun ELYjen tietoon saatetaan, että edes niiden useimmiten huonolaatuista ohjeistusta ei ole noudatettu, kynnyks rikosilmoituksen tekoon näyttää olevan perusteettoman korkea – varsinkin laajojen hakkuiden kohdalla, jossa vastapuolena on usein jokin metsäjätti. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että syyniin

¹³⁶ Se mihin olen nähnyt vedottavan, on sinänsä tärkeä velvoite kohdella maanomistajia tasapuolisesti, mutta kuten jo oli esillä (s. 30), tämä ei estä muuttamasta käytäntöjä perustellusta syystä. Tämänkin ELYjen juristit tietysti tietävät.

¹³⁷ Vrt. <https://suomenluonto.fi/uutiset/rikos-jota-ei-tutkita/>.

¹³⁸ Samaan tapaan suomettumisen aikakaudella neukkujen ei useinkaan tarvinnut suoraan puuttua Suomen politiikkaan. Suomalaiset hoitivat itsesensuurin ja muun NL:n mielen mukaan toimimisen enimmäkseen ihan omin nokin. ”Oi suuri ja mahtava metsäteollisuus...”

¹³⁹ Ks. yllä kohdat 2.7 ja 2.8.

¹⁴⁰ Ks. yllä s. 9.

joutuisi todennäköisesti myös ELYn antama ohjeistus ja sen laillisuus. Mukana lienee myös pelkoa mahtavaa metsäsektoria kohtaan.¹⁴¹

Ympäristöministeriötä on ikävä edes ajatella. Luonnonsuojelun ylin valvonta kuuluu sille, ja sitä on syytä pitää liito-oravan suojelun puutteen varsinaisena syytöstehtävänä. Merkit viittaavat siihen, että kuulemani väite on totta: YM on aikoinaan tehnyt maa- ja metsätalousministeriön kanssa diilin, jonka mukaan LLP:t ovat pienialaisia ja sillä selvä. Tässä sopimuksessa on kaksi voittajaa ja yksi häviöjä. Pienistä plänteistä ei tarvitse maksaa korvauksia YM:n rahoista, ja niiden haitta metsätaloudelle on vähäinen. Häviöjänä (kirjaimellisesti) on liito-orava. Sen kanta laskee laskemistaan, mutta ympäristöministeriö ei tästä välitä. Kysyttäessä, mitä se on tehnyt lajin suojelujärjestelmän tiukentamiseksi se vastaa, että ei mitään.

Yhdistyksemme pyrkii saamaan sen tästä passiivisuudesta vielä vastuuseen. Osana näitä pyrkimyksiä kanteimme keväällä 2024 oikeuskanslerille siitä, että YM ei liiturin kannan jatkuvasta laskusta huolimatta ole ryhtynyt mihinkään toimiin lajin suojelun tiukentamiseksi. Tähän saatiin vastauksena: ”kansallisen täytäntöönpanosääntelyn arviointi EU:n aineellisen lainsäädännön kannalta ei kuulu oikeuskanslerin toimivaltaan tai tehtäviin”. Pyysimme tähän täsmennystä mm. kysymällä, onko olemassa mitään kansallista tahoa, jonka toimivaltaan kuuluisi direktiivien täytäntöönpanoa edustavien hallintokäytäntöjen arviointi. Tähän puolestaan vastattiin, että ”EU:ssa komission tehtävänä on tarkistaa, ovatko kansalliset täytäntöönpanotoimenpiteet saatettu päätökseen ja täyttävätkö ne direktiivissä asetetut tavoitteet”. EU-komissio on aiemmin reagoinut liiturin ”suojelua” koskeviin kanteluihin, mutta kesällä 2022 sille tekemäämme kanteluun kaksi vuotta myöhemmin antamassaan vastauksessa se totesi, ettei se enää puutu ”yksittäistapauksiin”, joissa EU:n lainsäädäntöä rikotaan. Ja kun kotimaassakaan kukaan suostu arvioimaan, onko tiukan suojelun järjestelmä jätetty toimeenpanematta, tilanne on todella paha. Ainoaksi keinoksi jää viedä yksittäisiä tapauksia oikeuskäsitteilyyn niin hallinto-oikeuksiin kuin rikosilmoitusten kautta yleisiin tuomioistuimiinkin.

Palasimme YM:tä koskevaan kanteluun vielä kesäkuussa, kun huomasi uuden luonnonsuojelulain 1 §:n 2 momentin perusteluissa asiaan liittyvän kohdan. Perusteluissa (HE 76/2022 vp, s. 134) nimittäin viitataan tällä kohtaa edellisen lain 5 §:n perusteluihin. Itse säännöksen sanamuoto on kummassakin laissa: ”luonnonsuojelussa on tähdättävä maamme luontotyyppien ja luonnonvaraisten eliölajien suotuisan suojelutason saavuttamiseen ja säilyttämiseen”. Mainituissa perusteluissa sanotaan: ”Jos seurantatiedot osoittavat jonkin luontotyypin tai lajin osalta huolestuttavaa kehitystä, *viranomaisille syntyisi myös velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin asiain tilan korjaamiseksi*” (HE 79/1996 vp, s. 28, kursivointi lisätty). Kysyimme siksi vielä oikeuskanslerinvirastosta, eikö tämänkään kohdan valossa YM:n passiivisuus ole jotain, johon virasto voisi puuttua. Oikeuskansleri Pöystiltä peräisin oleva vastaus oli erittäin hämmentävä, sillä se ei ole mikään vastaus. Sen mukaan oikeuskanslerinvirasto oli kysynyt YM:ltä liito-oravakannan *seurantajärjestelmästä* – mutta ei edellä mainitusta *velvollisuudesta*. Ministeriö oli kiltisti selostanut seurantaa. Pöystin päätelmä oli, että mihinkään ei ole aihetta puuttua, vaikka velvollisuuskysymys oli jätetty kokonaan käsittelemättä.

¹⁴¹ Keski-Suomen ELY-keskus on vuoden 2024 alkupuoliskon aikana tehnyt ainakin kaksi tutkintapyyntöä poliisille Jyväskylän kaupungin omin päin suorittamista LLP:n heikennyksistä, mutta kieltäytynyt samasta mm. vuonna 2023 suoritettujen Metsä Groupin ja Versowoodin hakkuiden osalta (metsänkäyttöilmoitukset 1-2023-2760 ja 1-2023-44468). Yhdistyksemme kanteli sen kieltäytymisestä ympäristöministeriölle. Aivan kuten ennakoimme, ministeriön mielestä ELYn toimi aivan oikein. Kantelun tavoite olikin kerätä lisänäyttöä liito-oravan suojelujärjestelmän toimimattomuudesta ministeriön osalta. Myöskään Äänekosken kaupungin Stora Ensolla teettämässä avohakkuussa aivan papanoitujen risupesäkuusten vieressä (metsänkäyttöilmoitus 1-2024-29012) ELY ei nähnyt mitään moitittavaa, vaikka sen itse antamien ohjeiden yli oli kävelty useammassakin suhteessa.

3 Tutkimuksia ja niiden tuloksia

Olisi mahdoton tehtävä yrittää kuvata tässä kattavasti niitä kaikkia liito-oravaa koskevia tutkimustuloksia, jotka on saatu vaikkapa vain viimeisen neljännesvuosisadan aikana. Alla oleva esitys on siksi erittäin valikoi-va. Keskityn sellaisiin tutkimuksiin, joiden tuloksia olen itse käyttänyt, ja niitäkin kuvaan vain pieneltä osin. Lähdeviitteiden avulla on mahdollista etsiä tarkempia tietoja.

3.1 Jokisen tutkimusryhmän regressiomalli

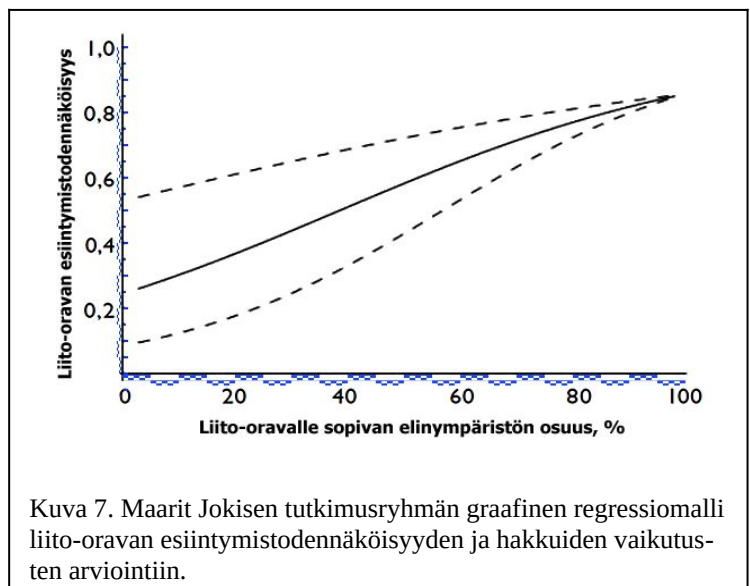
Hakkuiden vaikutusten etukäteisarviointiin on toistakymmentä vuotta ollut käytettävissä yksinkertainen, tutkimukseen perustuva ja suomeksi kuvattu malli. Malli julkaistiin vuonna 2012 Suomen ympäristökeskuksen julkaisusarjan raportissa¹⁴² ja muutama vuosi myöhemmin englanninkielisessä tutkimusartikkelissa.¹⁴³ Edellisessä julkaisussa nimenomaisesti todetaan (s. 61), että ”liito-oravan esiintymistodennäköisyyttä erilaisilla [hakkuu]rajausalueilla voidaan arvioida etukäteen tämän tutkimuksen tulosten perusteella.” Silti ympäristöhallinnossa ei ole annettu suositusta mallin käytöstä. Tämä johtuu tietenkin siitä, että mallin käyttöönotto olisi tehnyt mahdottomaksi pitää kiinni opinkappaleesta, että LLP:t ovat ”pienialaisia” ja ”suppeita”.

Kun mallia käytetään hakkuiden vaikutusten arviointiin, tarvitaan kuusi lukua. Nämä ovat seuraavien elinympäristötyyppien osuudet (%) ennen ja jälkeen hakkuiden säteeltään 150-metrisessä ympyrässä (7,07 ha), jonka keskipiste sijoitetaan LLP:n keskeiseen kohtaan:¹⁴⁴

- (1) liito-oravalle *sopiva* elinympäristö: varttunut kuusivaltainen sekametsä sekä varttuneet kuusikot ja haavikot;¹⁴⁵
- (2) lajille ruokailuun ja liikkumiseen *käyttökelpoiset* alueet kuten yli 5-metriset taimikot, siemenpuumetsiköt, nuoret ja tasaikäiset kasvatusmetsiköt, kaikki puoliavoimet alueet sekä kaiken ikäiset puhtaat mänty- ja/tai koivumetsät;
- (3) *sopimaton*, esim. avoin, rakennettu tai matalan (alle 5 m) taimikon alue.

Käyttökelpoisesta ja sopimattomasta elinympäristöstä (kohdat 2 ja 3) käytetään yhteisnimitystä *ei-sopiva*. Sopivan elinympäristön vaikutus liiturin esiintymistodennäköisyyteen on mallissa karkeasti n. kaksinkertainen käyttökelpoiseen nähden. Toisin sanoen jos sopiva alue vähenee neljänneksen, tällä on suunnitteen yhtä suuri vaikutus kuin jos käyttökelpoinen alue vähenee puoleen. Suurilla sopivan elinympäristön osuuksilla tämä ei päde, vaan käyttökelpoisen alueen merkitys on vielä selvemmin sopivaa pienempi.

Hakkuiden vaikutusten arviointimalli on esitetty Jokisen julkaisussa graafisena kuvaajana. Oikealla olevassa **kuvassa 7** akseleiden luetavuutta on parannettu.¹⁴⁶ Vaaka-akselilla on *sopivan elinympäristön* osuus tarkastellun ym-

Kuva 7. Maarit Jokisen tutkimusryhmän graafinen regressiomalli liito-oravan esiintymistodennäköisyyden ja hakkuiden vaikutusten arviointiin.

¹⁴² Jokinen 2012.

¹⁴³ Jokinen, Mäkeläinen & Ovaskainen 2015.

¹⁴⁴ Elinympäristötyypit on kuvattu Jokisen suomenkielisen julkaisun sivulla 22.

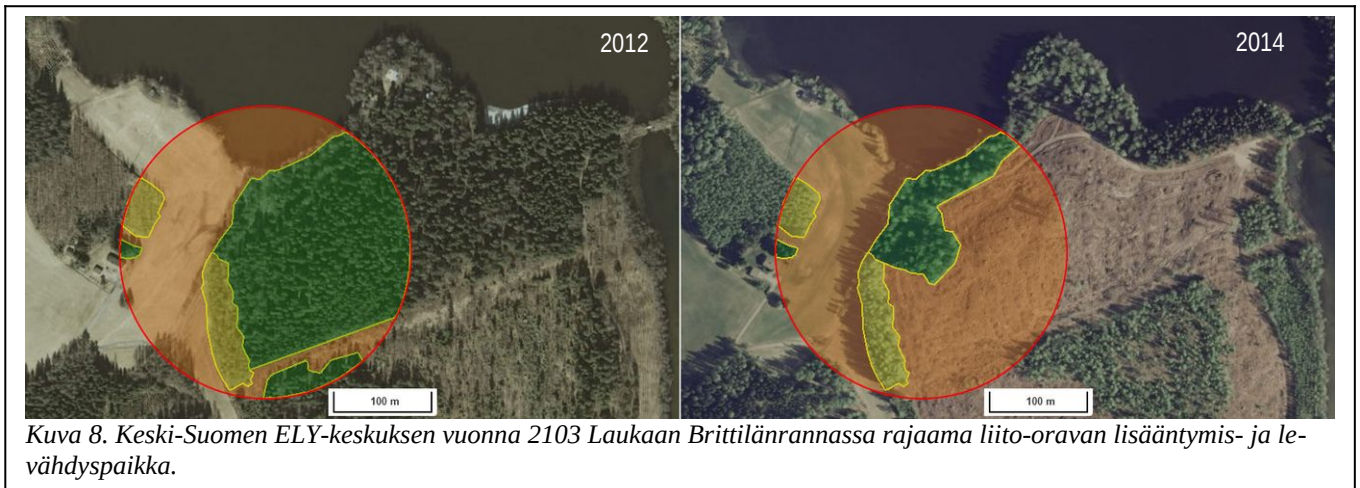
¹⁴⁵ ”Sopivina pidettiin myös havaittavien kolopuiden lähiympäristöä, vaikka sen olisi muuten ollut laadullisesti huonompaa. Lisäksi sopiviksi alueiksi luokiteltiin myös ylispuustoiset taimikot, suojuspuumetsiköt ja nuoret kasvatusmetsiköt, jos niissä kasvoi varttuneita kuusia tai haapoja. Sopiviksi luokiteltuihin alueisiin siis sisältyy erinomaisesti liito-oravalle soveltuvien metsien lisäksi alueita, jotka eivät ole laadullisesti erityisen hyviä, mutta kuitenkin parempia kuin pelkkään liikkumiseen tai ruokailuun soveltuvat alueet.” Suojus- ja ylispuiden määrittämisestä ks. esim. www.metsalehti.fi/metsanomistus/metsasanasto/.

¹⁴⁶ Kuvaaja on saatavilla osoitteesta kuusanluonto.fi/liituridokut.htm eri tiedostomuodoissa.

pyrän sisällä, ja pystyakselilta luetaan liito-oravan esiintymistodennäköisyys. Kuvaajassa on yksi yhtenäinen ja kaksi katkoviivaa. Esiintymistodennäköisyys luetaan yhtenäistä viivaa käyttäen silloin, kun käyttökelpoisen ja sopimattoman elinympäristön osuudet ovat samansuuruiset – esimerkiksi 50 % varttunutta kuusisekametsää, 25 % peltoa ja 25 % yli 5-metristä taimikkoa. Alempaa katkoviivaa käytetään, jos sopivan elinympäristön lisäksi alueella on vain sopimatonta mutta ei käyttökelpoista aluetta (vaikkapa 75 % varttunutta kuusikkoa ja 25 % järveä). Jos taas kaikki ei-sopiva on liito-oravalle käyttökelpoista (esim. 75 % varttunutta kuusikkoa ja 25 % yli 5-metristä taimikkoa), käytetään ylempää katkoviivaa. Useimmiten on sekä sopimatonta että käyttökelpoista elinympäristöä, jolloin oikea kohta lukea todennäköisyys arvioidaan näiden avulla laskemalla ”k-suhteeksi” kutsumani suure: käyttökelpoisen elinympäristön osuus kaikesta ei-sopivasta, siis *käyttökelpoinen/(käyttökelpoinen + sopimaton)*.

On hyvä ottaa huomioon, että yhtenäinen viiva ei ole aivan katkoviivojen puolivälissä. Vaaka-akselin vasemmalla puolella se on lähempänä alempaa ja oikealla puolella hieman lähempänä ylempää katkoviivaa. K-suhteen arvot vastaavasti tihenevät joko alas- tai ylöspäin mentäessä. Rajakohta sopivan elinympäristön osuudessa on n. 40 %, jolloin yhtenäinen viiva on katkoviivojen puolivälissä.

Mallin soveltaminen voi alkuun tuntua hankalalta, mutta kun sen rauhassa opettelee, asiat tulevat selviksi. Tämä helpottuu konkreettisen esimerkin avulla. Keväeseen 2016 asti oli voimassa menettely, jossa ELY-keskusten oli käytävä maastossa rajaamassa LLP:ja. **Kuva 8** esittää yhtä tällaista rajausta Laukaassa, Pienen Kuhajärven eteläpuolella Vihtavuoren Brittilänrannassa. Laji.fi-järjestelmästä näkyy, että paikalla oli tehty liiturihavaintoja vuodesta 2006 alkaen.¹⁴⁷

Kuva 8. Keski-Suomen ELY-keskuksen vuonna 2103 Laukaan Brittilänrannassa rajaama liito-oravan lisääntymis- ja lehdyspaikka.

Ilmakuviin on piirretty säteeltään 150-metriset ympyrät, joiden keskipisteenä on hakkuiden ulkopuolelle rajattu metsälaikku. Koilliseen ulottuva metsäkaista kuuluu eri kiinteistöön; myös kaista hakattiin suurelta osin joitain vuosia myöhemmin. Liito-oravalle sopivan (vihreä), käyttökelpoisen (keltainen) ja sopimattoman alueen (oranssi varjostus) alueet ympyrän sisällä on merkitty ennen hakkuuta (2012) ja niiden jälkeen (2014). Elinympäristöluokittelussa on syytä noudattaa periaatetta, että hakkuiden vaikutuksia ja liiturin ahdinkoa ei ainakaan liioitella. Tällöin voidaan aina sanoa, että kyseessä on minimiarvio hakkuiden vaikutuksista. Jos jonkin alueen luokittelusta on epävarmuutta, se on syytä arvioida paremman vaihtoehdon mukaan. Yllä olevissa kuvissa lännessä pellon takana olevien alueiden hyöty liito-oravalle on kyseenalainen, sillä se ei yllä niille liitämään, ja tämän LLP:n kannalta ne voitaisiin arvioida sopimattomaksi alueeksi. Jos kuitenkin mallin tuloksia arvioitaisiin oikeudessa, voisi vastapuoli heittää epäilyksen varjon tulosten ylle: sinänsä sopivaa ja käyttökelpoista elinympäristöä on menty arvioimaan sopimattomaksi. Alueiden pinta-alaosuudet ovat oikealla olevan **taulukon** mukaiset, ja lukujen mukaiset todennäköisyydet saadaan graafista seuraavalla sivulla olevan **kuvan 9** osoittamalla tavalla.

Elinympäristötyyppi	2012	2014
Sopivaa	52 %	14 %
Käyttökelpoista	9 %	9 %
Sopimatonta	39 %	77 %

¹⁴⁷ Ks. [https://laji.fi/observation/map?](https://laji.fi/observation/map?target=MX.48243&coordinates=62.37972:62.382812:25.910935:25.921092:WGS84:0&coordinateAccuracyMax=10)

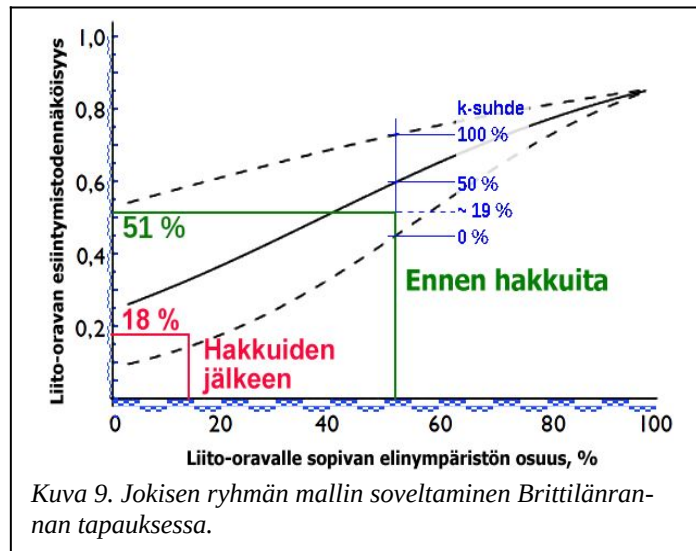
[target=MX.48243&coordinates=62.37972:62.382812:25.910935:25.921092:WGS84:0&coordinateAccuracyMax=10](https://laji.fi/observation/map?target=MX.48243&coordinates=62.37972:62.382812:25.910935:25.921092:WGS84:0&coordinateAccuracyMax=10)

Kuvaan on merkitty myös k-suhteen käyttö (selvyyden vuoksi vain hakkuita edeltäneessä tilanteessa). Yllä olevan taulukon luvuista laskien suhde oli tuolloin 19 % (= $9/[9+39]$). Tätä käytetään seuraavasti. Paikallistetaan ensin vaaka-akselilta oikea sopivan elinympäristön osuus, 52 %. Tästä kohtaa vihreä viiva nousee suoraan ylös ensin alemmalle katkoviivalle, joka edustaa joka kohdassa k-suhteen arvoa 0 %. K-suhde 50 % saavutetaan aina yhtenäisen viivan kohdalla, joten niin ylös ei nouse, vaan oikea kohta arvioidaan näiden kahden lukeman perusteella: K-suhteen arvo 19 % on hie- man lähempänä alemmaa katko- kuin yhtenäis- tä viivaa. Se on kuitenkin aavistuksen ylempä- nä kuin olettaisi, kun otetaan huomioon, että lukemat tihenevät ylöspäin. Juuri oikean koh- dan arvioinnista ei kuitenkaan kannata ottaa stressiä, koska vaikutus esiintymistodennäköisyyteen on kor- keintaan prosenttiyksikkö tai pari. Jälleen kannattaa mieluummin vähätellä kuin liioitella hakkuiden vaiku- tuksia. Oikean k-suhteen arvon kohdalta piirretään vaakaviiva vasemmalle. Tässä tapauksessa viiva kohtaa pystyakselin n. 0,51:n eli 51 %:n kohdalla. Tämä on liito-oravan esiintymistodennäköisyys ennen hakkuita. Vastaavasti toimitaan hakkuiden jälkeisen tilanteen kohdalla. K-suhde on nyt huonompi avoimen alueen li- sääntymisen takia. N. 90 % kaikesta ei-sopivasta alueesta on nyt sopimatonta, ja käyttökelpoista on vain n. 10 % (= $9/[9+77]$). Jälleen lähdetään liikkeelle sopivan elinympäristön osuudesta, joka on enää 14 %. Tästä kohtaa nousetaan alemman katkoviivan ja yhtenäisen viivan väliselle alueelle. Yhtenäinen viiva on nyt selväs- ti lähempänä alemmaa kuin ylempää katkoviivaa, joten k-suhteen arvot eivät enää tihene ylös-, vaan alaspäin. Siksi pystyakselia luetaan hitusen alemmaa kuin mitä mitä tehtäisiin pelkästään lukujen valossa.

Yllä (s. 32) mainittiin, että Tapion verkkokurssin kuvituksessa esiintyy alle 0,1 ha:n LLP-rajauksia. Jos täl- laista LLP:aa ja sen kulkuyhteyksiä lukuun ottamatta kaikki muu metsä hakataan 150 metrin säteeltä saarek- keeksi rajatusta LLP:sta, liito-oravan esiintymistodennäköisyydeksi tulee vain n. 10 %. Miten voimakasta LLP:aa heikentävää vaikutusta tämä tarkoittaa, riippuu siitä, paljonko metsää oli alun perin. Kaikki heiken- nykset ovat kuitenkin laittomia.

Elinympäristöluokitukset tehdään maastokäynnin perusteella, jos vain mahdollista. Jos ei, käytetään ilmaku- via. Paikkatietoikkunasta¹⁴⁸ kannattaa ehdottomasti katsoa kaikki viime vuosikymmenten kuvat, joista voi ar- vioida aiemmin hakattujen alueiden hakkuuajankotia ja puuston nykykorkeuksia. Korkeuden arvioinnissa auttavat myös puiden varjot.¹⁴⁹ Epäselvissä tapauksissa kannattaa jälleen luokitella alue mieluummin sopi- vammaksi kuin se onkaan kuin toisin päin.

Yllä kuvatussa Brittilänrannan esimerkissä Keski-Suomen ELY-keskus ei arvioinut rajauksensa vaikutusta Jokisen ryhmän mallilla. Ei, vaikka malli oli jo julkaistu, ja ELY:ssä varmasti oltiin siitä tietoisia.¹⁵⁰ Myö- hemmin Kuusan vanhan metsän tapauksessa ELY käytteli mallia, kun yhdistyksemme oli sen tuloksiin ve- donnut, mutta manipuloi sen tuloksia tavalla, jollaiseen ei viranomaistoiminnassa pitäisi koskaan syyllistyä. ELY mm. väärinkäytti mallin elinympäristöluokitusta laskemalla liitämällä ylitettävät avohakattavat alueet käyttökelpoisiksi – toisin kuin Jokisen raportin liitteen 3 esimerkeissä. Näin siis osa *avohakattavista* alueista muuttuisikin käyttökelpoisiksi (koska ne ovat liitämällä ylitettävissä) eikä sopimattomiksi. Kaikkein järjettö-

Kuva 9. Jokisen ryhmän mallin soveltaminen Brittilänran- nan tapauksessa.

¹⁴⁸ Ks. yllä, s. 13.

¹⁴⁹ Niihin tietysti vaikuttaa se, millä korkeudella aurinko on kuvaushetkellä ollut. Puiden varjoja kannattaa verrata mah- dollisiin rakennusten varjoihin.

¹⁵⁰ Jokisen ryhmän tuloksista tiedotettiin ELYllekin, ja nille myös järjestettiin aiheesta oma tilaisuus.

min oli ELYn ilmeisen vakavissaan esittämä ajatus, että väitetty käyttökelpoisten alueiden lisääntyminen riittäisi kompensoimaan avohakkuiden vaikutuksen. ELYn menettely on esimerkki siitä, miten epätoivoisiin tekoihin viranomaisen saattaa ajautua yrittäessään puolustella hallintokäytäntöä, joka ei ole puolustettavissa.

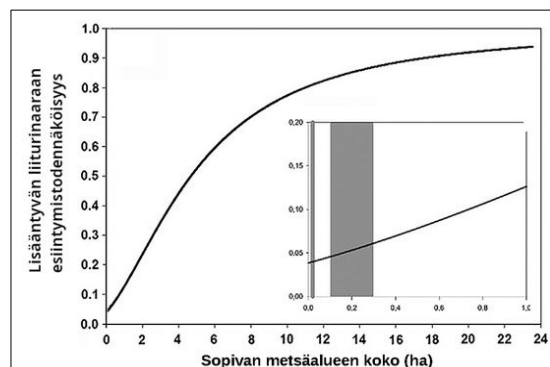
Jokisen ryhmän regressiomalli on melko suoraviivainen siinä mielessä, että kaikki hakkuut 150 metrin säteellä LLP:n arvioidusta keskikohdasta heikentävät LLP:aa ja ovat siten laittomia. Jos LLP on tuhottu kokonaan, asia on selvä ilman mallin tuloksiakin. Muulloinkin sopivan elinympäristön määrän muutokset voivat olla aivan riittävä todiste LLP:n heikentämisestä. Lisäksi malli ei ota huomioon yli 150 metrin päässä tapahtuvia hakkuita. Näistä rajoitteista huolimatta sen käyttöä kannattaa harkita. Sen tulokset esimerkiksi antavat poliisille, syyttäjällä ja tuomioistuimelle konkreettista, kvantitatiivista dataa siitä, miten paljon LLP:aa on heikennetty. Tällä taas voi olla merkitystä rikoksen törkeyden arvioinnissa – tosin esimerkkejä tulosten käytöstä tähän tarkoitukseen ei (vielä) ole.

3.2 Muita tutkimuksia

Hakkuiden vaikutukset eivät rajoitu 150 metrin säteelle. Andrea Santangelin tutkimusryhmä tutki yhteensä 84 liito-oravan elinpiiriä.¹⁵¹ Näistä osan lähistöllä suoritettiin hakkuita siten, että sopivan elinympäristön määrä 200 metrin säteellä väheni keskimäärin 6,1 hehtaarista 3,0 hehtaariin ja 100 metrin säteellä 2,1 hehtaarista 0,7 hehtaariin. Tutkimuksessa havaittiin elinpiirin asuttuna säilymisen todennäköisyyden putoavan hakkuiden tuloksena tasolta 86–90 % tasolle 21–26 %.

Jaanus Remm ryhmineen tutki liito-oravan esiintymistä runsaalla 10 000:lla yhdeksän hehtaarin alalla Etelä- ja Keski-Suomessa.¹⁵² Voimakkain tutkimuksessa havaittu korrelaatio oli lajin esiintymisen ja 250 metrin säteellä alan keskipisteestä (19,6 ha) olevan varttuneen kuusivaltaisen metsän osuuden välillä. Toisin sanoen metsän rakenteella huomattavasti suuremallakin alueella kuin 9 ha:n alalla havaittiin olevan merkitystä lajin esiintymiselle. Remmin ryhmän tutkimuksessa maisematason mallissa (säteellä 32,5 km) selvästi voimakkain liito-oravan alueellista runsautta ennustava tekijä oli sopivan elinympäristön määrä. Yhteys oli erityisen voimakas alueilla, joissa liito-oravatiheys on alhainen.

Ralf Wistbacka ryhmineen tutki 81 yhtenäisen, kuusivaltaisen, liito-oravan lisääntymiseen soveltuvan metsän alueella miten metsälaikun koko vaikuttaa liito-oravanaaraiden ja poikueiden esiintymiseen.¹⁵³ Tärkeä tulos oli se, että pienet rajaukset, jotka koostuivat pesäpuusta ja välittömässä läheisyydessä olleesta puustosta (pinta-ala 0,07–0,2 ha) antoivat naaraiden esiintymistodennäköisyydeksi vain 4–5 %. Eli sadassa vuodessa niissä voisi olla kahdesta viiteen naarasta. Tämä on mallin tuottama tulos; kenttähavainnoissa tällaisissa metsiköissä ei todettu poikaspesiä. Esiintymistodennäköisyys kohoaa laikun koon kasvaessa. 0,2:n ja 3,7 hehtaarin välillä olevat yhtenäiset metsälaikut pystyvät ylläpitämään lisääntyvän liito-oravanaaraan n. 5–40 %:n todennäköisyydellä.¹⁵⁴ Hanskin tutkimuksiin viitaten Wistbacka esittää 4 hehtaarin suuruista metsäaluetta vähimmäistavoitteeksi yhden liito-oravanaaraan osalta.¹⁵⁵ Tämä laikku tulisi säilyttää mahdollisimman yhtenäisenä. **Kuvassa 10** näkyvä tutkimusartikkelin kuva 2b havainnollistaa metsälaikun koon merkitystä.¹⁵⁶

Kuva 10. Lisääntyvän liito-oravanaaraan esiintymistodennäköisyyden riippuvuus lisääntymiseen sopivan metsälaikun koosta Wistbackan mukaan.

(Suurennettu alue = naaraan esiintymistodennäköisyys 0,07–0,2 hehtaarin laikkukoossa.)

¹⁵¹ Santangeli, Wistbacka, Hanski & Laaksonen 2013.

¹⁵² Remm, Hanski, Tuominen & Selonen 2017.

¹⁵³ Wistbacka, Orell & Santangeli 2018; Wistbacka 2023.

¹⁵⁴ Nämä pinta-alat on saatu siitä, että 0,18 hehtaaria KHO on pitänyt liian pienenä (2015:269), 3,7 hehtaaria (tutkimustietoon perustumattomasti) liian suurena (2014:13); ks. yllä kohta 2.4 s. 26.

¹⁵⁵ Wistbacka 2023, 70: ”It is imperative that the protected forest patches are sufficiently large i.e., at least larger than 4ha.” Saatavilla verkossa: <https://urn.fi/urn:isbn:9789526235912>; Hanski ym. 2001.

¹⁵⁶ Wistbacka ym. 2018, 176.

ELYjen kanssa voi joutua vääntämään sellaisestakin seikasta kuin miten lähellä papanapuun ja pesäpuun pitäisi olla toisiaan, jotta alueella tulee katsoa sijaitsevan LLP. Tai ELY saattaa haksahda esittämään ns. *yöjalkateoriaa*, johon ainakin Keski-Suomen ELY tuntee viehtymystä. Tämä tarkoittaa ajatusta, että huolimatta sadoista papanoista tai kymmenistä papanapuista ELY katsoo, että sen ”tiedossa ei ole” LLP:aa jollain alueella. Käytännössä tällainen tiedottomuus tarkoittaa, että ELYn mukaan LLP:aa *ei* ole. Yöjalkateoria tarkoittaa ajatusta, että liiturit vierailevat jollain alueella ainoastaan öisin ja poistuvat sieltä tukka putkella aina ennen kukonlaulua kuin Tuhkimo tanssiaisista ennen keskiyötä, niin ettei alueella sijaitse edes päiväpiiloja. Tällöin siellä ei ole levähdyspaikkaa eikä siten mitään luonnonsuojelulla suojattua, ja ELY voi huokaista helpotuksesta, ettei sen tarvitse ruveta rettelöimään vaikkapa mahtavaa metsäyhtiötä vastaan.

Tällaista hölynpölyä vastaan argumentoimisessa on hyötyä siitä, että tuntee liito-oravan liikkeistä saatuja tutkimustuloksia. Koiraita vähemmän liikkuvat naaraat suosivat yhtä yhtenäistä metsikköä, joka tarjoaa niille kaikki niiden tarvitsemat resurssit. Jos sopivan elinympäristön laikkuja on vähän ja ne ovat hajallaan, naarailla voi olla vaikeuksia löytää sopivaa, vapaata lisääntymispaikkaa. Mm. radiopannoitettujen liito-oravien seurantaan perustuvissa tutkimuksissa on saatu seuraavanlaisia tuloksia: Liito-oravanaaraat pysyttelevät yleensä yhdessä ja samassa metsikössä tai sopivan elinympäristön laikussa.¹⁵⁷ Sukupuolesta riippumatta liito-oravayksilöt käyttävät suurimmaksi osaksi samoja alueita vuodesta toiseen, ja naaraiden on havaittu liikkuvan yön aikana pesältä keskimäärin runsaan 110 metrin ja koiraiden vajaan 300 metrin etäisyydelle.¹⁵⁸ Silloin kun liito-oravat vaihtavat pesäpuuta, uusi on naarailla keskimäärin joidenkin kymmenien metrien ja koiralla n. 300 metrin etäisyydellä.¹⁵⁹

Näistä tuloksista seuraa mm. että on täysin perusteetonta edellyttää pesää nimenomaan papanoidussa puussa tai papanoita juuri pesäpuun alla, koska liiturit liikkuvat (ja papanoivat) normaalisti 100–300 metrin säteellä pesästä. Samoin ajatus, että ne kävisivät pelkästään yöjalassa alueella, jonne kulkeakseen niiden on kuljetettava kapeaa kulkuyhteyttä pitkin satojen metrien matka on epärealistinen, luonnonsuojelua valvovan viranomaisen esittämänä vastuuton.¹⁶⁰

3.3 *Pahoinpidelty käsite: ydinalue*

Papanat kertovat aina liiturin läsnäolosta, sen paikalla viettämästä ajasta. Tähän liittyy elinpiirin *ydinalueen* käsite. Tämä Ilpo K. Hanskin 1990-luvun lopulla lanseeraama tilastollinen termi tarkoittaa elinpiirin alueita, jolla liito-orava viettää 80–85 % ajastaan silloin, kun se on pesän ulkopuolella.¹⁶¹ Ydinalueen laajuus on Hanskin mukaan n. 10 % elinpiiristä. Ensimmäisistä on kyse tärkeistä ruokailualueista, ja kun liiturin ravintokasvit vaihtuvat vuoden kierron mukaan, myöskään ydinalue-käsitettä ei voida sen tutkimuspohjaisessa merkityksessä käyttää kertomatta, mitä vuodenaikaa tarkoitetaan. Tällaisia mainintoja en ole nähnyt yhtään.

Valitettavasti liito-oravan papanoinnin yhteyttä LLP:aan tai sen ydinalueeseen – kuten ei papanointikäyttämistä ylipäätään – ei ole tutkittu. On kuitenkin päivänselvästi järkevä oletus, että papanoiduimmat alueet kuuluvat ydinalueisiin, ja nämä puolestaan ovat LLP:n osia – ei päinvastoin, kuten esimerkiksi metsäkeskusten tuoreessa liito-oravaoppaassa väitetään.¹⁶² Ainakin *LLP:aan* papanoiduimmat alueet kuuluvat, sillä ydinalueisiin ei kuulu kaikkia liito-oravalle tärkeitä alueita: suunnilleen puolet liiturin käyttämistä pesistäkin oli Hanskin tutkimuksissa ydinalueiden ulkopuolella! Jo tämä seikka yksin osoittaa LLP:n olevan pinta-alaltaan ydinaluetta suurempi, koska kaikki käytetyt pesät tietenkin kuuluvat LLP:aan.

¹⁵⁷ Selonen, Hanski & Stevens 2001 Ks. s. 589, 594. Naaraiden käyttämien erillisten metsäalueiden keskiarvo oli tutkimuksessa 1,2 kpl, kun koiralla se oli 2,9 kpl. Sukupuolten välinen ero oli tilastollisesti erittäin merkitsevä.

¹⁵⁸ Hanski ym. 2000, 803.

¹⁵⁹ Selonen & Wistbacka 2017, 2209. Tutkimuksessa seurattiin kahta liito-oravapopulaatiota yli 20 vuotta.

¹⁶⁰ Esimerkiksi metsänkäyttöilmoituksen 1-2020-20370 mukaisten hakkuiden tapauksessa, jossa Keski-Suomen ELY-keskus poliisille antamassaan lausunnossa käytännössä esitti yöjalkateoriaa, oli rajulla harvennuksella huomattavasti heikennetystä, Metsä Groupin tehdasalueella Äänekoskella sijainneesta liiturimetsästä lähimmälle tunnetulle LLP:lle matkaa 1,4 km, mille välille sijoittui toistasataa metriä pitkä kapea puustokannas, kolme tietä ja rautatie.

¹⁶¹ Ks. Hanski 1998 ja Hanski ym. 2000. Ensin mainitussa artikkelissa raja-arvo oli 80 %, toisessa 85 %.

¹⁶² Esimerkiksi siitä huolettomuudesta, jolla avainkäsitteisiin suhtaudutaan, käy erään kaavoitusbiologin toteamus: ”Ja itse kyllä ajattelen niin päin, että lisääntymis- ja levähdyspaikka on osa ydinaluetta. Mutta toki siitä saa ajatella miten päin haluaa.”

Tästä seuraa, että jos keskitytään pelkkien ”ydinalueiden” suojeluun, mikä on muodikasta erityisesti kaavoituksessa ja kaupunkimetsien hoidossa, ollaan pahasti laittomuuksien hakoteillä. Silloin tuskin edes tunnetaan ydinalueen alkuperäistä merkitystä, vaan käsitettä väärinkäytetään esimerkiksi ympäristöministeriön liito-orava kaavoituksessa -ohjekirjeen¹⁶³ tai Liito-orava–LIFE-projektin kaupunkisuunnitteluoppaan¹⁶⁴ tapaan. Pitäisi aina muistaa, että vain LLP on lain suojaama. Siksi muiden käsitteiden käyttö aiheuttaa nimenomaan liiturin suojelusta puhuttaessa vain sekaannusta, joka ei sada ainakaan liito-oravan laariin. *LLP pitää ymmärtää niin laajaksi, että sen ulkopuolella voi tehdä mitä vain, eikä paikan ekologinen toiminnallisuus kärsi.*

3.4 Toiveita tutkijoille

Liito-oravan suojelun näkökulmasta esittäisin tutkijoille seuraavat kolme tutkimusidea.

3.4.1 Hakkuiden etäisyyden vaikutuksen tarkentaminen

Kuten yllä on kuvattu, on jo olemassa tilastollisesti hyvälaatuista tutkimustietoa eri etäisyyksillä tehtyjen hakkuiden ja eri etäisyyksillä sijaitsevien sopivan elinympäristön määrien vaikutuksista liito-oravan esiintymiseen. Se mitä vielä puuttuu, on tarkempi työkalu *eri* etäisyyksille sijoittuvien hakkuiden luultavasti *erisuuruisen* vaikutuksen arviointiin. On ainakin maalaisjärjellä selvän tuntuista, että esim. 25 metrin etäisyydelle LLP:n keskikohdasta ulottuvan hakkuun vaikutukset ovat voimakkaammat kuin 125 metrin etäisyydelle ulottuvan. Esimerkiksi Jokisen työryhmän regressiomallilla tätä eroa ei saada esiin, jos kyse on pinta-alaltaan yhtä suuresta sopivan elinympäristön menetyksestä säteeltään 150-metrinen ympyrän sisällä.

Toivoisin jonkun tarttuvan yllä lyhyesti kuvattuihin (ja muihin) tutkimuksiin ja katsovan, voidaanko niille tehdä meta-analyysi, jolla saataisiin esiin hakkuiden vaikutuksen etäisyysriippuvuus. Tutkimukset poikkeavat toisistaan monin tavoin, ja varmastikin tällaisessa metatutkimuksessa joudutaan tekemään erilaisia oletuksia asioista, joita ei kaikissa tutkimuksissa ole tutkittu. Kun tällaiset oletukset voidaan kuitenkin altistaa herkkyytarkasteluille, on lopputuloksena joka tapauksessa tiedon lisääntyminen.

3.4.2 Harvennushakkuiden vaikutus

Useimmissa yllä kuvatuissa tutkimuksissa elinympäristö on jaettu periaatteessa kahteen luokkaan siten, että se joko on tai ei ole liito-oravalle sopivaa. Jokisen työryhmän mallissa jaotus on kolmiportainen, ja sillä voidaan siten arvioida myös sellaisia hakkuita, joissa sopiva elinympäristö muuttuu käyttökelpoiseksi eli soveltuu enää vain ruokailuun tai liikkumiseen.

Aina muutos ei välttämättä ole näin suuri, vaan metsä kuuluu hakkuiden jälkeenkin mallissa sopivaan elinympäristöön. Harvennushakkuu kuitenkin vähentää metsän suojaisuutta – vähän tai paljon, riippuen hakkuun toteutuksesta. Se voi myös esimerkiksi vähentää tavallisen oravan risupesien määrää tai vaikuttaa puulajisuhteisiin. Ei ole perusteltua olettaa, että näillä seikoilla ei olisi mitään vaikutusta metsän ekologiseen toimivuuteen LLP:na ja liiturin esiintymistodennäköisyyteen. Nykytilanteessa, kun tietoa nimenomaisesti harvennushakkuiden vaikutuksista ei ole, on varovaisuusperiaatteen mukaisesti lähdeittävä siitä, että koska LLP:n heikentymättömyyttä ei voida varmistaa, ei hakkuita voida pitää laillisina. On kuitenkin epäselvää, miten laajal-

¹⁶³ Ohjekirje: ”Liito-oravan huomioon ottaminen kaavoituksessa”, YM 6.2.2017, dnro YM1/501/2017. Kirje toteaa (s. 8) ensin aivan oikein, että ydinalueet ”ovat niitä elinpiirin osia, joita liito-orava käyttää eniten ja jotka siten ovat yksilölle keskeisiä.” Sitten se esittää sinänsä järkevä väitteen, josta tulisi kuitenkin kertoa, että se ei perustu tutkimukseen: ”Liito-orava merkitsee nämä alueet yleensä voimakkaasti, jolloin ne havaitaan helposti oikeaan aikaan tehdyissä papanakartoituksissa.” Lopuksi karahdetaan raskaasti kiville, kun väitetään, että ydinalue on ”useimmiten luonnonsuojelulain tarkoittamaa lisääntymis- ja levähdyspaikkaa laajempi.” Jos LLP:n ja ydinalueen koot käännetään tällä tavoin päällelleen ja suojellaan vain liian pieniksi ymmärretyt LLP:t, ei suojella edes ydinalueita kokonaisuudessaan. Koska ne kuitenkin ovat LLP:n osia, LLP:sta suojellaan vain murto-osa. Vrt. seuraava alaviite.

¹⁶⁴ ”Liito-oravan huomioiminen kaupunkisuunnittelussa” (Ahopelto, Lundgren, Kostiainen, Peltola, Laita, Mäkelä, Väänänen, Perätie & Ruohomäki 2021, saatavilla verkossa), jossa todetaan (s. 11): ”Ydinalue on yleensä laajempi kuin lisääntymis- ja levähdyspaikka, ja sen ajatuksena on tarjota liito-oravayksilölle edellytys lisääntymiseen ja ympärivuotiseen elämiseen.” *Tämä on kuitenkin nimenomaan LLP:n määritelmä!* (Ks. yllä kohta 2.3 s. 25) Kun ainoastaan LLP on lain suojaama ja LLP ymmärretään juuri siteerattua määritelmää suppeammaksi, opas käytännössä kehottaa toimimaan kaavoituksessa siltä laittomalta pohjalta, että koko lisääntymispaikka ei ole direktiivin suojaama. Oppaassa viitataan ydinalueen ”ekologisen määritelmän” osalta tutkija Ilpo Hanskiin, mutta annetaan käsitteelle eri sisältö kuin Hanski.

le harvennushakkuiden vaikutuksen tulisi katsoa ulottuvan. Tämän, ja tietenkin vaikutuksen suuruuden, selvittäminen on toivottavasti mahdollista jo tehtyjä hakkuita tutkimalla.

3.4.3 Papanointi

Olisi liito-oravan suojelun kannalta informatiivista, jos papanointi- ja virtsaamiskäyttäytymisen ja liiturin liikkeiden ja oleskelun väliset yhteydet saataisiin paremmin selville. Mitä minkäkinlaisista papanaesiintymistä voidaan perustellusti päätellä LLP:sta? Onko mahdollista esimerkiksi löytää jokin yhteys papanakasojen ja etäisyydellä x vietetyn ajan välille jollain siedettävällä todennäköisyydellä?

Jos papanoista tai virtsasta on mahdollista eristää liituriyksilön DNA:ta, olisi radiopantaseurannan avulla mahdollista saada hyvinkin tarkka kuva papanoinnin ja yksilöiden ajankäytön suhteista. Olisi hyvä saada talteen yksilöiden sijaintidataa myös korkeusaseman osalta. Tällöin nähtäisiin, käyvätkö kurret ainoastaan vessa-asioilla puiden juurilla vai tapahtuuko myös maata pitkin liikkumista ja missä tilanteissa. Lopputuloksena saataisiin iso määrä papanoinnin kanssa korreloitavaa dataa liiturien liikkeistä ja ajanviettopaikoista. Tällöin olisi mahdollista selvittää, miksi liiturit/naaraat/koiraat/nuoret papanoivat milloinkin, mihinkin ja mitenkin ja saataisiin lisää ymmärrystä siitä, mitä papanoista voidaan päätellä.

4 Aktivistin ABC

4.1 Seuranta, tarkkailu ja valvonta

Se mitä kukin haluaa seurata, tarkkailla ja valvoa, riippuu tietenkin omista tavoitteista ja intresseistä. Alla oleva on kirjoitettu lähinnä siitä näkökulmasta, että tarkoitus on pysyä perillä tietyllä alueella liito-oravaan kohdistuviin uhkiin. Hyvä paikka aloittaa on erinomainen [luontovahti.fi](https://www.luontovahti.fi)-palvelu. Luontovahti seuraa Suomen metsäkeskuksen metsänkäyttöilmoituksia, jollainen on metsälain 14 §:n mukaan ja siinä mainituin poikkeuksin hakkuista tehtävä.¹⁶⁵ (Poikkeuksista ks. yllä kohta 1.2.3 s. 11.)

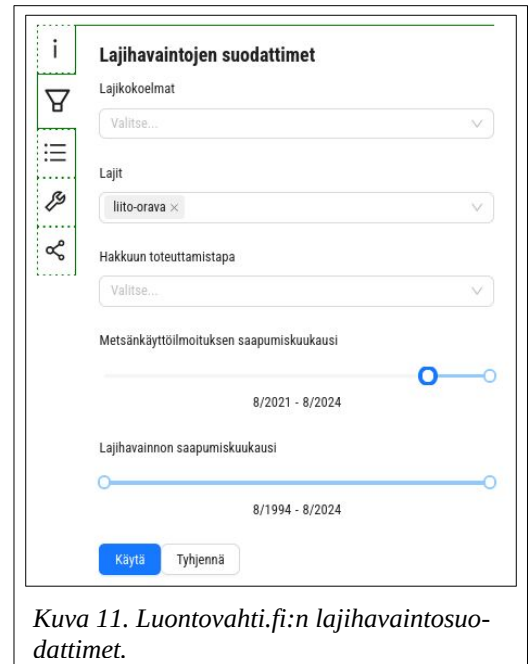
Luontovahdissa on paljon muitakin ominaisuuksia, mutta keskityn tässä Hakkuut ja lajit -toimintoon, jolla voi seurata metsänkäyttöilmoitusten osumista valitsemiensa uhanalaisten lajien rekisteröityihin havaintoihin. Systemi on monipuolinen mutta helppokäyttöinen ja siinä on hyvät ohjeet. Liiturimetsien hakkuista tehdään niin tuhattomasti, että niiden tarkastelussa on välttämätöntä tehdä jokin ajallinen ja/tai maantieteellinen ja ehkä myös hakkuutapaa koskeva rajaus. Nämä tehdään oikean reunan paneelin suodatin-kuvakkeella merkityllä välilehdellä (**kuva 11**), josta myös valitaan tarkasteltavat eliölajit. Kohdasta Lajikokoelmat ei tarvitse valita mitään, jolloin kaikki havainnot ovat mukana. Rajaus voimassa oleviin metsänkäyttöilmoituksiin tehdään siirtämällä ilmoitusten saapumiskauden liukusäädin kolme vuotta tarkasteluhetkeä aiemmas. (Vinkki: säädintä voi liikuttaa myös cursorinäppäimillä, kun se on aktiivoitu.)

Liiturihavaintoon osuva metsänkäyttöilmoitus aiheuttaa ns. konfliktin. Niiden esitystapa riippuu zoomaustasosta. Oletuszoomaustasolla systemi käyttää n. 24 km x 13 km -ruutujen värikoodausta, ja kun käyttäjä zoomaa lähemmäs, tulevat yksittäiset konfliktit näkyviin.¹⁶⁶ Karttatasoista (☒-painike) kannattaa valita mukaan kaikki laji.fi:n liiturihavainnot, niin saa paremman yleiskäsityksen alueen tilanteesta. Pohjakartaksi voi valita maastokartan. Havainnot ja hakkuualueita klikkaamalla saa esiin näiden tiedot ja mm. linkit laji.fi-palveluun, jossa havainnot voi tarkastella myös ilmakuvapohjalla.

Oikean reunan paneelin Apuvälilinet-välilehdellä (työkalukuvake) voi hakea metsänkäyttöilmoituksia niiden numeron perusteella. Jos mitään ei tule näkyviin, kannattaa tarkistaa, että metsänkäyttöilmoitusten saapumiskausi -asetus kattaa kyseisen ilmoituksen (ks. myös alaviite 166). Suomen metsäkeskuksen omasta karttapalvelusta haku ilmoituksen numerolla puuttuu.¹⁶⁷ Tälläkin palvelulla on oma käyttönsä. Sillä voi esimerkiksi helposti tarkastella metsänkäyttöilmoituksia, jotka eivät ole vielä voimassa (siis alle 10 pv sitten tehtyjä) valitsemalla yläreunasta Käsitellyssä olevat tai nopeutetusti käsitellyt metsänkäyttöilmoitukset. Mitään lajitietoja palvelu ei tarjoa.

4.2 Oikeusvaltion keinot käyttöön

Elämme onneksi valtiossa, jossa kansalaisilla on oikeus seurata ja kyseenalaistaa viranomaisten toiminta sekä pyrkiä lain antamin keinoin jarruttamaan ja estämään luonnonsuojelun kannalta tuhoisina pitämiään toimintoja. Hirvittää ajatellakin, mikä liito-oravan tilanne on itärajan (onneksi sellainen on!) toisella puolen. Läniähän Venäjällä riittää, mutta oletettavasti myös hakkuumäärät ovat valtavia.

Kuva 11. Luontovahti.fi:n lajihavaintosuo-dattimet.

¹⁶⁵ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961093#L5P14>

¹⁶⁶ Metsäkeskuksen systeemeissä on suhteellisen usein häiriöitä. Luontovahdin karttatasoista voi joutua klikkaamaan päälle ”Metsänkäyttöilmoitukset (vanha järjestelmä)” -tason, jos hakkuualueita ei näy.

¹⁶⁷ Palvelu löytyy helposti muistettavasta osoitteesta <https://metsakeskus.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=e8c03f73165b44aa8edb276e11ca2d2c>.

Alla käsitellään seuraavia oikeusvaltion suomia keinoja edistää liito-oravan – ja muutettavat muuttaen muidenkin lajien sekä elinympäristöjen – suojelua: tietopyyntö, yhdistyksen perustaminen, vireillepano, valitus, kantelu ja rikosilmoitus.

4.2.1 Tietopyyntöjen tekeminen viranomaisille

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain eli *julkisuuslain* 4. luvun pykälät ovat tärkeä apuneuvo kaikessa viranomaisten toiminnan kriittisessä tarkastelussa. Laki kannattaa lukea itse, mutta tiivistetysti olennaisimmat kohdat ovat seuraavat.¹⁶⁸ Lain keskeisiä ideoita on ensinnäkin se, että viranomaistoiminta ja viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, jos ei erikseen toisin säädetä. Julkisesta asiakirjasta taas on kellä tahansa oikeus saada tieto. Pykälän 13 mukaan pyydetty asiakirja on yksilöitävä. Ei ole tarpeen tietää sen diaarinumeroa, mutta muutoin pyynnön on oltava täsmällinen. Esimerkiksi: ”pyydän / yhdistyksemme pyytää sähköisiä kopioita asiakirjoista, joista ilmenee Xxx:n ELY-keskuksen vastaus metsänkäyttöilmoitukseen yyy, sekä kaikista asialle tämän jälkeen syntyvistä asiakirjoista.” Halutessaan voi toki olla monisanaisempikin ja pyytää tietoja esim. siitä, miten ELYn vastauksessa otetaan huomioon liito-oravan elinympäristövaatimuksia koskeva tieteellinen tieto ja/tai esimerkiksi EU:n tuomioistuimen direktiivilajien suojelusta antamat ratkaisut, erityisesti asiassa C-357/20 (ks. yllä kohta 2.3 s. 25). Tosin näiltä osin ei kyse ole enää puhtaasti asiakirjaa koskevasta tietopyynnöstä, johon vastaamiseen lain 14 § antaa normaalitapauksessa kahden viikon määräajan. Erityisen työläissä tapauksissa vastausaikaa on kuukausi, ja jossain menee myös raja, jonka jälkeen viranomainen voi laskuttaa asiakirjojen toimittamisesta (esim. jos suuresta määrästä asiakirjoja on peitettävä henkilötietoja).

Sähköpostitse lähetettävä tietopyyntö kannattaa myös otsikoida tietopyynnöksi. Se kannattaa lähettää viranomaisen kirjaamo-osoitteeseen, koska tällöin sen perille menosta saa erillisen vahvistusviestin, se kirjataan virallisesti saapuneeksi ja sille annetaan diaarinumero. Asiaa koskevan jatkoviestinnän olen yleensä hoitanut tietopyyntöön vastanneen henkilön kanssa, mutta ELYissä on myös heitä, jotka haluavat hoitaa kaiken viestinvaihdon kirjaamon kautta.

Tietopyynnöt koskevat varsinaisesti asiakirjoja. Hallintolain 8 §:n ja sen perustelujen mukaan viranomaisilla on kuitenkin yleinen velvollisuus vastata asiallisiin ja yksilöityihin tiedusteluihin.¹⁶⁹ Viestit on ehdottomasti pidettävä asiallisina ja vältettävä jankkaamista, sillä muutoin niihin ei tarvitse enää vastata. Jos tästä huolimatta vastausta ei tule, tai vastauksessa väistellään kysymystä, kannattaa muistuttaa viranomaisen velvollisuuksista. Jos mikään muu ei auta, asiasta voi tehdä kantelun (ks. alla, kohta 4.2.4). Niiden käsittelyajat ovat pitkiä, tyypillisesti vuoden luokkaa.

Tietopyynnön voi tehdä etukäteen, siis ennen kuin pyydetty asiakirja on olemassa. Toisinkin on erään ELY-keskuksen taholta yritetty väittää, mutta asia sanotaan selvästi julkisuuslain esitöissä (HE 30/1998 vp, s. 70): Tietopyynnön kohteena voi olla ”asiakirja, jota pyynnön tekemisen hetkellä ei vielä ole olemassa, mutta joka syntyy viranomaisen tavanomaisen toiminnan tuloksena.”¹⁷⁰

Viranomaisia joutuu tietopyynnön yhteydessä joskus itse informoimaan liiturimetsään kohdistuvasta metsänkäyttöilmoituksesta, sillä Suomen metsäkeskus lähettää liituri-ilmoituksen vain, jos liito-oravahavainto, johon metsänkäyttöilmoitus osuu, on tältä vuosituhannelta.¹⁷¹ Tästä rajasta on sovittu ELYjen kanssa, mutta se on mielivaltaisen eikä perustu lakiin. Kun LLP:t ovat pysyviä, ellei muuta voida osoittaa, on pääteltävä loogikkana olevan, että ”vanhat” LLP:t ovat kaikki ehtineet jo tuhoutua niin, ettei niissä ole mitään suojeltavaa. Näin ei tietenkään aina ole, joskin asia kannattaa tarkistaa ilmakuviasta (ks. Paikkatietoikkuna, yllä s. 13). 1900-luvun puolella tehtyihin havaintoihin osuvia hakkuita tehdään koko ajan myös alueilla, joilla liituri voi-

¹⁶⁸ Ks. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>.

¹⁶⁹ Ks. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O1L2P8>. Perustelut löytyvät lakia koskeneesta hallituksen esityksestä, johon löytyy linkki Finlexissä lain lopusta.

¹⁷⁰ Tietopyyntö voi olla niinkin laaja kuin hallituksen esityksen (HE) mainitsemassa korkeimman hallinto-oikeuden käsittelemässä tapauksessa, jossa ”hakija oli pyytänyt jäljennökset kunnan viranomaisessa tehtävistä rakennuslupapäätöksistä pyyntöä seuraavan vuosineljänneksen ajalta.” KHO katsoi, että asiakirjat oli yksilöity riittävällä tavalla. Kyseessä oli edellisen lain tulkinta, mutta HE ilmaisee selvästi, että tässä suhteessa tilannetta ei ollut tarkoitus muuttaa.

¹⁷¹ Laji.fi-järjestelmän liito-oravahavaintojen kokonaismäärästä (elokuussa 2024 vajaat 89 000) noin 5300 on 1900-luvulta.

si yhä elää. *ELY ei voi laillisesti kieltäytyä reagoimasta tällaisiin hakkuisiin pelkästään havainnon iän perusteella.*

Metsäkeskus soveltaa liito-oravilmoitusten lähettämässä niin ikään ELYjen kanssa sovittua 100 metrin puskurivyöhykettä: ilmoitus lähtee, jos metsänkäyttöilmoitus osuu korkeintaan 100 metrin etäisyydelle liiturihavainnosta. Poikkeuksena ovat taimikoiden ja nuorten kasvatusmetsien harvennukset, joiden osalta liituri-ilmoitus lähtee vain, jos havainto jää metsänkäyttöilmoitusalueen sisään. Tutkimustiedon perusteella 100 metriä on ainakin avohakkuun kohdalla selvästi liian pieni etäisyys. Metsän rakenne – ja siten hakkuut – vaikuttaa liito-oravan esiintymiseen kauempanakin (ks. luku 3). Oma ongelmansa on, että liiturille tärkeitä kulkuhyteiksi katkotaan hakkuilla paikoissa, joista voi olla satoja metrejä lähimpiin rekisteröityihin havaintoihin. Pelkästään em. metrimäärän kasvattaminen ei kuitenkaan auttaisi mitään, jos liiturin ”suojelun” järjestelmää ei saada toimimaan. ELYt kun suhtautuvat yleensä hyvin sallivasti hakkuisiin, joissa leimikoiden sisään ei jää havaintoja. Näin ne toteuttavat yhtä liito-oravan niukan suojelun peruspiirrettä: LLP:n heikentäminen on sallittu! Sama ilmiö toistuu myös niiden hyväksyessä hakkuurajauksia, jotka esim. tuovat avohakkuun vain joidenkin kymmenien metrien päähän pesäpuusta, jopa lähemmäs.

4.2.2 Yhdistyksen perustaminen

Kuten seuraavassa kohdassa tarkemmin kerrotaan, luonnonsuojelulaki antaa tietyille yhdistyksille erään liito-oravan suojelussa tärkeän oikeuden: niillä on ns. *erityinen vireillepano-oikeus*, siis oikeus saattaa asia – kuten hakkuiden kieltäminen tietyllä alueella – ELY-keskuksessa käsiteltäväksi siten, että ELYn on tehtävä asiassa valituskelpoinen päätös. ELYllähän on luonnonsuojelulain 126 §:n nojalla valta kieltää lakia rikkova toiminta. Vireillepano-oikeutta voi ja kannattaa harkiten käyttää, jos liiturimetsä on uhattuna. ELY-keskus ei välttämättä edes ole perillä ko. metsän liituri-tilanteesta, tai se ei reagoi uhkaan luonnonsuojelulain ja tutkimustiedon edellyttämällä tavalla.

Jos yhdistystä ei ole, sen voi nopeasti perustaa. Tarvitaan vain kolme samaa asiaa kannattavaa vähintään 15-vuotiasta. Suomessa on lähes 110 000 yhdistystä. Yhdistymisvapaus on yksi oikeusvaltion turvaamia tärkeitä perusoikeuksia. Perustuslain 13 §:n mukaan: ”Jokaisella on yhdistymisvapaus. Yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys, kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen ja osallistua yhdistyksen toimintaan.” Samoja tavoitteita kannattavilla oikeus liittyä yhteen ajaakseen noiden tavoitteiden toteutumista. Tähän ei ole kellään noka koputtamista, vaikka joskus näkee kritiikkiä siitä, että jokin yhdistys on perustettu vain esim. valitusoikeuden saamiseksi. Ei lainkaan huono syy sekään! ”Yhdistyksen olemassaolo – – yhdistää [yksilön tahdon] muiden samanmielisten tahtoon luoden näin jotain uutta ja suurempaa.”¹⁷²

Luonnonsuojelulaki ilmaisee yhdistysten vireillepano-oikeuden kiemuraisesti. On katsottava yhdessä kolmea pykälää: 128 § sanoo, että vireillepano-oikeus 126 §:ssä tarkoitetussa asiassa on 134 §:ssä tarkoitetuilla yhdistyksillä. Palaamme kahteen ensin mainittuun pykälään pian mutta keskitymme nyt viimeksi mainittuun. Se puhuu valitusoikeudesta, mutta koskee siis myös vireillepano-oikeutta, jollainen on *toiminta-alueellaan sellaisella rekisteröidyllä paikallisella tai alueellisella yhteisöllä, jonka tarkoituksena on luonnon- tai ympäristönsuojelun edistäminen*. Tarvitaan siis kolme asiaa: yhdistys on rekisteröitävä, se on paikallinen tai alueellinen ja sillä on oltava mainittu tarkoitus.

Tällaisia yhdistyksiä on toki valmiina. On paikallisia luonnonsuojeluyhdistyksiä ja valtakunnallisten organisaatioiden piirijärjestöjä. Jos tällainen yhdistys lähtee vireillepanoa tekemään, on asiassa yksi mutka vähemmän. Saattaa kuitenkin olla, että varsinkin paikallistasolla turhaan kavahdetaan vireillepanon kaltaista toimenpidettä. Tämä on toisaalta ymmärrettävää jo siksi, että asia vie paljon aikaa, ja toiminta voi olla kovin harvoilla hartioilla. Toisaalta kyse voi olla myös turhasta varovaisuudesta. Elämme kuitenkin oikeusvaltiossa, jonka tarjoamia vaikuttamiskeinoja ei ole mitään syytä jättää käyttämättä, jos aihetta ilmenee.

Rekisteröidyn yhdistyksen perustaminen voi olla ainoa tai nopein tapa vireillepanon tekemiseen. Rekisteröinnistä säädetään yhdistyslaissa. Tärkein edellytys on, että vähintään kolme 15 vuotta täyttänyttä haluaa yhdistyksen perustaa. He laativat ns. perustamiskirjan ja yhdistyksen säännöt ja toimittavat nämä Patentti- ja rekisterihallitukseen (PRH). Tämä siis riittää: kolme samanmielistä ihmistä, jotka ovat yksimielisiä yhdistyksen tarkoituksesta ja sopivat sen toteuttamisen keinoista kuten yhdistyksen säännöistä.

¹⁷² Muukkonen 2012, 12.

Verkkopalvelussa prh.fi yhdistyksen rekisteröinti on suhteellisen helppoa. Sieltä saa mallin perustamiskirjaksi, mutta se on niin lyhyt, että tulkoon tähänkin:

Perustamiskirja

Me allekirjoittaneet olemme perustaneet _____-nimisen yhdistyksen, liittyneet siihen jäseniksi ja hyväksyneet sille säännöt.

(Paikka, päivämäärä ja vähintään kolmen vähintään 15-vuotiaan jäseneksi liittyvän allekirjoitukset nimenselvennyksineen)

Perustamiskirjan lisäksi tarvitaan säännöt, ja niitä koskevat erinäiset yhdistyslain vaatimukset. Kaikkein nopeinta on käyttää yhdistyksen rekisteröinnissä PRH:n tarjoamaa *ohjattua perustamisilmoitusta*, jossa säännöt muodostetaan verkkopalvelussa annetuista vaihtoehdoista valintoja tehden ja omaa yhdistystä koskevat osuudet täydentäen. Tällöin säännöt täyttävät automaattisesti lain vaatimukset ja yhdistyksen rekisteröinti tulee halvemmaksi (55 €) kuin laittamalla erikseen laaditut säännöt perustamisilmoituksen liitteeksi (110 €).¹⁷³

Ohjatun perustamisilmoituksen varjopuolena on sen jäykkyys. Sen avulla tehtyihin sääntöihin tuli ainakin v. 2021 esimerkiksi aina kirjaus, jonka mukaan yhdistyksen ”hallitus valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan sekä ottaa keskuudestaan tai ulkopuoleltaan sihteerin, rahastonhoitajan ja muut tarvittavat toimihenkilöt”, vaikka yhdistyslaki ei edellytä yhdistykseltä muita toimihenkilöitä kuin (vuosikokouksen valitseman) puheenjohtajan. Kun kuitenkin jo kolme henkilöä riittää sekä yhdistyksen perustamiseen että hallituksen minimikooksi, joku hallituksen jäsen voi joutua ottamaan kaksikin roolia.

Lisäksi sääntöihin ei ohjatussa perustamisilmoituksessa ole mahdollista (tai ei ainakaan ollut) lisätä uusia pykäläiä kuten mainintaa vireillepano-oikeuden kannalta tärkeästä yhdistyksen toiminta-alueesta. Se voisi olla myös yhdistyksen kotipaikkamaininnan yhteydessä, mutta siinä käyttäjä voi vain valita pudotusvalikosta jonkin Suomen kunnista mutta ei lisätä mitään tekstiä. Toiminta-alue on siten mainittava esimerkiksi tarkoituksenykälässä vaikkapa seuraavasti: ”yhdistyksen tarkoituksena on edistää luonnonsuojelua toiminta-alueellaan xxx:n (maa)kunnassa”. Toiminta-alue voi käsittää useampiakin maakuntia ja todennäköisesti kokonaisen lääninkin tai ehkä jopa pari. ”Alueellista” ei ole luonnonsuojelulain 134 §:n yhteydessä määritelty. Ei kuitenkaan liene tapauksia, joissa vireillepano olisi jätetty käsittelemättä yhdistyksen liian laajan toiminta-alueen kautta. Olennaista on, että valtakunnallisilla järjestöillä ei vireillepano-oikeutta ole. Yhdistys voi tehdä vireillepanon vain toiminta-alueellaan, mutta muutoin alueen määrittely ei rajoita yhdistyksen toimintaa.

Yleensä yhdistyksen perustaminen, perustamiskirjan allekirjoittaminen ja sääntöjen hyväksyminen tapahtuvat yhdistyksen *perustamiskokouksessa*, vaikka laki ei sellaista vaadikaan. Se kannattaa kuitenkin pitää: se toimittaa hyvin ensimmäisen vuosikokouksen virkaa. Sen lisäksi että kokouksessa tehdään päätökset yhdistyksen perustamisesta, sääntöjen hyväksymisestä ja perustamiskirjan allekirjoittamisesta, yhdistykselle valitaan puheenjohtaja, hyväksytään ensimmäisen toimintakauden toimintasuunnitelma ja talousarvio ja käsitellään muutkin sääntöjen yhdistyksen kokouksen käsittelemiksi määräämät asiat.

Hallituksen järjestäytymiskokous kannattaa pitää samaan syssyyn: Valitaan sääntöjen edellyttämät toimihenkilöt, tyypillisesti siis varapuheenjohtaja, sihteeri ja rahastonhoitaja, etenkin jos yhdistyksen nimen kirjoittamiseen (siis yhdistyksen nimissä toimimiseen) tarvitaan sääntöjen mukaan muitakin kuin puheenjohtaja.

Näin yhdistys on toimintavalmis ”juridinen henkilö” heti, kun vahvistus yhdistyksen rekisteröinnistä ja säännöt saapuvat PRH:sta.¹⁷⁴ Ohjattua perustamisilmoitusta käytettäessä tämä tapahtuu muutamassa päivässä.

Yhdistyslaki antaa hallitukselle hyvin vapaat kädet sopia toimintatavoistaan. Päätöksiä voidaan esimerkiksi tehdä sähköpostilla, kunhan ne tulevat hyvin dokumentoiduiksi, eli lain mukaan ne on ”kirjattava, varmennettava ja säilytettävä luotettavasti”.¹⁷⁵ Alkuvaiheessa (miksei pysyvämmin) yhdistys voi asioiden yksin-

¹⁷³ Ajantasaiset hinnat kannattaa tarkistaa os. <https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/hinnasto/kasittelymaksut.html#perustamisilmoitukset>.

¹⁷⁴ Yllä kuvatulla tavalla toimittaessa perustava kokous ja hallituksen järjestäytyminen tapahtuvat ennen kuin yhdistys on rekisteröity. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma. Yhdistyslaki tuntee myös rekisteröimättömät yhdistykset. PRH:n hyväksytyä perustamiskirjan ja säännöt tällainen yhdistys vain muuttuu rekisteröidyksi ja saa tiettyjä lisäoikeuksia kuten juuri vireillepano-oikeuden.

¹⁷⁵ <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19890503#L6P35>

kertaistamiseksi toimia ilman rahaliikennettä. Laki vaatii sääntöihin maininnan jäsenmaksusta, mutta yhdistyksen kokous voi päättää sen suuruudeksi nolla euroa. Jos kuitenkin yhdistyksellä on säännöllisiä menoja, on parempi että näistä huolehtii yhdistys eivätkä sen jäsenet yksityishenkilöinä, ja näistä on pidettävä kirjaa hyvän kirjanpitoavan mukaisesti.¹⁷⁶

Yhdistyksessä valta kuuluu jäsenille. Hallitus taas edustaa yhdistystä ja tekee päätökset käytännön toimista toimintasuunnitelmaa noudattaen. Olisi kuitenkin epäkäytännöllistä, että koko hallituksen tulisi aina olla tekemässä yhdistyksen toimenpiteitä. Siksi yhdistyslain 36 §:n mukaan puheenjohtajalla on ”oikeus kirjoittaa yhdistyksen nimi” eli toimia yhdistyksen nimissä mm. hallinto- ja oikeustoimissa, esim. tehdä ja allekirjoittaa vireillepano. Säännöissä tätä voidaan rajoittaa siten, että puheenjohtajalla on ko. oikeus vain yhdessä jonkun toisen hallituksen jäsenen kanssa.

Yhdistyksen viralliset toimet voidaan lähettää yhdistyksen sähköpostiosoitteesta ja varustaa ne nimenkirjoittajien nimillä. Tietopyyntöihin ei tarvita yhdistyksen virallista nimenkirjoitusta – niitähän voi ylipäättään tehdä kuka vain. Sitä ei tarvita myöskään tiedusteluihin ja kirjeisiin, mutta mitä kauaskantoisemmista asioista on kysymys, sen suositeltavampi virallinen allekirjoitus on. Käytännössä tämä ei kuitenkaan tarkoita sen kummempaa kuin että esim. sähköpostissa on viestin alla sääntöjen mukaisten nimenkirjoittajien nimet ja asemat yhdistyksessä. Mitään käsikirjoitettuja allekirjoituksia ei tarvita.¹⁷⁷ Olennaista on, että hallitus on perillä siitä ja hyväksyy sen, mitä nimenkirjoittaja(i)n nimissä tapahtuu. Yhdistyksen kokous voi sitten vaihtaa puheenjohtajan ja hallituksen, jos meno ei miellytä.

4.2.3 Vireillepano

Yhdistysten vireillepano-oikeutta koskevat säännökset on siis siroteltu luonnonsuojelulain pykäliin 126, 128 ja 134. Siirrymme nyt kahden ensin mainitun käsittelyyn. Tiivistäen niiden olennainen sisältö on seuraava: Tilanteessa, että joku rikkoo luonnonsuojelulakia, alueellinen ELY-keskus voi 126 §:n nojalla kieltää asianomaista jatkamasta tekoa. Edellä käsitellyillä yhdistyksillä on 128 §:n mukaan oikeus saattaa tällaista kieltoa koskeva asia vireille ELYssä, jos vireillepanon tarkoituksena on estää luonnon tuhoutuminen tai luonnonarvojen heikentyminen.

Jokainen liito-oravan lisääntymis- tai levähdyspaikka on luonnonsuojelulain suojaama. Luonnonsuojelulain 126 §:n säännös tarkoittaa, että mihin tahansa tällaiseen paikkaan kohdistuva hävittämisen tai heikentämisen uhka on riittävä peruste vireillepanon tekemiseen. Jos yhdistyksessä katsotaan, että tällainen uhka on olemassa, riittää, että yhdistyksen nimissä lähetetään sähköposti ELY-keskuksen kirjaamoon ja vaaditaan uhan aiheuttavan toimenpiteen kieltämistä luonnonsuojelulain 126 §:n nojalla.¹⁷⁸ *Tällaisessa viestissä on syytä selvästi todeta, että se on (tai sitten ei ole) luonnonsuojelulain 128 §:n mukainen vireillepano.* Yhdistyksen toimialueen ulkopuoliseltakin ELYltä voi vaatia toimenpiteitä, vaikka vireillepano-oikeutta ei ole, ja tällaiseen viestiin ELYn on myös vastattava.

Vireillepanon tekemisestä on hyvä päättää yhdistyksen hallituksessa. Tosin epävirallistenkin keskustelujen perusteella voi olla selvää, että asiasta vallitsee yhdistyksessä yksimielisyys, eikä hallituksen päätös ole välttämätön. Viime kädessä sitten yhdistyksen kokous arvioi hallituksen aseman, jos se katsoo tämän toimineen omavaltaisesti. Viestin lopussa sen lähettäjänä/-jinä on mainittava yhdistyksen nimenkirjoittaja(t) ja hänen/heidän asemansa yhdistyksessä. Vireillepano voi olla myös sähköpostiviestin liitetiedosto, jolloin halutessaan siihen voi liittää allekirjoituksen/-t kuvatiedostoina. Lisäämisen voi tehdä joko tekstin- tai pdf-tiedostojen käsittelyohjelmassa, mutta välttämätöntä tämä ei siis ole.¹⁷⁹ Vireillepanoon tulee liittää yhdistyksen

¹⁷⁶ Yhdistyslain 37 a §:n mukaan yhdistys voi käyttää yksinkertaistettua kirjanpitoa, jos tuloja on yhteensä korkeintaan 30 000 € vuodessa ja jos asia on kirjattu yhdistyksen sääntöihin tai siitä tehdään yhdistyksen kokouksen päätös samassa järjestyksessä kuin sääntömuutoksesta. Jos sääntöjä muutetaan, muutos on ilmoitettava PRH:lle ja se on maksullinen.

¹⁷⁷ Sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetun lain 9 § sanoo: ”Viranomaiselle saapunutta sähköistä asiakirjaa ei tarvitse täydentää allekirjoituksella, jos asiakirjassa on tiedot lähettäjistä eikä asiakirjan alkuperäisyyttä tai eheyttä ole syytä epäillä.”

¹⁷⁸ Kirjaamojen yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.ely-keskus.fi.

¹⁷⁹ Paperille tulostetun asiakirjan allekirjoittaminen ja skannaaminen ei ole hyvä vaihtoehto, ellei skannaamiseen liity tekstintunnistus (muutoin asiakirjasta ei voi etsiä sanoja hakutoiminnoilla), ja tämä menee jo turhan monimutkaiseksi ottaen huomioon, ettei allekirjoituksilla ole juridista merkitystä.

säännöt siinä muodossa kuin PRH ne yhdistyksen rekisteröinnin jälkeen yhdistykselle lähetti. Niistä ELY voi todentaa, että yhdistyksen tarkoitus ja toiminta-alue täyttävät luonnonsuojelulain 134 §:n vaatimukset.

Vireillepano tehdään, koska suunniteltuja hakkuita pidetään luonnonsuojelulain ja siis myös luontodirektiivin ja sen tulkintakäytännön vastaisina. Joko vireillepanossa itsessään tai erillisessä liitemuistiossa on tietenkin syytä perustella ELY-keskukselle seikkaperäisesti, miksi näin on. Luonteva lähtökohta on, että jos muutoin ei voida pitää etukäteen *varmana*, että kaikkien liito-oravan lisääntymis- tai levähdyspaikkojen ekologinen toiminnallisuus säilyy ennallaan, hakkuut ovat laittomat. Varmuuden vaatimus kuulostaa tiukalta – mutta täsmälleen siltä sen pitääkin, kun kyseessä on direktiivilajien tiukan suojelun järjestelmä! Vireillepano kannattaa perustella huolellisesti käyttäen hyväksi esim. Keskisen Suomen liito-oravayhdistyksen muistiota LLP-suojelun juridisista ja biologisista perusteista.¹⁸⁰ Muistion voi halutessaan laittaa vireillepanon liitteeksi.

Kun vireillepano on tehty, ELYn täytyy tiedottaa asiasta alueen maanomistajalle. Tässä vaiheessahan mikään ei juridisesti estä vielä hakkuita. ELYllä on luonnonsuojelulain 124 §:n mukainen valta määrätä enintään kahden vuoden pituinen määräaikainen toimenpidekielto. Ainoan hyvin tuntemani vireillepanon tapauksessa (ns. Kuusan vanha metsä)¹⁸¹ tätä valtaa ei käytetty, vaan maanomistaja pidättäytyi ”vapaaehtoisesti” hakkuista vireillepanon käsittelyn ajan. Jos maanomistaja ei tähän suostu, ELYn on luonnollisesti em. valtaansa käytettävä, muuten vireillepano menettää merkityksensä.

Vireillepanosta seuraa todennäköisesti hallintolain mukainen katselmus paikan päällä ennen päätöstä. Katselmuksesta on lain 38 §:n mukaan pidettävä pöytäkirjaa, ”josta tulee käydä ilmi viranomaisen tekemät keskeiset havainnot ja asianosaisen esittämät huomautukset.” Asianosaisia ovat vireillepanon tekijä ja maanomistaja, mutta ilmeisesti eivät esim. metsänhoitoyhdistys tai puukaupoista jo sopinut metsäfirma, joilla on kuitenkin läsnäolo-oikeus. Katselmus on normaalitapauksessa julkinen, joten sama oikeus on myös esim. paikallisilla asukkailla.

Katselmuksella ei sinänsä tarvitse ryhtyä perustelemaan, miksi vireillepano on tehty, ja tuskin kannattaa ryhtyä väittelemään asiasta. Hallintotoiminta on ensisijaisesti kirjallista. Jokin alkupuheenvuoro kannattaa kuitenkin esittää, ja ELYn tulisi kirjata sen pääsisältö katselmusmuistioon, kuten yllä siteeratusta pykälässä sanotaan. (Tässä voi olla suuriakin puutteita. Keski-Suomen ELY-keskus on useamman kerran laiminlyönyt tämän kirjaamisen kokonaan.) Silmät ja korvat kannattaa pitää auki ja muistiinpanoja tehdä, jotta pystyy kommentoimaan katselmusmuistiota sitten, kun ELY sen lähettää. Viranomaisen toimintaa kannattaa tarkkailla ja arvioida niin luonnonsuojelun valvonnan kuin hyvän hallintotavankin näkökulmasta. Viranomaistoiminnanhan täytyy esimerkiksi olla objektiivisesti perusteltavissa, kuten hallintolain 6 §:n perusteluissa sanotaan.¹⁸² Jos vireillepano hylätään ja tästä valitetaan, valituksessa on syytä tuoda esiin kaikki kriittiset havainnot viranomaisen toiminnasta.¹⁸³

Alla tulee valituksen laatimista käsiteltäessä puhe erilaisista perusteluista, joita ELY-keskus saattaa esittää vireillepanon hylkäämisen tueksi. Näitä perusteluita voi ennakoida ja torjua jo vireillepanossa.

4.2.4 Valitus

Valitus tehdään aina *valituskelpoisesta hallintopäätöksestä valitusaikana* siihen hallinto-oikeuteen, joka päätöksen lopussa olevassa valitusosoituksessa nimitään. Valitusaikaa on 30 päivää päätöksen tiedoksisaantipäivästä, mutta tarkan takarajan pätkäily ei ole ihan helppoa, koska valitusosoituksen valitusaikaa koskeva teksti puhuu yleensä monesta eri tiedoksisaantitavasta, joiden kohdalla valitusaika lasketaan eri tavoin. Turvallista on lähteä siitä, että valitusaikaa on neljä viikkoa siitä, kun päätöksen on oikeasti saanut luettavakseen.

¹⁸⁰ Saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituridokut.htm.

¹⁸¹ Ks. vanhametsa.kuusanluonto.fi.

¹⁸² Ks. kohta 5 alaviitteessä 180 mainitussa muistiossa, joka sisältää linkit lakiin ja sen perusteluihin.

¹⁸³ Esimerkkejä Kuusan vanhan metsän tapauksesta: Ensimmäisellä katselmuksella ELYn edustajat luonnehtivat Tapio Oy:n neuvontamateriaalin metsänhoitosuosituksia niin lähtökohdaksi kuin tavoitteeksikin, mikä on räikeässä ristiriidassa viranomaisen velvollisuuksien kanssa (ks. yllä kohta 2.7 s. 31). Myöhemmällä, paljolti tavallisen oravan risupesien muotoarviointiin (!) keskittyneellä katselmuksella ELYn luonnonsuojeluyksikön päällikkö totesi alaiselleen, että ”kyllä meidän täytyy konservatiivisia olla”. Kun yhdistyksemme penäsi kommentoissaan tämän periaatteen – joka ELYltä ”unohtui” mainita katselmusmuistiossa – sisältöä ja perusteluita, vastauksena oli syvä hiljaisuus.

Alla käsitellään valituksen tekemistä lähinnä edellisessä kohdassa käsitellyn vireillepanon hylkäämisen näkökulmasta. On toki muitakin päätöksiä, joista voi ja saattaa kannattaa valittaa. Yksi merkittävä ryhmä ovat kuntien kaavojen hyväksymispäätökset. Muita mahdollisia päätöksiä ovat mm. ELY-keskusten päätökset koskien liito-oravan suojelusäännöksestä poikkeamista (luonnonsuojelulain 83 §), kuntien maisematyöluoppäätökset sekä kuntien ja seurakuntien metsäohjelmien hyväksymispäätökset.¹⁸⁴

Valitusoikeus (eli kuka saa valittaa) määräytyy sovellettavan lain mukaan, mistä se kannattaa tarkistaa. Luonnonsuojelulaki (15 luku) sekä maankäyttö- ja rakennuslaki (25 luku) ovat tärkeimmät.¹⁸⁵ Joissain tapauksissa ensi vaiheena on oikaisuvaatimuksen tekeminen kahden viikon sisällä jollekin (seura)kunnalliselle toimielimelle, ja valitus hallinto-oikeuteen tehdään vasta mahdollisesta oikaisuvaatimuksen hylkäävästä päätöksestä. Oikea menettely selviää päätöspöytäkirjan lopussa olevasta valitusosoituksesta. Oikaisuvaatimuksen teko-oikeus voi olla hyvinkin rajattu. Esim. ev.-lut. seurakunnan kirkkoneuvoston päätöksestä voi oikaisuvaatimuksen tehdä vain seurakunnan jäsen, vaikka itse asia (kuten virkistysalueen avohakkuun vaikutukset) ei olisi missään yhteydessä jäsenyyteen. Maisematyöluoppäätöksestä saa maankäyttö- ja rakennuslain 192 §:n mukaan valittaa se, jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (siis esim. rajanaapuri) sekä kunnan jäsen. Kuntalain 3 §:n mukaan kunnan jäseniä ovat myös yhteisöt, joiden kotipaikka on kunnassa.

Jos ELY hylkää vireillepanon, valitusaikaa on siis nelisen viikkoa. Valittamiseen kannattaa valmistautua jo ennen päätöstä. Valittamisen voi tehdä useammassa vaiheessa muistaen, että *uusia vaatimuksia ei pääsääntöisesti voi esittää enää valitusajan umpeuduttua*. Uusia perusteluja ja uutta ns. selvitystä kyllä voi toimittaa.¹⁸⁶ Vaiheet voivat mennä esimerkiksi siten kuin alla kuvataan. Ensimmäisen ja toisen vaiheen voi myös hyvin yhdistää. (Huom. Ensi ja toisen vaiheen valitus eivät ole juridisia termejä.)

Ensimmäisessä vaiheessa on kiireellisintä vaatia hallinto-oikeudelta *välipäätöstä hakkuiden kieltämisestä*. Ilman tätä nimenomaista vaatimusta mikään eri juridisesti estä hakkuiden aloittamista, vaikka vireillepanon hylkäämisestä olisi valitettu. Hakkuukielttoa vaaditaan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 123 §:n nojalla.¹⁸⁷ Vaatimusta kannattaa perustella viittaamalla esim. korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuun KHO 22.12.2017/6851, jossa oikeus totesi vastaavassa tilanteessa, että ”hakkuiden kieltämättä jättäminen olisi – – vaarantanut muutoksenhaun tarkoituksen hallinto-oikeudessa”. Samalla tulee valittaa itse päätöksestä eli esittää vaatimukset ja perustella ne.¹⁸⁸ Vaatimuksista ks. oheinen tietolaatikko.¹⁸⁹ Ensi vaiheen valituksen voi kirjoittaa lähes valmiiksi päätöstä odotellessa tukeutuen vireillepanossa esitettyihin perusteluihin ja lähettää sen heti päätöksen saatuaan. Näin välipäätös saadaan mahdollisimman pian, mikä on tärkeää ainakin oman mielenrauhan kannalta. Yleensä se tulee nopeasti, n. viikossa. Toki ELYn päätös pitää lukea ja sen virheistä voi jo mainita, mutta lähettämällä tällaisen nopean ensi vaiheen valituksen turvaa itselleen useamman viikon aikaa perehtyä päätök-

Valituksen vaatimukset

Valituksen vaatimukset voi muotoilla ottaen huomioon oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 81 §. Sen mukaan oikeus voi **kumota** valituksenalaisen päätöksen. Tätä tulee aina vaatia. Jos päätös kumotaan, asia voidaan joko **palauttaa uudelleen käsiteltäväksi** päätöksen tehneelle viranomaiselle, tai oikeus voi itse **muuttaa** päätöstä.

Jos asia palautetaan viranomaiselle, tämä saattaa vain tehdä uuden lainvastaisen päätöksen, josta tehdään uusi valitus. Tämä riippuu myös palautuksen perusteista: jos oikeus esimerkiksi pitää liiturille jäävää elinympäristöä liian pienenä, tämä johtaa parempaan uuteen päätökseen suuremmalla todennäköisyydellä kuin jos palautuksen syy ovat uudet liiturihavainnot. Uuteen käsittelyyn uusine valituksineen kuluu eri osapuolten aikaa ja resursseja, mutta metsä saa toki humista rauhassa. Uuden päätöksen tekeminen kuuluu lähtökohtaisesti viranomaiselle, mutta oikeuskin voi sen tehdä (eli muuttaa päätöstä) silloin, kun kyse on puhtaasti päätöksen laillisuudesta (eikä tarkoituksenmukaisuusharkinnasta).

Valituksen vaatimukset voivat olla vaihtoehtoisia siten, että kumoamisen lisäksi vaaditaan ensisijaisesti päätöksen muuttamista ja toissijaisesti sen palauttamista.

¹⁸⁴ Elokuvasssa *Liiturin puolustus* käsitellään tapausta, jossa kyseessä oli seurakunnan kirkkoneuvoston päätös hylätä ELYn suojelutarjous. Ks. [liiturielokuva.kuusanluonto.fi](https://www.liiturielokuva.kuusanluonto.fi).

¹⁸⁵ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230009#L15> ja <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132#L25>

¹⁸⁶ **Laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, 41 §:** ”Valitusajan päättymisen jälkeen uuden vaatimuksen saa esittää vain, jos se perustuu olosuhteiden muutokseen tai valitusajan päättymisen jälkeen valittajan tietoon tulleeseen seikkaan. Valitusajan päättymisen jälkeen valittaja saa esittää uusia perusteluja vaatimuksensa tueksi, jollei asia sen johdosta muutu toiseksi. Asianosainen saa kuitenkin oikeudenkäynnin aikana vaatia täytäntöönpanon kieltämistä tai keskeyttämistä, suullista käsittelyä tai oikeudenkäyntikulujen korvausta tai tehdä muun oikeudenkäyntiin liittyvän sivuvaatimuksen.”

seen siten, että valitus ja vaatimus välipäätöksestä ovat jo vireillä. Kun ensi vaiheen valituksessa ilmoittaa, että valitusta vielä täydennetään valitusajan aikana, hallinto-oikeus odottaa täydennystä, ennen kuin se lähettää valituksen lausunnolle päätöksen tehneelle viranomaiselle.

Toisen vaiheen valituksessa vaiheessa ruoditaan tarkasti itse ELYn päätös. Kun täydennyksen lähettää ennen valitusajan päättymistä, siinä voi esittää periaatteessa myös uusia vaatimuksia (ja toimenpidekieltoa voi vaatia myöhemminkin, jos se on unohtunut). Kun tavoitteena on saada hallinto-oikeus näkemään, miksi päätös on *lainvastaisena* kumottava, ei valituksessa kannata esittää kovin maailmaasyleileviä argumentteja luontokadosta tai liiallisista hakkuista, ei ainakaan vedota niihin perusteluina. Jos ensi vaiheessa on vedonnut jo viireillepanossa esitettyihin argumentteihin, nyt on syytä mennä eteenpäin ja osoittaa tarkemmin, miten ja miksi päätös on niiden kanssa ristiriidassa.

Kolmaskin vaihe on mahdollinen: valitusta voi täydentää. Liiturimetsän suojelun tapauksessa kyseeseen voi tulla uusien havaintojen toimittaminen tai vaikkapa uudet tutkimustulokset tai uusi ratkaisu KHO:lta tai EU:n tuomioistuimelta. Viimeksi mainituista oikeuden tuki tulisi olla muutenkin tietoinen, mutta jos sopivia luonnonsuojelulain tai luontodirektiivin tulkintaan liittyviä ratkaisuja tulee, kannattaa oikeudelle argumentoida, mitä niiden soveltaminen käsillä olevassa tapauksessa tarkoittaa. On myös mahdollista esittää vaatimusten tueksi kokonaan uusia perusteluja.

Jos valitus menee läpi ja asia palautetaan päätöksen tehneelle viranomaiselle uutta päätöstä varten, myös uusi päätös on valituskelpoinen. Jos valitus hylätään, maksettavaksi tulee oikeudenkäyntimaksu (elokuussa 2024 270 €). Asian voi tämän jälkeen yrittää viedä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. KHO ei ota valitusta käsiteltäväkseen, jos sen mielestä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 111 §:n vaatimukset eivät täyty.¹⁹⁰ Siksi puhutaan ”valitusluvan” hakemisesta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että KHO:lle on siten osoitettava sekä se, että em. vaatimukset täyttyvät että se, miksi alemman oikeusasteen ratkaisu oli väärä. Valitettavasti KHO ei käytännössä perustele valitusluvan epäämistä; se kuittaa asian vain toteamalla etteivät luvan edellytykset täyty. Jos KHO ei ota asiaa käsiteltäväkseen – tai ottaa mutta hylkää valituksen –, jää hallinto-oikeuden päätös lopulliseksi, ja maksettavaa tulee kaksi kertaa alemmaa oikeusastetta enemmän. (Periaatteessa on mahdollista hakea vielä päätöksen purkamista, mutta tästä minulla ei ole kokemusta.¹⁹¹)

Valitusasiakirjat voi lähettää tavanomaisella sähköpostilla. Hallintotuomioistuimilla on myös oma sähköinen asiointijärjestelmä, jonka kautta voi lähettää ja vastaanottaa asiakirjoja.

4.2.5 Kantelu

Hallintokantelun tekoa säätelee hallintolain luku 8 a eli pykälät 53 a–53 d.¹⁹² Kantelu tarkoittaa yksinkertaisesti ilmoitusta viranomaisen X toimintaa valvovalle ylemmälle viranomaiselle, että X on rikkonut lakia, ja pyyntöä ryhtyä toimenpiteisiin asiassa. Esimerkiksi ELY-keskuksen virheistä voi kannella ympäristöministeriölle. Tosin liito-orava-asioissa, joissa ministeriö on osa ongelmaa eikä ratkaisua, kannattaa kannella ylempäs eli suoraan joko eduskunnan oikeusasiamiehelle tai valtioneuvoston oikeuskanslerille. Toisaalta voi ensin kannella YM:lle, ja sen todennäköisesti paljastavasta kanteluratkaisusta sitten ylempäs. Kunnallisten viranomaisten toiminnasta voi kannella ainakin aluehallintovirastolle.

Kantelun voi tehdä kuka tahansa (yksityishenkilö tai yhdistys) ilman varsinaista määräaikaa, joskaan yli kahden vuotta vanhempia asioita koskevaa kantelua ei oteta käsittelyyn ilman erityistä syytä. Kantelu poikkeaa valittamisesta, joka kohdistuu aina tiettyyn päätökseen ja tehdään valitusajan kuluessa ja jonka tekemiseen täytyy olla nimenomainen oikeus (kuten yhdistyksellä on valitusoikeus päätöksestä, joka koskee yhdistyksen itsensä tekemää vireillepanoa). Kantelun ratkaisu ei myöskään voi sisältää viranomaisen tekemän päätöksen kumoamista tai sen palauttamista viranomaisen uuteen käsittelyyn, vaan jos viranomaisen todetaan toimineen lainvastaisesti, kantelun ratkaisija ”kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallinnon vaatimuksiin tai

¹⁸⁷ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808#L14P123>

¹⁸⁸ Valituksen sisällöstä ks. [oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 15 §](#).

¹⁸⁹ Siinä viitattu pykälä: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808#L8P81>

¹⁹⁰ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808#L12P111>

¹⁹¹ Ks. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2019/20190808#L13P117>. Purkuhakemuksen teossa on käytettävä asianajajaa tai muuta oikeusoppinutta avustajaa.

¹⁹² <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434#O2L8a>

saattaa tämän tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä” (53 c §), jotta vastaavalta laittomuudelta vältytään jatkossa. Astetta vakavampi on huomautus, ja vakavimmissa tapauksissa kantelu johtaa rikostutkintaan, jolloin kantelun tutkinta taas lopetetaan.

Kantelu tehdään kirjallisesti. Siinä kuvataan viranomaisen toiminta sekä perustellaan, miksi se on ollut lainvastaista. Kantelusta annetusta ratkaisusta ei voi valittaa. Sen sijaan siitä voi kyllä tehdä kantelun korkeammalle, jos katsoo kantelun ratkaiseen viranomaisen toimineen lainvastaisesti kantelua ratkaistessaan.

Kaikki kantelut eivät ole hallintolain mukaisia hallintokanteluita. Hallintolaki ei koske esimerkiksi lainkäyttöä ja esitutkintaa. Esimerkiksi syyttäjän päätöksestä lopettaa esitutkinta voi kuitenkin tehdä kantelun (eli muutosharkintapyynnön) valtakunnansyyttäjän toimistolle.¹⁹³ Poliisin omasta päätöksestä (esim. esitutkinnan toimittamatta jättäminen) voi kannella ko. poliisilaitoksen oikeusyksikölle tai poliisihallitukselle. Sen pohjalta voi myös tehdä pyynnön syyttäjälle määrätä poliisi suorittamaan esitutkinta.

4.2.6 Rikosilmoitus

Rikosilmoitus on kolmas tapa saattaa epäilty lain rikkominen tutkittavaksi, ja muiden kuin viranomaisten kohdalla se on ainoa tapa. Liito-oravan LLP:jen heikentämisessä ja hävittämisessä on monesti kyse siitä, että ELY-keskus on ensin antanut puutteellista tai virheellistä neuvontaa, tai vaikkapa kunnan rakennusvalvontaviranomainen on liittänyt maiseматыöluopapäätökseen huonoon luonnonsuojelun tuntemukseen perustuvia ehtoja, ja sitten metsä on hakattu – mahdollisesti vielä viranomaisen ohjeita tai ehtoja rikkoen. Rikosvastuun jakautumisesta tällaisessa tapauksessa ei tiettävästi ole vielä oikeuden päätöstä. Metsän hakkaaja ja hakkauttaja syyllistyvät luonnonsuojelulain rikkomiseen, kun taas viranomaisen toimintaa pitää arvioida luonnonsuojelun ja hallintolakien viranomaiselle asettamien velvoitteiden ja rikoslain virkarikospykälien valossa.

Viranhaltijat ovat myös rikosoikeudellisessa vastuussa hyvän hallinnon periaatteiden noudattamisesta. Asiaa saatiin korkeimman oikeuden ennakkopäätös (KKO:2023:17) ns. Kittilä-jupakassa, jossa tuomitut olivat ”rikkoneet hallintolain 6 §:n määräyksiä toimivallan käyttämisestä yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin sekä toimien puolueettomuudesta.” Vastajaat olivat (vastikkeettomasti) hyödyttäneet kolmatta osapuolta tilanteessa, jossa heidän olisi pitänyt valvoa kunnan etua. Tämä ei välttämättä ole kovin kaukana metsänomistajien hyödyttämisestä luonnonsuojelun valvonnan kustannuksella. Olennaista on tällöin osoittaa, että viranomainen ei ole toiminut parhaan mahdollisen hakkuiden vaikutuksia koskevan tiedon pohjalta, vaikka sillä on velvoite tehdä niin.

Rikosilmoitus kannattaa tehdä poliisin verkkoasioinnissa (poliisi.fi). Silloin siihen voi liittää asiaa valaisevia asiakirjoja, joita on esimerkiksi saatu tietopyynnöllä. Liitteiden määrä on kuitenkin rajattu seitsemään. Poliisi ohjeistaa ilmoittamaan rikosilmoituksessa mm. seuraavat seikat:¹⁹⁴

- mitä on tapahtunut
- miten teko tai laiminlyönti on tapahtunut
- missä teko on tapahtunut ja milloin (tämä voi olla kuukausienkin aikaväli)
- kuka on teon tehnyt

Lisäksi rikosilmoituksen tekijältä kysytään mm. rikoksen todistajista, mikä ei useinkaan sovellu liituririkos tapauksiin. Joskus tosin on sattunut luontokartoittaja käymään paikalla sopivasti hakkuiden jälkeen tai ennen niitä. Tästä kannattaa mainita ja liittää kartoittajan raportti rikosilmoitukseen. Useimmiten luontokartoitukset tehdään kunnille, joista ne saa tietopyynnöllä, jos niitä ei löydy netistä.

Monesti kannattaa harkita erillisen *liitemuiston* tekemistä. Siinä tapahtumat voi kuvata vapaasti ja seikkaperäisesti käyttäen esim. ilmakuvia. Tapauksen iästä riippuen Paikkatietoikkunassa voi olla saatavilla hakkuita edeltävää tilannetta esittävän kuvan lisäksi myös niiden jälkeinen tilanne.¹⁹⁵ Tällaiset ennen- ja jälkeen-kuvat ovat erittäin hyvät myös käytettäessä Jokisen työryhmän mallia (ks. yllä, s. 39): sopivat, käyttökelpoiset ja sopimattomat alueet on hyvä esittää kartalla. Jos jälkeen-tilanteen ilmakuvaa ei ole käytössä, hakkuualueen

¹⁹³ Ks. <https://syyttajalaitos.fi/kansalaiselle>.

¹⁹⁴ Ks. <https://poliisi.fi/tee-rikosilmoitus>. Olen jättänyt pois vähemmän olennaisia kohtia kuten tekijän tuntomerkit tai mihin suuntaan hän poistui paikalta...

¹⁹⁵ Tämä riippuu Maanmittauslaitoksen ilmakuvausaikatauluista. Koko Suomi kuvataan nykyisin (pohjoisinta Lappia lukuun ottamatta) kolmen vuoden välein.

rajan voi itse piirtää kartalle kulkemalla se maastossa käyttäen esim. Karttaselain-sovelluksen reitin nauhoitusta (ks. yllä, s. 20). Tässä tarvitaan jonkin verran kuvankäsittelytaitoja.¹⁹⁶

Luonnonsuojelurikokset ovat varsin harvinaisia poliisin tutkittavia, eikä niitä koskevaa kokemusta ja asiantuntemusta löydy jokaiselta tutkinnanjohtajalta. Siksi rikosilmoituksessa tai sen liitemuistiossa on itse tapauksen tarkan kuvaamisen lisäksi hyvä mainita liito-oravan suojelua koskevia pykäläiä ja ottaa esille luonnonsuojelurikoksen ja luonnonsuojelurikkomuksen välinen ero. Luonnonsuojelurikoksen vanhenemisaika on 10 vuotta (rikoslain 8 luvun 1 §), ls-rikkomuksen vain kaksi vuotta. On tärkeää mainita (ja perustella; ks. alla), että edes LLP:n heikentäminen ei käytännössä ole koskaan pelkkä luonnonsuojelurikkomus vaan aina -rikos, ja vanhenemisaika siis 10 vuotta. Miksi näin on, on selostettu Keskisen Suomen liito-oravayhdistyksen muistiossa LLP-suojelun juridisista ja biologisista perusteista.¹⁹⁷ Muistion voi liittää rikosilmoitukseen.

Epäillyt rikokset olisi toki aina hyvä saada tutkittaviksi mahdollisimman pian niiden tekemisen jälkeen, mutta joskus ne tulevat ilmi vasta vuosien kuluttua. Tämä ei sinänsä ole syy jättää rikosilmoitus tekemättä, ellei vanhentumisajan täytyminen ole jo aivan ovella. On tapauksia, joissa esimerkiksi luontokartoittaja on todennut liito-oravan elinpiiriä heikennetyt, mutta sen paremmin kartoittaja kuin kartoituksen teettäjäkään (esim. kunta) ei valitettavasti ole tehnyt rikosilmoitusta. Ilmeisesti edes kunnallisilla viranomaisilla ei ole tähän velvollisuutta. Toisin on ELY-keskusten laita jo sen perusteella, että ne ovat luonnonsuojelulakia valvovia viranomaisia. Uudessa luonnonsuojelulaisissa tämä velvollisuus on kirjattu myös lain tekstiin (129 §).¹⁹⁸

Oma olennainen kysymyksensä on, milloin LLP:n hävittämisen tai heikentämisen voidaan katsoa johtuvan *törkeästä* huolimattomuudesta. Muulloin se ei ole rangaistavaa! Törkeys otettiin lakiin samassa yhteydessä, kun Suomi joutui vuonna 2004 EU-komission vaatimuksesta poistamaan luonnonsuojelulakiin vastoin luontodirektiiviä kirjatus lievennyksen, että vain ”luonnossa selvästi havaittavien” LLP:jen hävittäminen ja heikentäminen olisi rangaistavaa. Vedoten ”lukuisiin selkärangattomiin eläinlajeihin”, joiden LLP:t ovat vaikeasti havaittavia, hallitus katsoi, että pelkän perusmuotoisen huolimattomuuden rangaistavuus voisi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin (HE 76/2003 vp, s. 5). ”Tämän vuoksi ehdotetaan, että rangaistavuuden kynnyistä tällaisissa tapauksissa nostetaan” (s. 6). Kynnystä nostettiin kuitenkin *kaikkien* lajien osalta. Todennäköisesti kaikkein suurimmat käytännön vaikutukset (kielteiset) tällä on ollut liito-oravan suojelulle, ja tämä on saattanut olla tavoitekin. Kuten yllä jo todettiin, näyttää siltä, että muutos on vesittänyt sen LLP:jen heikentämisen ja hävittämiskiellon piirteen, että se koskee myös tahattomia tekoja.¹⁹⁹

Mitä törkeä huolimattomuus sitten tarkoittaa? Yleisesti se määritellään rikosoikeudessa sitten, että se tarkoittaa ”vakavaa poikkeamista asetettavista huolellisuusvaatimuksista”, kuten rikoslain esitöissä todetaan (HE 94/1993 vp s. 58). Maallikkona ymmärrän tämän siten, että on jätetty tekemättä jotain, joka *ilman muuta* olisi kuulunut tehdä. Käräjäoikeuksiin edenneiden juttujen perusteella näyttää valitettavasti kuitenkin mm. siltä, että maanomistajan ei tarvitse olla tietoinen maillaan tehdyistä luontoselvityksistä.

Jos esitutkinta johtaa syytteeseen ja päädytään käräjille, on vielä suuri mahdollisuus, että tuomioita ei tule, vaikka vastaajat olisivatkin syyllisiä. Käräjäoikeuksissa esiintyy suorastaan liikuttavaa tietämättömyyttä liito-oravan elintavoista. Esimerkiksi se, että maanomistaja on useita kertoja käynyt tulevalla hakkuualueella eikä ole havainnut merkkejä lajista, näyttää olevan sinällään lieventävä asianhaara. Pyhä yksinkertaisuus! Mitään puhetta ei tällöin ole siitä, ettei otusta itseään näe juuri koskaan, että papanoita voi asutullakin elinpiirillä joutua tilanteesta riippuen etsimään lukulasit nenällä ja että niiden löytäminen on loppukesällä ja alkusyksyllä erittäin vaikeaa ja että talvella se voi olla mahdotonta asutullakin elinpiirillä.

Eräässä tapauksessa katsottiin, että motokuskin liiturihavaintojen puute puolsi sitä, että hakatussa metsässä ei ollut LLP:aa. Samassa tapauksessa MTK:n palkkalistoilla oleva todistaja katsoi oikeuden pöytäkirjan mu-

¹⁹⁶ Esim. ilmainen Gimp käy hyvin kuvankäsittelyohjelmaksi. Sen käytöstä löytyy paljon ohjevideoita.

¹⁹⁷ Muistio saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituridokut.htm.

¹⁹⁸ [Pykälän](#) mukaan ”ilmoitus saadaan kuitenkin jättää tekemättä, jos teolla tai laiminlyönnillä ei ole ollut olennaista vaikutusta suojeltuihin luonnonarvoihin, sillä ei ole tavoiteltu vähäistä suurempaa taloudellista hyötyä ja sitä on muutoinkin pidettävä olosuhteet huomioon ottaen erittäin vähäisenä.” Liiturin osalta voidaan todeta, että ainoastaan jos LLP:aa ei ole heikennetty lainkaan, silloin ”olennaista” vaikutusta ei ole eikä lakia ole rikottu. On kuitenkin valitettavasti jo näyttöä siitä, että ELY ei tee rikosilmoitusta, koska se LLP:n heikennyttäkin katsoo, ettei ”olennaista vaikutusta suojeltuihin luonnonarvoihin” ole ollut.

¹⁹⁹ Ks. yllä, s. 29.

kaan, ettei ELYn pesäpuuksi merkitsemä pönttöpuu voinut olla pesäpuu, koska ”pönttö on niin matalalla, ettei liito-orava voi siinä asua ja lähteä sieltä liittämään.” Voisikohan tässä paljastaa salaisuuden? *Liitureilla on kynnet ja vapaa tahto.* Ne voivat ihan valintansa mukaan joko liittää vain parinkin metrin korkeudella olevan pöntön suulta lähipuuhun tai kiivetä ensin ylempäs.²⁰⁰

Kun tuomioistuimilla ei ole omaa asiantuntemusta, ne eivät myöskään tunnista asiantuntemuksen puutetta. Edellä mainittu todistaja on ollut syytettyjen tukena muissakin liiturioikeudenkäynneissä, joissa syytteet on hylätty. Toisessa tapauksessa oli tehty hehtaarin avohakkuu (ks. **kuva 12**), joka ulottui lähimmillään n. 20 metrin päähän laji.fi-järjestelmään merkityistä kahdesta havaintopisteestä (niiden sijainti on kuvan alareunan tasalla). Toisen havainnon lisätietojen mukaan alueella oli tavattu liitureita vuosikymmeniä, ja kyse on siten ollut myös alueellisesti laajemmasta havainnosta, joka olisi ollut parempi rekisteröidä 100 metrin tarkkuudella kuin pistemäisenä. Käräjäoikeuden pöytäkirja kertoo MTK:n edustajan havainnoista hakkuukohteessa: ”Hänen asiantuntemuksensa mukaan hakkuu on toteutettu erittäin hyvin suhteessa liito-oravan elinympäristövaateisiin nähden siinäkin tilanteessa, että aluetta pidettäisiin edelleen lisääntymis- ja levähdyspaikkana. Alueelle on hänen mukaansa jätetty monipuolinen lehtipuusto muitakaan puulajeja unohtamatta. Ristiriita [ympäristötarkastajan] näkemykseen toteutuksesta on ilmeinen ja epäselvässä tilanteessa ratkaistava vastaajille myönteisesti.”

Kätevää! Metsänomistajien edusmies voi luottaa siihen, ettei oikeus erota edunvalvontaa asiantuntemuksesta. Riittää, että hän käy paikalla todistamassa, että hyvin meni, niin vaikka ympäristöasiantuntijat sanovat muuta, oikeus katsoo olevansa ratkaisemattoman ristiriidan

edessä, jolloin on mieluummin vapautettava syyllinen kuin rangaistava syytöntä. En ole koskaan ollut oikeudenkäynnissä, mutta en voi olla kysymättä: eikö syyttäjää pääse kuulustelemaan puolustuksen todistajia?! Vai miksi tällainen hölynpöly menee läpi tuomioistuimessa? Koko avohakkuu on 150 metrin sisällä aiemmista havainnoista, ja tutkimustiedon valossa LLP:n heikentyminen on selvä asia – ks. Jokisen tutkimusryhmän regressiomallin soveltaminen (yllä, s. 39). Kuten Jokinen kirjoittaa: ”Alle 150 m etäisyydellä lisääntymis- ja levähdyspaikan keskipisteestä tehdyt avohakkuut näyttävät heikentävän paikan ekologista toiminnallisuutta, koska ne laskevat liito-oravan esiintymistodennäköisyyttä alueella.”²⁰¹ Tuo heikentäminen rikkoo lakia. – On sanomattakin selvää, että paljon pahempia tapauksia löytyy pilvin pimein. Olennaista tässä tapauksessa on, että vaikka LLP:aa heikennetään voimakkaasti, asiat menevät ”erittäin hyvin” eikä rikostuomiota tule.

Jos jotakuta vaivaa Jokisen sana ”näyttävät”, sen ilmaisemalla tutkijan etiikkaan kuuluvalla varovaisuudella ei ole merkitystä pohdittaessa, mitä luonnonsuojelun valvontaa ohjaavia päätelmiä lausumasta pitäisi tehdä. Tämä johtuu yhtäältä siitä, että mitään muuta järkevää tulkintaa kuin ekologisen toiminnallisuuden heikkeneminen ei Jokisen ryhmän mallin avulla saatavalle liiturin esiintymistodennäköisyyden laskulle voida esittää. Toisaalta on sovellettava *ympäristöoikeudellista varovaisuusperiaatetta*. Sen perusidea on epävarmuuden vallitessa toimia varovasti, niin että ympäristö- tai luontovahingon syntyminen suurella todennäköisyydellä estetään – toisin sanoen suojellaan mieluummin liikaa kuin liian vähän. Periaate on kirjattu uuden luonnonsuojelulain 7 §:ään hieman valjussa muodossa: lain mukaisessa päätöksenteossa ”kiinnitetään huomiota luonnon monimuotoisuuden merkittävän vähenemisen tai häviämisen uhkaan, vaikka siitä ei olisi olemassa varmistettua tieteellistä tietoa.” Lain esitöissä periaatteen sisältö todetaan paremmin.²⁰²

²⁰⁰ Kumpikin vaihtoehto nähdään sivulla <https://www.sll.fi/mita-me-teemme/metsat/liito-orava/> olevissa videoissa.

²⁰¹ Jokinen 2012, 61.

²⁰² ”Biologista monimuotoisuutta koskevassa yleissopimuksessa varovaisuusperiaate on määritelty seuraavasti: biologisen monimuotoisuuden merkittävän vähenemisen tai häviön uhatessa varmistettujen tieteellisten todisteiden puuttumista ei tulisi käyttää syynä uhan torjumiseen tai sen vaikutusten vähentämiseen tähtäävien toimien lykkäämiseen. Varovaisuusperiaate edellyttää siten puuttumista epävarmoinhin ympäristöön kohdistuviin uhkiin, vaikka varmaa tieteellistä näyttöä haittojen syntymisestä tai niiden vakavuudesta ei vielä olisi.” (Uutta luonnonsuojelulakia koskevasta eduskun-

Kuva 12. MTK:n mukaan ”erittäin hyvin” toteutettu hakkuu LLP:n välittömässä läheisyydessä.

Liito-oravan kohdalla periaate heijastuu esimerkiksi jo siinä perustellussa lausunnossa, jolla EU-komissio riippii Suomea liito-oravan huonosta suojelusta vuonna 2003 toteamalla, että luontodirektiivin mukaan

jäsenvaltioiden on myös toteutettava tarpeelliset ennalta ehkäisemis- ja varautumistoimenpiteet liitteesä IV olevassa a kohdassa mainittujen lajien lisääntymis- ja levähdyspaikkojen suojelemiseksi.²⁰³ Jos esimerkiksi tiedetään, että tietyllä alueella mahdollisesti on liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkoja, hakkuille ei voida antaa lupaa, ellei voida varmistaa, ettei liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkoja hävitetä tai heikennetä.²⁰⁴

EU-tuomioistuimien on ottanut kantaa tilanteeseen, jossa tieteellisten tutkimusten tulosten välillä on ristiriitaa.²⁰⁵ Tällaisessa tilanteessa on toimittava siten kuin suurempaa riskiä osoittavien tutkimusten pohjalta on perusteltua. Varovaisuusperiaatetta ei tuomioissa nimetä, mutta juuri siitä on kyse. Jokisen lausuman epävarmuudessa ei ole kyse tutkimustulosten ristiriidasta, koska ei ole mitään tutkimustuloksia, jotka osoittaisivat, että avohakkuuta voi tehdä 150 metriä lähempänä LLP:n keskikohtaa paikan ekologista toiminnallisuutta heikentämättä.

Yllä kuvatussa käräjäoikeuden tapauksessa oikeuden pohdinnat ja päätelmät ovat eräiltä muiltakin osin käsittelemättömiä. Pöytäkirjassa esimerkiksi lukee oikeuden näkemyksenä (kohdassa, jossa oikeus pohtii luonnon-suojelurikoksen tunnusmerkistön täyttymistä): ”Neuvontamateriaalin mukaan yli viisi vuotta vanhat merkinnot ilman uusia havaintoja tekevät havaintopisteen tyhjäksi.” Tämä olisi hauska lopputulos *rikkinäinen puhe* -leikissä, mutta kun moista joutuu lukemaan oikeuden pöytäkirjasta, ei paljon naurata. Tuomio on annettu ajankohtana, jolloin EU-tuomioistuin oli jo antanut ratkaisunsa asiassa C-477/19 mutta ei asiassa C-357/20 (ks. yllä kohta 2.3 s. 25). Toisin sanoen levähdyspaikkojen osalta oli jo vahvistettu luontodirektiivin sitovaksi tulkinnaksi, että havainnot eivät sinänsä vanhene, vaan olennaista on paikan sopivuus ja muut tekijät, jotka vaikuttavat todennäköisyyteen, että laji palaa paikalle. Tapion neuvontamateriaalissakin tuon LLP:n tyhjennemisen kriteeriksi on sentään laitettu viiden vuoden *tarkka seuranta*,²⁰⁶ joten joko käräjätuomarin lukutaito tai hänen huolellisuutensa on asetettava vakavasti kyseenalaiseksi.

Oman mainintansa ansaitsee samassa jutussa esitetty käräjäoikeuden toteamus, josta kuka tahansa dadaistinen kirjailija voisi olla ylpeä:²⁰⁷ ”Kun muussa todistelussa on noussut esiin, että hakkuualueen lähistöllä on viranomaisen tieteen laaja tiealue, jonka ylittämiseksi liito-orava voi viranomaisen toteaman perusteella liikkua myös maata pitkin, ei toteutettua hakkuuta voida pitää sellaisena alueen heikentämisenä, että tuomitsemiskynnys ylittyisi.” Pöytäkirjasta todella löytyy ympäristötarkastajan todistajanlausunnosta kohta, jonka mukaan ”tarvittaessa liito-orava ryömiä [!] vaikka maata pitkin”, mutta tämän mullistavaa biologista tietoa sisältävän huomautuksen yhteydessä ei ”laajaa tiealuetta” mainita. Todistajien kertomat on varmasti (pika?)kirjoitettu suoraan puheesta eikä niitä liene mitenkään tarkastettu – esimerkiksi LajiGIS-havaintokokoelma voi esiintyä muodossa ”laji.kiss” –, joten lienee suhtauduttava suurin varauksin siihen, missä määrin pöytäkirjat heijastavat todella lausuttua.

Eräässä toisessa tapauksessa maanomistaja kertoi oikeudelle käyneensä hakkuupaikalla hakkuun jälkeen ja ”havainn[ensa], että liito-orava pesii ja elää alueella edelleen”. Osoitukseksi tästä hän esitti valokuvia papanoista. Oikeus totesi, että ”väitettä ei ole osoitettu vääräksi, joten sitä on pidettävä oikeana. Liito-orava siis edelleen elää syytteessä mainitulla alueella.” Ja edelleen: ”Tästä voisi päätellä, että lisääntymis- ja levähdyspaikkoja ei ole heikennetty.” Tämä asiantunteaton päätelmä esiintyy useammassakin näkemässäni käräjäoikeuden päätöksessä. Varsinkin naarasliituri on hyvin paikkauskollinen, ja jos pesäpuu on selvinnyt hakkuista, naaras todennäköisesti jää tuhotulle kotikonnulle kuolemaansa asti – etenkin, jos hakkuut on tehty lisääntymisaikana (kuten tässä tapauksessa) ja sillä on tuolloin ollut poikaset pesässä. Käräjäoikeudella ei ollut mitään tajua eikä hajua siitä, että olennaista on luontodirektiivin sitovien tulkintojen mukaan *sen varmistami-*

nan ympäristövaliokunnan mietinnöstä YmVM 17/2022 vp, s. 9).

²⁰³ Tällä kohtaa komissio viittaa EU-tuomioistuimen [ratkaisuun asiassa C-103/00](#) vuodelta 2002.

²⁰⁴ Euroopan yhteisöjen komission perusteltu lausunto Suomen tasavallalle, C(2003)1020, Bryssel 2.4.2003, sivu 12. Saatavilla os. kuusanluonto.fi/liituriidokut.htm.

²⁰⁵ Ks. [tuomio asiassa C-441/17](#), tuomion kohta 179.

²⁰⁶ Sivun 6: ”Jos merkkejä liito-oravasta ei tarkasta, vuosittain tehdystä seurannasta huolimatta ole enää viiteen vuoteen paikalla havaittu, on todennäköistä, että lisääntymis- ja levähdyspaikka ei enää ole liito-oravan käytössä.”

²⁰⁷ Dada(ismi)n naseva luonnehdinta opetushallituksen sivuilta: ”Dada on taidetta, joka syntyi 1. maailmansodan jälkeen. Sen tunnistaa järjettömyydestä ja kaoottisuudesta.” (<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/dada-runot>)

nen, että LLP:n ekologinen toiminnallisuus jatkuu heikentymättömänä! Tämän osoittamiseen ei hakkuun jälkeen tehtyä papanahavaintoa voi käyttää. Jos alueelle oli jäänyt naaras, tämä ei osoita, että se kelpaa jatkossa omaa elinpiiriä etsiville nuorille naaraille yhtä todennäköisesti kuin ennen hakkuuta, ja tämä on paikan ekologisen toiminnallisuuden todellinen testi. Kyseisessä tapauksessa ei EL Ykään ollut syytön, kuten ei usein muulloinkaan. Se oli antanut täysin riittämättömän ohjeistuksen säästää puusto 20 metrin säteellä alueen koloista (pinta-ala 0,13 ha) mutta tehnyt senkin niin epäselvästi, että ohjeen oli tulkittu tarkoittavan 20 metrin halkaisijaa (0,031 ha). Syytteet hylättiin.

Rikosilmoituksen tekijä saa yleensä jonkin ajan kuluttua postitse tai sähköpostitse ns. tutkintailmoituksen, jos on sellaista rikosilmoitusta tehdessään pyytänyt.²⁰⁸ Ilmoituksessa kuvataan lyhyesti tehty rikosilmoitus sekä mainitaan tutkinnanjohtaja ja jutun tutkija. Tämän jälkeen voi kestää jopa kuukausia, ennen kuin mitään tapahtuu. Sitten poliisi voi tehdä päätöksen, että se ei käynnistä varsinaista esitutkintaa. Tällöin pitää kuitenkin olla esitutkintalain esitöiden mukaan täysin selvää, ”että tosiseikat eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä” (HE 222/2010 vp, s. 177). On valitettavasti esimerkkejä, että tutkimattajättämispäätös saattaa olla karkean puutteellinen; useammassa tapauksessa Pohjanmaan poliisilaitoksen alueella tällaisen päätöksen on valmistellut korkeakouluharjoittelija. Tällaisesta päätöksestä ei voi valittaa, mutta siitä voi kannella esimerkiksi saman poliisilaitoksen sisällä tai poliisihallitukselle. Toinen mahdollisuus on ottaa yhteyttä siihen syyttäjälueeseen, jolla rikos on tapahtunut ja pyytää toimivaltaista syyttäjää määräämään esitutkinta suoritettavaksi.²⁰⁹ Tällaiseen pyyntöön liitetään kaikki olennainen asiassa aiemmin kertynyt materiaali.

Poliisi voi myös toimittaa esitutkinnan mutta lopettaa sen viemättä asiaa syyttäjälle, tai päättää viedä esitutkinnan tulokset tälle joko tutkinnan lopettamista tai syyteharkintaa varten. On huomattava, että rikosilmoituksen tekijä ei välttämättä saa esitutkinnasta sen aikana muuta tietoa kuin onko se käynnissä vai ei, sillä julkisuuslain 24 § (1 momentti, kohta 3) määrää esitutkintamateriaalin salassa pidettäväksi ”kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen”. Tähän on kyllä pykälässä mainittu myös poikkeuksia, mutta yleisesti ottaen voi olla parasta antaa poliisin tehdä rauhassa työnsä. Muutaman kerran vuodessa asiasta lienee kuitenkin hyvä kysellä, ettei se kokonaan unohtu poliisin jutturuuhkassa. Kun tutkinnanjohtajan nimi selviää tutkintailmoituksesta (tai sen saa ao. poliisilaitokselta kysymällä), häneen tai ilmoituksessa mainittuun jutun tutkijaan voi olla yhteydessä, jos haluaa jollain tavalla vielä täydentää rikosilmoituksessa kertomaansa. Saa toki myös kysyä, missä vaiheessa tutkinta on, eikä poliisi saisi pantata sellaista tietoa, jonka antaminen ei vaaranna esitutkintaa eikä haittaa asianosaisia.

Useissa oikeuskäsittelyyn edenneissä liito-oravan LLP:n suojelua koskevissa tapauksissa tuomioistuimien on huolimattomuuden astetta punnitessaan soveltanut korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2016:58 (kohta 28). Esimerkiksi Pirkanmaan kärjäoikeuden tuomiossa todetaan:

Arvioitaessa rikotun huolellisuusvelvollisuuden merkittävyttä sekä vaarannettujen etujen tärkeyttä esillä olevassa asiassa huomiota on kiinnitettävä luonnonsuojelurikosta koskevan rangaistussäännöksen tarkoituksen suojata muun muassa luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä. Rangaistussäännöksen suojelukohteena on siten viime kädessä luonto ja sen monimuotoisuus, joiden merkitystä oikeusjärjestyksessä osoittaa se, että niitä koskeva vastuu on perustuslain 20 §:n 1 momentissa säädetty kuuluvaksi kaikille. Rikottu huolellisuusvelvollisuus on siten ollut tässä asiassa merkittävä, ja vaarannetut edut ovat olleet tärkeitä.²¹⁰

4.2.7 Kansalaistottelemattomuus ja muu suora toiminta

Tätä aihepiiriä ei oikein voi jättää kokonaan käsittelemättä tässä oppaassa, mutta omakohtaista kokemusta minulla ei toistaiseksi ole. Kenties sitä vielä kertyy. Joka tapauksessa minusta ei ole suoran toiminnan oppaan kirjoittajaksi, mutta niitä löytyy muutenkin.

²⁰⁸ Osa tutkinnanjohtajista katsoo, että tutkintailmoitus voidaan lähettää vain asianosaiselle, jollainen rikosilmoituksen tekijä ei tällaisissa tapauksissa ole.

²⁰⁹ Syyttäjälueet kuntaluetteloinen: ks. <https://syyttajalaitos.fi/syyttajalueet>. Yhdistyksellämme on kokemusta sekä siitä, että tällainen pyyntö ei tuota tulosta että siitä, että syyttäjä määrää esitutkinnan toimitettavaksi.

²¹⁰ Pirkanmaan kärjäoikeus 18.11.2020, 20/144699, asianumero R 19/7064. Turun hovioikeus hyväksyi myöhemmin kärjäoikeuden perustelut ja syyksilukemisen omassa tuomiossaan. Juttu kävi myös korkeimmassa oikeudessa, joka palautti sen hoviin, mutta yllä lainattua perustelua ei kyseenalaistettu missään oikeusasteessa.

Saamani gandhilaiset vaikutteet näkyvät ajattelussani tällä kohtaa. Klassisessa kansalaistottemattomuudessa (jos sellaisesta voi puhua) rikotaan yleensä jotain epäoikeudenmukaista lakia, ja tällä kohtaa liito-oravan suojeleminen on vähän erilaista. Ainakin toistaiseksi kun ongelma on nimenomaan se, että juuri mikään tahon – sen paremmin luonnonsuojelua valvovat viranomaiset, poliisi, oikeuslaitos kuin lakeja esittävä hallitus ja niitä hyväksyvä eduskuntakaan – ei tahdo toimia olemassaolevan direktiivin, lain ja niiden tulkintaa ohjaavan (EU-)oikeuskäytännön mukaisesti. Ongelma ei siis niinkään ole lain sisällössä vaan tulkinnassa ja toteutuksessa.

Metsälain 18 a § säätelee metsän hakkuun estämisestä, että ”joka tarkoituksenaan häiritä *tämän lain mukaisesti suoritettavaa* metsän hakkuuta oikeudettomasti oleskelee hakkuun käynnissä ollessa sen välittömässä vaikutuspiirissä siten, että hän estää hakkuun, on tuomittava, jollei muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, metsän hakkuun estämisestä sakkoon” (kursivointi lisätty). Kuitenkin saman lain 2 §:n mukaan ”metsän hoitamisessa ja käyttämisessä on tämän lain lisäksi noudatettava, mitä – – luonnonsuojelulain – – 76–79 – – §:ssä – – säädetään”. Niinpä on todettava, että metsälain 18 a § ei suojaakaan laittomia, liiturin LLP:ja heikentäviä saati hävittäviä hakkuuta. Niiden estämisestä ei siten ainakaan tuon pykälän nojalla saisi ketään rangaista. Toki ongelmana voi olla juuri se, että esim. ELY pitää hakkuuta luonnonsuojelulain mukaisina.

Muuta suoraa toimintaa voi olla esimerkiksi päättäjien lähestyminen kokouspaikkojen ulkopuolella tai vaikkapa julkisella paikalla videoitavien yllätyshaastattelujen teko ja julkistaminen. *Olennaisinta* minusta on toisten ihmisten kunnioittaminen silloinkin, kun vastustaa heidän tekemisiään ja ajatteluaan, ja kaiken tekeminen avoimesti ja omalla nimellä.

5 Onko liito-oravalla tulevaisuutta Suomessa?

Liito-oravan tiukan suojelun järjestelmää ei ole Suomessa pantu täytäntöön. Suomen ympäristöhallinto – ELYt etunenässä ja ympäristöministeriö järjestelmän takapiruna – on totuttanut metsäalan toimijat pelkkään hiukan-suojeluun. Kun joku sitten ottaakin vakavasti luontodirektiivin ja luonnonsuojelulain säännökset, EU-tuomioistuimen tekemät sitovat tulkinnat ja liituria koskevan tutkimustiedon, tätä ei ympäristöhallinnon koneisto osaa käsitellä. Se nikottelee saadessaan pykälää rattaisiinsa ja vetää papanoita väärään kurkkuun. Lopputuloksena on absurdia argumentointia ja valheellista selittelyä.

Metsien käsittelyyn ja metsäsektorin toimintatapoihin tarvitaan syvällisiä muutoksia. Elokuussa 2024 tuli julkisuuteen Stora Enson työmaalla tapahtunut törkeä luonnonsuojelurikos, jossa suojellun raakkujoen yli oli ajettu satoja kertoja metsätyökoneella. Seurannut julkinen keskustelu on ollut tervetullutta, mutta hämmentävää seurattavaa liito-oravaharrastajalle. Ei tosiaan näytä olevan yleisesti tiedossa, että LLP:n heikentämis- ja hävittämiskieltoa rikotaan sarjatuotantona.

Keskisen Suomen liito-oravayhdistys ja itse sen puheenjohtajana olemme tehneet liito-oravan puutteellisesta suojelusta useita valituksia, kanteluita ja rikosilmoituksia. Tiedän muidenkin yhdistysten piirissä tehdyn ja suunniteltavan vastaavia toimenpiteitä. Mikäli nämä toimet alkavat kantaa hedelmää ja tuomioistuimet ja laillisuusvalvojat alkavat tehokkaasti puuttua epäkohtiin edes yksittäistapauksissa, koittavat metsän ”hoidosakin” vähitellen uudenlaiset ajat.

Liiturimetsien hakkuiden kieltämistä vaativat vireillepanot alkavat todennäköisesti menestyä aivan uudella tavalla. Kaiken järjen mukaan alkaa tulla myös rikostuomioita, jos metsäalan toimintatavat eivät muutu – metsäyhtiöiden ja metsänhoitoyhdistysten työntekijöiden lisäksi ehkä myös ELYjen asiantuntijoille. He (väärin)käyttävät julkista valtaa ja toimivat virkavastuulla. Maallikon näkökulmasta näyttää ilmeiseltä, että ELYissä syyllistytään erilaisiin virkarikoksiin varsin usein.²¹¹ Hyödyn hankkiminen toiselle (metsänomistajille ja metsäteollisuudelle) omat virkavelvollisuudet laiminlyömällä on rangaistavaa. – Seuraa varmasti voimakkaita epäreiluuden kokemuksia, jos rikostuomioita alkaa tulla teoista, joista on aiemmin selvinnyt kuin koira verjästä. Kuitenkin juuri nykymeno on epä-oikeuden-mukaista.

Jos järjestelmä alkaa kohentua ja osoittaa toimimisen merkkejä, voi tietysti käydä niin, että liito-oravan suojelua ryhdytään rajoittamaan jollain tavalla. Käytännössä on kuitenkin vaikea kuvitella, miten. Jos esim. ns. ”talousmetsät” vapautettaisiin suojeluvetoisesta, tämä olisi käytännössä sama kuin jos lajin suojelusta luovutettaisiin kokonaan. Liito-oravalla ei ole mitään mahdollisuuksia selviytyä pelkästään suojelualueiden varassa, vaikka näin kuviteltiin vielä 1990-luvun lopulla, kun edellistä luonnonsuojelulakia säädettiin.²¹² Laji tarvitsee toisiinsa kytkeytyneiden elinpiirien verkoston koko luontaisella levinneisyysalueellaan. Kun sille sopimattomat alueet koko ajan paisuvat ja Suomen metsät nuorentuvat, alkaa väistämättä syntyä osapopulaatioita, jotka eivät enää ole kosketuksissa toisiin. Ja kun niidenkin elinalueet jatkavat hupenemistaan, olemme ennen pitkää tilanteessa, jossa lajia esiintyy enää siellä täällä ja lopulta ei ehkä enää missään.

Luonnonsuojelulain 78 §:n mukaan Suomessa esiintyvistä tiukkaa suojelua edellyttävistä eliölajeista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Pykälässä ei ole mitään mainintaa perusteista, joilla lajilistaa voidaan editoida, ei myöskään asiantuntijoiden kuulemisesta. Myöskään lakia koskeneessa Marinin hallituksen esityksessä ei tätä kohtaa avata. Tarvitaan siis vain yksi Orpon nuijan kopautus, ja Suomi vapautuu suojelemasta liito-oravaa enää millään tavalla. Yhdessä suhteessa tämä olisi parempi vaihtoehto kuin nykyinen suojelun teeskentely: silloin oltaisiin *rehellisiä*, liituri saa mennä. Suomi pärjää ilmankin tätä paljon ihmistä vanhempaa (4,9 miljoonan vuoden ikäistä) lajia.²¹³

Kynnys liiturin suojelun viralliseen romuttamiseen lienee kuitenkin erittäin korkea. Tällaista politiikkaa olisi mahdoton perustella muulla kuin euroilla, ja toivon mukaan ne ajat ovat takana, jolloin sellainen syy riittää. Uusimman uhanalaisuusarvioinnin mukaan ”metsien uudistamis- ja hoitotoimet” ovat ensisijainen syy lähes 400 eliölajin uhanalaisuuteen Suomessa ja yksi syistä yli 600 lajin kohdalla.²¹⁴ Liito-orava ei todellakaan ole

²¹¹ Ks. ely-raportti.kuusanluonto.fi.

²¹² ”Useiden uhanalaisten lajien, kuten saimaannorpan, liito-oravan ja useiden lintulajien tarvitsemat elinympäristöt tulevat kuitenkin suurelta osin suojelluiksi jo valtakunnallisten suojeluohjelmien ja valmisteilla olevan vanhojen metsien suojeluohjelman toteuttamisella” (HE 79/1996 vp, s. 20–21).

²¹³ <https://www.onezoom.org/life.html/@Pteromys=384215?otthome=%40biota%3D93302#x986,y799,w0.8162>

²¹⁴ <https://punainenkirja.laji.fi/results?type=reasons&year=2019>

yksin hätää kärsimässä sen tavan vuoksi, jolla ”hoidamme” metsiämme, eikä sen suojelun lopettaminen poistaisi mihinkään kasvavaa painetta suuriin muutoksiin metsätaloudessa. Suomi joutuisi yrittämään tällaisen täysin luontodirektiivin perustavoitteiden vastaisen ratkaisun perustelemista myös EU:ssa. Perustelemaan Suomi joutuisi myös, jos liituriongelmaa lähestyttäisiin pyrkimällä heikentämään luontodirektiivin artiklaa 16, jossa säädetään tiukasta suojelusta poikkeamisen ehdoista.

Todennäköisesti metsätalous joutuu luontokadon edetessä ennemmin tai myöhemmin muutoksiin, joiden laajuutta on vielä vaikea edes kuvitella. Liito-oravan tiukan suojelun järjestelmän toimeenpaneminen vihdoinkin on pieni osa näitä muutoksia. Nykytilanne, jossa lakia ja direktiiviä koko ajan järjestelmällisesti rikotaan myös viranomaisten toimesta, on sietämätön niin luonnonsuojelun kuin oikeusvaltionkin kannalta.

6 Kirjallisuus

- Ahopelto, Laura, Lundgren, Laura, Kostainen, Aino, Peltola, Katariina, Laita, Anne, Mäkelä, Anni, Väänänen, Maarit, Perätie, Timo & Ruohomäki, Anu 2021. Liito-oravan huomioiminen kaupunkisuunnittelussa: Hyvien käytäntöjen opas. Metsähallitus, Espoon kaupunki, Jyväskylän kaupunki ja Kuopion kaupunki. <<https://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/show/2620>>.
- Carlson, Helmi 2021. What Does the Siberian Flying Squirrel Eat? Analysing the diet of the Siberian flying squirrel (*Pteromys volans*) by DNA barcoding. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, bio- ja ympäristötieteiden tiedekunta. <<https://helda.helsinki.fi/items/1b39f2c0-87cb-446b-8def-9d592bf7c990>>.
- Euroopan komissio 2021. Komission tiedonanto: Ohjeasiakirja luontodirektiivin mukaisesta yhteisön tärkeinä pitämien eläinlajien tiukasta suojelusta. C(2021) 7301 final. <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52021XC1209\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:52021XC1209(02))>.
- European Commission, Directorate-General for Environment 2007. Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC – Final version, February 2007. European Commission. <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1059d053-7082-421a-9bdc-54b2749c16c7>>.
- Hanski, Ilpo K. 1998. Home ranges and habitat use in the declining flying squirrel *Pteromys volans* in managed forests. *Wildlife Biology* 41, 33–46.
- Hanski, Ilpo K. 2016. Liito-orava: Biologia ja käyttäytyminen. Helsinki: Metsäkustannus.
- Hanski, Ilpo K., Henttonen Heikki, Liukko Ulla-Maija, Meriluoto Markku & Mäkelä Antero 2001. Liito-oravan (*Pteromys volans*) biologia ja suojelu Suomessa. Suomen ympäristö 459. Helsinki: ympäristöministeriö. <<https://helda.helsinki.fi/items/d663ec2a-8056-4664-a97f-256fc17df2d7>>
- Hanski, Ilpo K. & Schulman, Leif 2015. Luonnontieteellisen keskusmuseon lausunto ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön ohjeluonnoksesta (3.2.2015): ”Liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkojen määrittäminen ja turvaaminen metsien käytössä”. <kuusanluonto.fi/liituridokut.htm>
- Hanski, Ilpo K. & Selonen, Vesa 2009. Female-biased natal dispersal in the Siberian flying squirrel. *Behavioral Ecology* 20, 60–67.
- Hanski, Ilpo K., Stevens, Paul C., Ihalempiä, Petri & Selonen, Vesa 2000. Home-range size, movements, and nest-site use in the Siberian flying squirrel, *Pteromys volans*. *Journal of Mammalogy* 813, 798–809.
- Hokkanen, Heikki, Törmälä, Timo & Vuorinen, Hannu 1982. Decline of the Flying Squirrel *Pteromys volans* L. Populations in Finland. *Biological Conservation* 23, 273–284.
- Hyvärinen, Esko, Juslén, Aino, Kemppainen, Eija, Uddström, Annika & Liukko, Ulla-Maija 2019. Suomen lajien uhanalaisuus 2019: Punainen kirja. Helsinki: ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. <<https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/luonnon-monimuotoisuus/lajien-monimuotoisuus/lajien-uhanalaisuuden-arviointi>>.
- Jokinen, Maarit 2012. Liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikkarajausten vaikuttavuus lajin suojelukeinona. Helsinki: Suomen ympäristökeskus. <<https://helda.helsinki.fi/items/1a571fa9-1ab4-42d2-9154-ec2208476cdc>>.
- Jokinen, Maarit, Mäkeläinen, Sanna & Ovaskainen, Otso 2015. 'Strict', yet ineffective: legal protection of breeding sites and resting places fails with the Siberian flying squirrel. *Animal Conservation* 18, 167–175.
- Koskela, Anni, Hurme, Eija & Laasi, Tõnu 2022. Description of the current conservation legislation and management procedures of the Siberian flying squirrel (*Pteromys volans*) in Finland and Estonia. Liito-orava-LIFE-projekti. <<https://www.metsa.fi/projekti/liito-orava-life/liito-orava-lifen-hankejulkaisut/>>.
- Muukkonen, Matti 2012. Yhdistymisvapaus ja yhdistysoikeuden järjestelmä. Väitöskirja, Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, Edilex Publishing.
- Remm, Jaanus, Hanski, Ilpo K., Tuominen, Sakari & Selonen, Vesa 2017. Multilevel landscape utilization of the Siberian flying squirrel: Scale effects on species habitat use. *Ecology and Evolution* 7, 8303–315.

- Santangeli, Andrea, Wistbacka, Ralf, Hanski, Ilpo K. & Laaksonen, Toni 2013. Ineffective enforced legislation for nature conservation: A case study with Siberian flying squirrel and forestry in a boreal landscape 157 (2013) 237–244. *Biological Conservation* 157, 237–244.
- Selonen, Vesa & Hanski, Ilpo K. 2004. Young flying squirrels (*Pteromys volans*) dispersing in fragmented forests. *Behavioral Ecology* 15, 564–571.
- Selonen, Vesa & Hanski, Ilpo K. 2010. Decision making in dispersing Siberian flying squirrels. *Behavioral Ecology* 21, 219–225.
- Selonen, Vesa & Hanski, Ilpo K. 2012. Dispersing flying squirrels' success to locate preferred habitats in fragmented forest landscapes. *Canadian Journal of Zoology* 90, 885–892.
- Selonen, Vesa, Hanski, Ilpo K. & Desrochers, André 2007. Natal habitat-biased dispersal in the Siberian flying squirrel. *Proceedings of the Royal Society B*, 2063–2068.
- Selonen, Vesa, Hanski, Ilpo K. & Stevens, Paul C. 2001. Space Use of the Siberian Flying Squirrel *Pteromys volans* in Fragmented Forest Landscapes. *Ecography* 245, 588–600.
- Selonen, Vesa, Painter, Jodie N., Rantala, Salla & Hanski, Ilpo K. 2013. Mating system and reproductive success in the Siberian flying squirrel. *Journal of Mammalogy* 946, 1266–1273.
- Selonen, Vesa & Wistbacka, Ralf 2017. Role of breeding and natal movements in lifetime dispersal of a forest-dwelling rodent. *Ecology and Evolution* 20177, 2204–2213.
- Siivonen, Lauri 1956. Liito-orava. Siivonen, Lauri (toim.), *Suuri nisäkäsikirja*. Helsinki: Otava, 434–446.
- Sulkava, Risto & Eskelinen, Olavi 2023. Salaperäinen metsäsopuli. *Suomen Luonto* 1, 44–49.
- Tapio Oy 2016. Liito-oravan huomioon ottaminen metsänkäytön yhteydessä. Neuvontamateriaali. Helsinki: Tapio Oy. <<https://tapio.fi/oppaat-ja-tyovalineet/liito-oravan-huomioon-ottaminen-metsankayton-yhteydes-sa-neuvontamateriaali/>>.
- Vuorinen, Katariina E. M. 2017. Sääntelyn purkamisen vaikutus liito-oravan suojelukäytäntöihin: Voivatko hakkuiden toteuttajat hallita lisääntymis- ja levähdyspaikkojen rajaamisen ekologis-juridisia haasteita? *Ympäristöjuridiikka* 2–3, 73–107.
- Wistbacka, Ralf 2023. Monitoring and conservation of endangered Siberian flying squirrel (*Pteromys volans*) populations. Väitöskirja, Oulun yliopisto.
- Wistbacka, Ralf, Orell, Markku & Santangeli, Andrea 2018. The tragedy of the science-policy gap – Revised legislation fails to protect an endangered species in a managed boreal landscape. *Forest Ecology and Management* 422, 172–178.
- WWF:n liito-oravatyöryhmä 1996. Liito-orava Suomessa. Maailman Luonnon Säätiön WWF Suomen Rahaston Raportteja. Helsinki.